

IV කොටස—අධ්‍යාපන, විද්‍යා සහ කලා (G)

1963-64 මුදල් වර්ෂය සඳහා පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තැනගේ පාලන වාර්තාව

චාල්ස් ගොඩකුඹුරේ, M.A., Ph.D., D.Lit. (ලන්ඩන්)

1965 නොවැම්බර්

PART IV—EDUCATION, SCIENCE AND ART (G)

Administration Report of the Archaeological Commissioner for the Financial Year 1963-64

C. E. Godakumbura, M.A., Ph.D., D.Lit. (London)

November, 1965

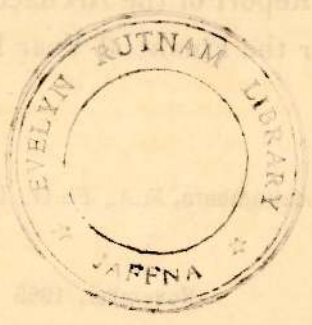
ලංකාවේ වාර්තාවේ නියමයන් පිහිටි " ඊස්ටර්න් ප්ලේපර් මිල්ස් කෝපරේෂන් " හි නිපදවන ලද කඩදාසිවල ආණ්ඩුවේ නියමයෙන් ලංකාණ්ඩුවේ මුද්‍රණාලයේ මුද්‍රාපිතයි
කොළඹ මහලේකම් ගොඩනැගිල්ලේ පිහිටි නා. පෙ. අංක 500 දරන රජයේ ප්‍රකාශන කාර්යාංශයෙන් මිලදී ලබාගත හැක

මිලි Price. 4.40

තැපැල් ගාස්තුව Postage: -/50

කෙටුම් පත ලැබුණ දිනය "Copy" received]	65. 8. 27
ඉදිරි පත්‍ර යැවූ දිනය Proof sent]	65. 10. 6
ඉදිරි පත්‍ර ආපසු ලැබුණ දිනය Proof returned]	65. 10. 29
ප්‍රසිද්ධ කළ දිනය Published]	65. 11. 17

ඡායාරූප ලැයිස්තුව

LIST OF PLATES

- I අභයගිරි දඟබ දැකුල් මලුවේ සඳකඩපහණ
Moonstone at inner *mahuwa*, Abhayagiri dagoba
- II මැණික්දෙණින්, මැටියෙන් කළ වාමන රූප තුනක්
Three terracotta *gana* figures from Manikdena
- III රජගලින් මුරගලක්
Guardstone from Rajagala
- IV රජගලින් මුරගලක්
Guardstone from Rajagala
- V රජගලින් රූකම් කළ ගඩොලක්
Sculptured brick from Rajagala
- VI දීඝවාපියෙන්, ගලින් කළ සිංහ රූපයක්
Stone sculpture of lion from Dighavapi
- VII සෝමවතී වෛත්‍යය කැණීමට පෙර
Somavati dagoba—before excavation
- VIII සෝමවතී වෛත්‍යය කැණීමෙන් පසු
Somavati dagoba—after excavation
- IX සීගිරියේ පිටදියඟලේ බැම්ම—තහවුරු කිරීමට පෙර
Wall of outer moat, Sigiriya—before conservation
- X සීගිරියේ පිටදියඟලේ බැම්ම—තහවුරු කළ පසු
Wall of outer moat, Sigiriya—after conservation
- XI රත්නපුරේ මහසමන්දේවාලයේ බුදුගෙයි කුළුණක්—තහවුරු කිරීමට පෙර
Pillar of image house, Mahasaman devale, Ratnapura—before conservation
- XII රත්නපුරේ මහසමන්දේවාලයේ බුදුගෙයි කුළුණක්—තහවුරු කළ පසු
Pillar of image house, Mahasaman devale, Ratnapura—after conservation
- XIII බෝගොඩ ලී පාලම තහවුරු කළ පසු
Wooden bridge at Bogoda—after conservation
- XIV රම්බා විහාරයෙන්, රූකම් කළ ගඩොලක්
Sculptured brick from Rambavihara
- XV අඹෙතොටින් මැටි රූ හිස්
Terracotta heads, Ambetota
- XVI ගණේගොඩ විහාරයේ රූ කම්
Sculptures at Ganegodavihara

සැලසුම්

LIST OF PLANS

- 1 පොළොන්නරුවේ උරාකැටි යෙදූ පැරණි වැසිකිළි චලක්
Ancient lavatory pit with terracotta rings, Polonnaruwa
- 2 සීගිරියේ පිට දියඟලේ බස්නාහිර දොරටු බැම්ම
Western outer moat entrance, Sigiriya
- 3 පවුට්ස්නුවරමාළියගල පහ ගොඩනැගිල්ලක්
Building near palace, Panduvasnuvara
- 4 දීඝවාපි දඟබ
Dighavapi dagoba
- 5 සෝමවතීය දඟබ
Somavati dagoba
- 6 අනුරාධපුර පැනම්මලුවේ ගොඩනැගිලි
Buildings at Panambamaluva, Anuradhapura
- 7 ගුරුදෙණියේ පැරණි ගොඩනැගිලි
Ancient buildings, Gurudeniya
- 8 කතරගම කිරිවෙහෙරේ අළුත් නිධන් ගර්භය
New relic chamber of Kirivehera, Kataragama

1. General and Special Accounts

- I. General Accounts
- II. Special Accounts
- III. ...
- IV. ...
- V. ...
- VI. ...
- VII. ...
- VIII. ...
- IX. ...
- X. ...
- XI. ...
- XII. ...
- XIII. ...
- XIV. ...
- XV. ...
- XVI. ...
- XVII. ...

1963-64 මුදල් වර්ෂය සඳහා පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තැනගේ පාලන වාර්තාව

පුරාවිද්‍යාඥයා සාමාන්‍යයෙන් භාරා අවුස්සන්නේ ඇත අතීතයයි. ඔහුගේ කායඝීයන් හිදී අවුරුදු දහසක් වුවද නිමේෂයකි. ඇත අතීතයෙන් දැස් ඉවත්කොට, දීර්ඝ කාලයක් තිස්සේ කරනලද අපේ මුතුන්මිත්තන්ගේ වැඩ හා ඔවුන්ගෙන් ශේෂව ඇති දේ ගැන සෙවීම පසෙකින් තබා හුදුරු අතීතයේ වර්ෂයක කාලය තුළ අප විසින්ම කළ කටයුතු විභාග කිරීමෙහි නිරතවීම අවුරුද්දකට වරක් අප ලබන ප්‍රීතියකි. ගතවුණු අවුරුද්ද තුළ ගන්නාලද වෙනස වැඩිවුණු තරමට, වර්ෂයේ පාලන වාර්තාව ලිවීමේදී අප ලබන සතුට වැඩි වෙනවා. 1963-64 මුදල් වර්ෂය පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුවට ඉතා ඵලදායක වියැයි යන අපගේ විශ්වාසය නිසාත් මේ වාර්තාව ලිවීම සතුට උපදවන කටයුත්තක් වන්නේය.

ගතවුණු මුදල් වර්ෂය තුළ මෙම දෙපාර්තමේන්තුවේ රාජකාරී පිළිබඳ මතු දැක්වෙන විස්තරයෙන් අපේ වැඩ ගැන රටවැසියාට සැහෙන අවබෝධයක් ලැබෙනවා ඇති. පසුගිය වර්ෂය තුළදී අප වෙනදාට වඩා දෝෂවිචාරයට ලක්වුණා විය හැක. ඒ දෝෂ විචාරයේ යුක්තිය හෝ අයුක්තිය මෙහි විමසන්නට අපි නිරතවන්නේ නැත. එසේවුවද අප සිතන හැටියට නම් පසුගිය වර්ෂයේදී ඇතැම් පින්වතුන් අපගේ වැඩ වල දොස් සෙවීමට ගත් විශේෂ උත්සාහයම එම වර්ෂයේ අපේ වැඩ විශේෂයෙන් ඵලදායක වුණු බවට සාක්ෂියකි.

1964 සැප්තැම්බර් මස 30 වෙනි දිනෙන් අවසන්වුණු වර්ෂය සඳහා මුදල් වාර්තාව

ආදායම

ප්‍රකාශන, පින්තූර තැපැල්පත් ආදිය විකිණීමෙන් රුපියල් 7,152.95 ක් ලැබුණා. තැපැල් හා වැලිපෝත් ආදායම්, පොලී හා ගෙවල් කුලී යනාදියෙන් තවත් රු. 15,995.60 ක්ද ආදායම් වුණා. වෙනත් ආදායම් ඇතුළුව මුළු ආදායම රු. 23,148.55 විය.

වියදම

(අ) 126 වැනි ශීර්ෂය—පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව, 4 වැනි සම්මතය දෙපාර්තමේන්තුව විසින් සැපයෙන සේවා—පුනරාවර්තන වියදම්.

උප ශීර්ෂය	රු.	ශ.
1. සේවක සංඛ්‍යා සහ වැටුප්	2,17,037	84
2. ජීවන වියදම් සහ විශේෂ ජීවනාධාර දීමනා	1,73,581	96
3. අතිකුත් දීමනා	26,700	41
4. ගමන් වියදම්	27,009	5
5. ලිපි ද්‍රව්‍ය	3,909	15
6. කාර්යාලීය ලී බඩු සහ කාර්යාලීය අවශ්‍යෝපකරණ	1,226	55
7. අතීයම් වියදම්	1,580	25
8. විදුලි බලය	5,493	27
9. කම්කරුවන් සඳහා අර්ධ ස්ථිර නිවාස නැතිම, දනට පවත්නා නිවාස නඩත්තුව හා උපකරණ මිලයට ගැනීම	8,461	67
10. පුස්තකාලය	3,995	76

	රු. ස
11. දෙපාර්තමේන්තුවේ මෝටර් වාහන නඩත්තුව හා ධාවන වියදම් ...	18,595 37
12. ප්‍රකාශන සහ ප්‍රදර්ශන ...	13,271 40
13. පුරාණ බිම් ගවේෂණය, කැණීම් හා සංරක්ෂණය ...	9,45,794 64
14. රසායන ද්‍රව්‍ය සහ උපකරණ මිලයට ගැනීම ...	2,398 0
15. ආධාර මුදල් ...	1,950 0
16. පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාර ...	9,179 76
17. නිල ඇඳුම් ...	874 30
18. දැනුම්දෙන නඩුන්ට හා පුරාවස්තු සොයා ගන්නඩුන්ට කැඩී මුදල් ...	—
19. ඡායාරූප ...	3,737 60
20. ශිලා ලේඛන ...	345 31
	14,65,142 29
126 වැනි ශීර්ෂය—පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව	
5 වැනි සම්මතය—දෙපාර්තමේන්තුව විසින් සැපයෙන සේවා—මූල ධන වියදම්	
උප ශීර්ෂ 9—මිහින්නලේ මහසෑය ප්‍රතිසංස්කරණය කිරීම ...	2,11,308 16
	16,76,450 45

කායවි මණ්ඩලය

1963 දෙසැම්බර් මස පළමුවෙනිදා ඇම්. එච්. සිරිසේම මහතා කාර්මික සහකාර (ශිලාලේඛන) වශයෙන් පත්වුණා.

1963 දෙසැම්බර් මස 18 දා ඒ. ඩී. ඩබ්ලිව්. පෙරේරා මහතා කාර්මික සහකාර (රසායනාගාර) වශයෙන් පත්වුණා.

1964 සැප්තැම්බර් මස 30 වනදා විධායක ලිපිකාර සේවයේ II වන ශ්‍රේණියේ ලිපිකරු ඇස්. විරසිංහ මහතා බදුල්ල කවිචේරියට මාරුවී ගියා.

1964 සැප්තැම්බර් මස 27 වනදා සාමාන්‍ය ලිපිකාර සේවයේ සාමාන්‍ය ලිපිකරු පත්තියේ ලිපිකරු බබ්ලිව්. ඇම්. කරුණාදාස මහතා පේරාදෙණිය විශ්ව විද්‍යාලයට ඇතුල්වීමට ගියා.

ජාත්‍යන්තර ආයතනයක සාමාජිකත්වයක්

මෙම වමීය තුළ ලන්ඩන් නුවර ඓතිහාසික හා කලාත්මක වස්තූන් තහවුරු කිරීමේ ජාත්‍යන්තර ආයතනය විසින් මෙම දෙපාර්තමේන්තුවට එම ආයතනයේ සාමාජිකත්වය පිරිනැමුවා.

ඡායාරූප අංශය

මෙහි සඳහන් වමීය තුළ අළුතෙන් ඡායාරූප 872 ක් ගෙන ඇත. වමීය තුළදී මුද්‍රණය කළ ඡායාරූප පිටපත් 2,749 න් 214 ක් පිටස්තර ඉල්ලුම්කරුවන්ට විකුණන ලදී.

සෙල්ලිපි අංශයේ වැඩට අවශ්‍යවුණු ස්පෘචාංජන 33 ක ඡායාරූප ගත්තා. ලංකාවේ වැදගත් පුරාණ ස්ථානයන්ගේ ඡායාරූප 17ක් 23" X 18" ප්‍රමාණයට විශාලකොට වෛමිංටන් නගරයේ ලංකා නිවාසයට යවන ලදී.

පුස්තකාලය

පුස්තකාලය සඳහා මේ අවුරුද්දේ වෙන් කරන ලද මුදලින් රුපියල් 1,800 ක් පමණ සඟරා කලාපවලට දයක මුදල් සඳහාද ජාත්‍යන්තර ආයතනවලට සාමාජික මුදල්

ගෙවීම සඳහාද පුස්තකාලයේ පොත් ආරක්ෂා කිරීමට අවශ්‍ය කෘමිනාශක ද්‍රව්‍යයන් ගැනීම සඳහාද වියදම් විය. ඉතිරි දුදලෙන් දෙපාර්තමේන්තුවේ වැඩවලට ඉතා අවශ්‍ය ඉංග්‍රීසි හා අනෙක් භාෂා පොත් 25 ක් හා මාතලේ සාසනනිලක ස්වාමීන්වහන්සේගේ වාග්විද්‍යා නම් සිංහල පොතද මිලදී ගත්තා. මෙම පොත් පුරාවිද්‍යාව, පැරණි ලේඛන ශාස්ත්‍රය, ඉතිහාසය, සාහිත්‍යය හා කලා, රසායන විද්‍යාව ආදී විෂයයන් පිළිබඳ ඒවාය. පී. ආර්. ශ්‍රීනිවාසන් මහතාගේ “බ්‍රොන්සස් ඔෆ් සවුත් ඉන්ඩියා” නමැති පොතෙන් පිට පතක් මදුරාසියේ රජයේ කෞතුකාගාරයෙන් මෙම පුස්තකාලයට ප්‍රදානය කර ඇත.

මුදල් වම්ස තුළ මිලයට ගන්නා ලද විවිධ සඟරා හා කලාපවල ගණන 153 ක් වූ අතර, විදේශීය හා මෙරට ආයතනයන්ගෙන් හුවමාරු වශයෙන් ලැබුණු ප්‍රකාශන ගණන 126 කි. (ඉංග්‍රීසි කොටස බලන්න).

ප්‍රකාශන

විද්‍යාභිලාෂීන්ටත් පොදු ජනතාවටත් ප්‍රයෝජනවන ප්‍රකාශන කීපයක් මේ අවුරුද්දේදීත් පළකෙරුවා.

“අනුරාධපුර පැරණි නගරය” නම් පොතත්, අළුතින් පටන් ගන්නා ලද කලා පෙළේ i. පනාවිටියේ අම්බලමේ කැටයම්, ii. ඇම්බැක්කෝ දේවාලයේ කැටයම්, iii. මැදවල විහාරයේ බිතුසිතුවම්, iv පොළොන්නරුවේ ලෝකබ රූප, v මුරගල්, vi. බුදුපිළිම යන පොතුවත් මේ අවුරුද්දේ පළ වුනා. මෙයින් ‘පොළොන්නරුවේ ලෝකබරූප’ නම් පොත සිංහල, දෙමළ හා ඉංග්‍රීසි යන ත්‍රෛභාෂාවෙන්ද අතික් ඒවා සිංහල හා ඉංග්‍රීසියෙන්ද විය. පොතක මිල රු. 1.75 කි.

පැරණි අනුරාධපුරය පිළිබඳ අළුත් ඉංග්‍රීසි පොතත් එපිටුපියා සෙයිලනිකා සඟරා වේ V වන වෙළුමේ III වන කාණ්ඩයත් මුද්‍රණය සඳහා යාවිවා. මේ ඇරෙන්නට පුරා විද්‍යා කොමසාරිස්තුන විසින් සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ දෙපාර්තමේන්තුවේ වියදමින් පළකිරීම සඳහා කොහොඹාකන්කාරිය නමැති පුරාවිද්‍යාව හා සම්බන්ධ විෂයයක් පිළිබඳ පොත ලියා දුන්නා. අනුරාධපුර පැරණි නගරය නම් පොත දැනට ඉතා සිංගලෙස විකිණෙයි. මෙම මුද්‍රණය ළඟදීම විකිණී අවසානවනවා ඇත.

තවද කොමසාරිස්තුන හා දෙපාර්තමේන්තුවේ ඇතැම් නිලධාරීන් විසින් පුරා විද්‍යාව සම්බන්ධ කරුණු පිළිබඳ ලිපි විද්‍යාත්මක සඟරාවලට සපයා ඇත. කොමසාරිස් තුන විසින් සපයන ලද ලිපි අතුරෙහි ‘හෙම්ස්ෆිෂියර්’ නම්වූ පූර්වාර්ධගෝලයේ කටයුතු පිළිබඳ සඟරාවේ 1964 මැයි කලාපයට සැපයූ ‘ලංකාවේ පුරාවිද්‍යාව’ යන මාගෙන් ලියූ ඉංග්‍රීසි ලිපිය විය.

පුරාවිද්‍යා කෞතුකාගාර

අනුරාධපුරය

අනුරාධපුර පැරණි නගරයේ පූජනීය පෙදෙසෙහි තිබී අස්කළ මැන කාලයේ හොඳනැගිලිවලට ඇතුළත් කර තිබුණු රුකම්කළ ගල් කීපයක් කටුගෙට ගෙනාවා. අනුරාධපුර පුරාවිද්‍යා සංචාරක බංගලාව පිටුපස තිබුණු රුකම් කීපයක්ද කටුගෙඩි වට්ටෝරු පොතට ඇතුළත් කලා.

මුදල් වෂීය කුළ වට්ටෝරු පොතට අළුතෙන් ඇතුළු කළ පුරාවස්තුන් අතර පහත සඳහන් දේ ද විය :—

- 1 හිටි බුදුපිළිමයක්
- 2 ගෘහනිර්මාණ අංශයක රූකමක්
- 3 ටැම්බිසක්
- 4 ශිවලිංගයක්
- 5 අටමහල ලකුණු කෙටු ගලක්
- 6 මළසේදීමේ ගලක්

මැදවව්වියේ බුදුරුවට විදුරු ආවරණයක් සැපයුවා.

අභයගිරි භූමියේ ආසනසර කැණීමෙන් පසුගිය වෂීයේ ලැබුණු බුදුපිළිමයද කොක් ඇබෙන් ගෙනා හිටි බුදුපිළිමයද, කන්තලෙන් ගෙනා නාදරණේ වැඩ ඉන්නා බුදුපිළිමයද, මන්නාරමෙන් ගෙනා බුදුපිළිම හිසද ගඩොලින් විශේෂයෙන් පිළියෙළ කළ ආසනවල තැබුවා. කටුගෙයි අංගනයේ බොරළු පාර දෙපස ගල් රූප මනා ලෙස සකස් කර තැබුවා.

මේ අවුරුද්දේ කටුගෙයි මැටි බදුන්, මුවිටි, කළු, ඇතිලි ආදී වශයෙන් කොටස් කර නවීන ප්‍රදර්ශන ක්‍රම අනුව සකස් කළ අල් මාරිවල දර්ශණීය ලෙස ප්‍රතිසංවිධාන කළා. මෙසේම කටුගෙයි යකඩ භාණ්ඩ පුරාවස්තුන් හා ගොවිඋපකරණන් වර්ග කර ප්‍රදර්ශනය කළා. කපාරුරාමයෙන් ලැබුණ විශාල මුවිටි විශේෂයෙන් සකස් කළ ලී කොටන් මත යකඩ දරණු උඩ ප්‍රදර්ශනය කළා.

කටුගෙයි ඇති කාසිද වර්ග කර වෙන වෙනම අල් මාරිවල ප්‍රදර්ශනය කළා. මේ වෂීයේ තැණූ අළුත් ශිලාලිපි ශාලාවේ එක් කොටසක බ්‍රාහ්මී ලිපිද අනිකේ මධ්‍ය කාලීන සිංහල ලිපිද සකස් කර තැබුවා. ශිලා ලිපිවලට බෙලෙක් වලින් අළුත් විස්තර පුවරු සාදා ගෙන යනවා. කටුගෙයි ප්‍රදර්ශන අල් මාරිවලට අභ්‍යන්තර විදුලි ආලෝකය සපයන්නට විධිවිධාන යොදාගෙන යනවා.

කටුගෙයි බැලීමට පැමිණෙන අයවළුන්ගේ ප්‍රයෝජනය සඳහා බයිසිකල් තැබීමට ශාලාවක් තැනුවා. මේ අයවළුන්ට කටුගෙයි භාණ්ඩ පිළිවෙලින් බැලිය හැකිවෙනු සඳහා ප්‍රදර්ශණ ශාලා නොමීමර කොට මග පෙන්වීම් පුවරු සැපයුවා.

මේ අවුරුද්දේ කටුගෙයි බැලීමට 40,000 කට වැඩි ගණනක් පැමිණියා. ඔවුන් අතර සෝල්බරි සාමිද ලන්ඩන් විශ්වවිද්‍යාලයේ අග්නිදිග ආසියා ඉතිහාසය පිළිබඳ කථිකාවායී ජේ. ජී. ද කැස් පාරි මහතාද, ජර්මනියේ බ්‍රෙස්ඩන් විශ්ව විද්‍යාලයේ මහාචාර්ය ග්‍රන්ඩ්ග් මහත්මියද වූහ.

දැදිගම

දැදිගම කටුගෙයි බැලීමටද මේ වෂීයේ බොහෝ දෙනෙක් පැමුණුනා. සැලකිය යුතු පුරාවස්තු කිසිවක් මේ වෂීයේ මෙහි කටුගෙයට එකතු නොකළ නමුත් කටුගෙයි භාණ්ඩයන් කලින් තුබුණාට වඩා හොඳින් ප්‍රදර්ශනය කළා.

අම්බලන්තොට

පුරාවිද්‍යා කටුගෙයක් පවත්වා ගැනීම සඳහා අම්බලන්තොට තානායම් ගොඩ නැගිල්ල 1964 අගෝස්තු 20 වන දින පළාත් පාලන හා සවිදේශ කටයුතු භාර අමාත්‍යාංශය විසින් මේ දෙපාර්තමේන්තුවට බාරදුන්නා. මෙම ගොඩනැගිල්ල අපට

ලබාදීමට උනන්දුවීම ගැනත් ප්‍රදේශයේ පුරාවිද්‍යා වැඩ ගැන අපට දුන් උදව් ගැනත් හම්බන්තොට දිසාවේ උපදිසාපති ලයනල් ප්‍රනාන්දු මහතාට අපි කෘතඥ වෙතවාය.

කැණීම් අනුරාධපුරය

පැනඹමලුවේ කරනලද කැණීමකින් දැනට ගොඩනැගිලි තුනක් පැදී ඇත. මේවා නිතර නිතර හමුවන ප්‍රාකාරයකින් වටවූ 'ගොඩනැගිලි පහ' වර්ගයේ ආරාමය කිහිපයක සිතෙනවා, ඉතිරි ගොඩනැගිලි දෙකෙන් එකක් පාර යටත්, අනික ලඟදී කඩන්නට තිබෙන වර්තමාන ගොඩනැගිල්ලක් යටත් තිබෙන්නට පුළුවන. කැණීම් තව දුරටත් කරගෙන යනවා.

රංසිමාලකය පෙදෙසේ කැණීම් පිළිබඳව පසුගිය මුදල් වම්යේ පාලන වාර්තාවේ පිටු 12 සහ 13 යන පිටුවල අප විසින් විස්තරයක් සපයා ඇත. ඒ වාර්තාවේ සඳහන් කැණීම් අවසන් කොට තහවුරු කිරීමේ කටයුතු කරගෙන යද්දී ගඩොල් බැම්මලින් යුතු තවත් ගොඩනැගිල්ලක් හමුවුණා. මෙහි බිත්ති ඇතැම් තැනක පළලින් අඩි 10 ක් විය. මේ ගොඩනැගිල්ල කාල පරිච්ඡේද දෙකක දී කරන ලද්දකි. පළමු ගොඩනැගිල්ල ඇතුලෙන්ද එකී ගොඩනැගිල්ල සම්පූර්ණයෙන් මැදිවනසේ පිටතින්ද බැම් බැඳ දෙවන ගොඩනැගිල්ල තනා ඇති බැව් පෙනෙනවා. මෙහි රූකම් සහිත කළුගල් කිපයක් ශේෂව ඇති නමුත් මෙම ගොඩනැගිල්ලෙන් බොහෝ ගල් වෙත ස්ථානවලට ගලවා ගෙන යන ලද බැව් පෙනෙනවා.

අහස්ගිරිදාගැබ අසල ආසනසර කැණීමේ විස්තර පසුගිය අවුරුද්දේ අපේ පාලන වාර්තාවේ 11, 12 පිටුවල සඳහන් වුණා. ඒ රපෝර්තුව ලියූ කාලයට පසුව එතැන කළ කැණීම්වල විස්තර මෙසේය.

පසුගිය අවුරුද්දේ කැණීමෙන් ලැබුණු පද්මාසනයෙහි පිහිටුවා තිබෙන්නට ඇති පිළිමය සොයන අදහසින් කැණීම්වල බටහිර පැත්තට පුළුල් කළ නමුත් එයින් එලයක් නොවීය. එහෙත් මෙසේ අළුතින් කැණූ කොටසේද කැණීම්වල පතුලේ කලින් සොයාගෙන තිබුණු කණුපාදම් ගල් හා සැසඳෙන තවත් කණුපාදම් ගල් හතරක් ලැබුණා.

කැණීම්වල නැගෙනහිර පැත්තට පළල් කිරීමේ දී අයම්විතරින් අඩි 2 යි අඟල් 8 ක් හා අඩියයි අඟල් 10 ක් වූ ගල් පුවරුවක කොටා ඇති තනි පෙළේ මුහුම් ලිපියක් ලැබුණා. මේ ලිපිය ක්‍රි. ව. 2 වන හෝ 3 වන සියවසට අයත් එකකි.

කැණීම්වලේ එකතුවන වතුර බැස්සවීම සඳහා අඩි 300 කට වඩා දිගට කැපු කාණුව අවහිර කළ ඇතැම් ගොඩනැගිලි කොටස් අස්කරන්නට සිදුවුණා. මේවා අතර ගල්කණු, හොඳට කැපූ පිළිමපාදම්, ඡත්‍රගලක් හා හතරැස් වළවල් නවයක් සහිත යන්තර ගලක්ද විය. කාණුවේ එක් තැනක පොළවේ මට්ටමෙන් අඩි 4 යි අඟල් 2ක් යටදී තඹකාසි දෙකකුත් පාට පබළු ඇට හතකුත් තිබූ කුඩා මුවිටියක් ලැබුණා. මෙම කාණුව හැරීමේදීම පොළවෙන් අඩි 3 ක් පහලදී සෙල්ලිපියකින් කොටසක් ලැබුණා. උතුරු පැත්තේ පාරේ මට්ටමෙන් අඩියයි අඟල් 8 ක් යටදී බෝධිසත්ව රූපයක කොටසක් ලැබුණා. හිස කකුල් හෝ අත් නැති මෙම රූපයේ ඉතිරි කොටසේ උස අඩි 3 යි අඟල් 2 කි. පසුව ප්‍රදේශයේ පළල අඩි 1 යි අඟල් 7 කි.

කැණීම්වලේ මතුපිට පොළොව මට්ටමෙන් අඩි තුනකුත් අඟල් හතක් යටදී ගඩොල් 'ලැයිසමක්' පැදුණා. මෙය පටන් ගත්තේ ගලින් කළ කණුපාදම් ගල් ඇති මට්ටමට අඩි දෙකකුත් අඟල් තුනක් ඉහලින්. මේ ගඩොල් ලැයිසම මට්ටමේ ගෙවිහිය සිරිපතුල් ගල් කිපයක් තියෙනවා. මේ සිරිපතුල් ගල් යොදා ඇත්තේ ලී කණු ආ තැනයි. සිරිපතුල් ගල උඩ කුහරයක් සිටින සේ ගඩොලින් බැඳ කණුපාදම සකස්කරලාය. මේ කණුපාදම් සකස්කර ඇත්තේ එකපෙළට සිටිනසේය. සිරිපතුල්

ගල් උඩ බැමි එකක් අඩි 5 ක් 6 ක් පමණ පළලය. මෙසේ කණුපාදම් සකස් කිරීමට ගත් සිරිපතුල් ගල් වලින් එකක එක් පාද ලාංඡනයක හක් ගෙඩියක් බැගින් ද එක් එක් ඇඟිල්ලේ නියපොත්ත එන හරියට සවස් නිකයක් බැගින් ද නියෙනවාය. මින් එක් කණුපාදමක තිබී උස අඟල් 2½ ක් පමණ වූ කුඩා මැටි භාජනයක් ලැබුණා. එහි තුළ සුදුපාට අඟල් ¼ ටත් ½ ටත් අතර ප්‍රමාණවූ කෙඳි වැනි ද්‍රව්‍යයක් තිබුණා. මේ ගඩොල් ලැයිසමේ දකුණු පැත්ත කැඩීලාය. එහෙත් ඉතිරි හරිය ඉතා හොඳින් සුරක්ෂිතය. මේ ලැයිසමට සම්බන්ධවත් පොළව මතත් හුණු ගල් කැබලි කීපයක් තිබුණා. මේ ගඩොල් ලැයිසම හරහා දිවෙන බිත්තියක් කැණීම් කළ පෙදෙසෙන් දකුණු පසට එපිටට විහිදෙනවා.

මෙම මුදල් වර්ෂයේ කැණීමෙන් ලත් අතිකුත් දේවල් අතුරෙහි පහත සඳහන් වස්තූන් ද විය :—

1. ගුප්තකලාවට අයත් බුදුපිළිමයක පපුවෙන් උඩ කොටස. හිසත් මුහුණත් හොදට තිබේ
2. කුඩා හතරැස් ගල් පාදම්වල සවිකළ කණු පොඩි මත පිහිටවූ වටකුරු මල් ආසන දෙකක්
3. දණ ගසාගෙන සිටින ඇතුන් දෙදෙනෙකු ඇති රුකම් කැබෙල්ලක්. මින් එක් ඇතෙකු හොඳවැල ඔසවාගෙනය. අනිකු බිම බලාගෙනය
4. අඟල් 1½ ක් දිග අඟල් ¾ පළල වීදුරු කැබෙල්ලක්
5. පාට පබළුවල කැබලි තුනක්
6. තඹ කැබෙල්ලක්
7. පළිඟු කරඬුවක කැබෙල්ලක්
8. මැලියමින් සකස් කළ නිල් පාට පබළුවක කොටසක්
9. අඟලක් දිග තඹ ඇනයක්
10. කොළපාට පබළුවක්
11. කුඩා කහපාට පබළු දෙකක්
12. නෙළුම්මල රුකම් කළ කිරිගරුඹ කැබැල්ලක්
13. තරමක් ලොකු තදනිල් පබළුවක්
14. කුඩා කාසි තුනක්
15. කොළපාට පබළු තුනක්
16. පාට දෙකකින් යුතු හිල නොවිදපු පබළුවක්
17. කුඩා කාසියක් හා තවත් පබළු
18. කෝටක කැබෙල්ලක් හා නිල් වළල්ලක කැබලි දෙකක්
19. පිට පැත්ත වීදුරු ඔපය ඇති පාටකළ කොළපාට කැබලිත්තක්
- 20 වලන් කැබලි
21. කුඩා හතරැස් තඹ කැබැල්ලක්

අභයගිරි දැණැබේ පිටමලුවේ බස්නාහිර සහ නැගෙනහිර දොරවුවල කැණීම් කලා. බටහිර දොරවුවේ කුණුහන් පාදමත් පමණක් ඉතුරුව තිබියදී අනික් ගල් ඒ මේ අත විසිර තිබුණාය. මෙහි මුලදී තිබෙන්නට ඇති පුන්කලස් අටෙන් එකක් වත් කැණීම පටන්ගන්නට පෙර පෙනෙන්නට තිබුණේ නැත. එසේ වුවද කැණීමේ

දී දොරටුවේ සුන්බුන් අතරේ තිබී එක් පූර්ණසටයක් සොයාගන්නා වැඩි කොටසක් ගබොලින් කළ දොරටුවක් කලින් මීටත් යටින් තිබී ඇති බව පෙනෙනවා. මෙකී දොරටු බැමි දෙකෙන් එකකවත් කාලපරිච්ඡේදය නිගමනය කිරීමට සාධක ලැබී නැත.

නැගෙනහිර දොරටුවේ පදනම හා පතුලේ කොටසක් පමණක් ශේෂව තිබියදී ඉතිරි ගල් නැත්තටම නැති වෙලාය. අභයගිරි දාගැබේ මේ පැත්තෙන් වැටී තිබුණු තාර පාර මේ කැණීම පටන්ගන්නාතුරු පාවිච්චිඋණාය. මේ දොරටුවෙන් නැතිවූ ගල් එකී පාර සාදන්නට යෙදවූයයි හිතන්නට පුළුවනි. වැඩිහරියක් ගබොලින් කළ පැරණි දොරටුවක් මේ දොරටුවේද වැසී තිබුණා. මේ පැරණි දොරටුව බස්නාහිර පැත්තේ එබඳු දොරටුව හා සමකාලීනයි සිතේ.

ඇතුළුමුහුණේ උතුරු නැගෙනහිර හා බටහිර දොරටුවල කැණීම් කලා. මේ එක එක දොරටුවකදී අඩි 26 යි අගල් 6 ක පමණ විෂ්කම්භය ඇති දැවැන්ත සදකඩ පහණක් බැගින් ලැබුණා (I වන ඡායාරූපය). මේ එක් එක් ස්ථානයේම, සදකඩ පහණේ විෂ්කම්භය තරම් පළල ඇති පඩි සහිත පඩිපෙළ තිබුණා. මේ පඩිපේළි දෙපස ගබොලින් බැඳී අත්වැල් දැන් බොහෝ සේ දිරාගොස් ය. මේ තුන්පැත්තේ අත් වැල් කෙළවර තියෙන මුරගල් බොහෝ දුරට දිරාගොස් ඇති නමුත්, අතින් වාට වඩා තරමක් වත් හොඳට තිබෙන මුරගල් දෙකේ මුලින් කර තිබුණු රූකම් යාන්තමින් හඳුනාගත හැක. මේවායේ පෙනෙන නාගරාජ රූපය පුන්කලස දැනින්ම දරා සිටීම විශේෂයකි.

පොළොන්නරුව

පොළොන්නරුවේ නගර ප්‍රාකාරයේ උතුරු දොරටුව අසල අඩි 20 ක් පමණ දුර පැදවූ. මේ කැණීමේදී හමුවුණු බුරුල් පස් තව්ටුවක තිබී පළමුවෙන් උළු කැටද ඊට යටදී පැරණි වළන් කීපයක්ද, වලන්කටු තොගයක්ද ලැබුණා. මෙහිම යකඩ ඇණ, යකඩ පට්ටම් කැබලි හා කුඩා සිප්පිකටු ලැබුණා. එක් තැනක තිබී ත්‍රිශූල හැඩේ යකඩ කැබලේලක් ලැබුණා.

පවුරේ කැණීම කරනලද කොටස තහවුරු කරගෙන යද්දී පවුරෙන් අඩි 10 ක් ඇතුළත පැරණි වැසිකිලි වළක් හමුවුණා (සැලැස්ම 1). මේ විෂ්කම්භයෙන් අඩි 3½ ක් හා ගැඹුරෙන් අඩි 8½ ක් වූ මේ වළ උතුරාතට 12 කින් සමන්විතය. ගලින් කරන ලද, යන්තමට බැවුම්විගෙන යන කාණුවකින් වැසිකිලියේ ඉදගන්නා තැන මේ වළට සම්බන්ධ වෙයි. මේ වැසිකිලි ගොඩනැගිල්ල බිම් සැලැස්මෙන් අයම් විතරින් අඩි 26x20 කි. වැසිකිලි වළන් කාණුවේ කෙළවරත් වැසෙන සේ ඉතා විශාල කළගෙඩියක උඩ බාගය තබා තිබුණාය. මේ කළ කැබලේල මෙසේම නිම්වන ලද ද නැතහොත් සම්පූර්ණ කළයකින් ලබාගන්නා ලද ද යන්න දැන් කිවනො හැක. මේ කළ පළුවේ පහත අයිතේ තරමක සමතාවයක් පෙනෙනවා. මෙ පමණක් නොව මේ හරියේදී කළයේ ඝනකමද ඉහල හරියේ ඝනකමට වැඩිය. මේ කළයේ කට සාමාන්‍ය කළවල කට මෙන් කුඩාය. මුවවිටේදී ගැට්ටේ සීමාවෙන් පිටතට පෙරළිලාය. එහෙත් මේ අංගයන්, කළ කැබලේල මෙහි යොදා ඇති කායරියට අනවශ්‍යය. කළයකින් බාගයක් මෙහි යෙදීම සඳහා විශේෂයෙන් කරනලද නම් එය කාණු ගලට වැද්දීමට ඉඩතබා කරන්නට තිබුණු නමුත්, මේ සඳහා කළබාගයේ එක් පැත්තකින් කඩා සකස්කරගෙන තිබෙනවාය.

සිගිරිය

අඩි 100 ක් පමණ පළල ඇති සිගිරියේ පැරණි පිටදියඅගල හරහා යාමට ඇති ස්ථානයේ උතුරු පැත්තේ 1962-63 මුදල් වමියේදී කැණුවා. මේ කැණීමේ විස්තරය ඒ වමිය පිළිබඳ පාලන වාර්තාවේ ඡ 14-15 පිටුවල සඳහන් කලාය. එහිම දකුණු

අත පැත්ත මේ අවුරුද්දේ කණින ලදුව, ඒ පැත්තත් පෙරදී කැණූ පැත්ත වාගේම බව දැනගත්තාය. අනික් පැත්තේදී මෙන් මේ බැම්මේ උස අඩි 5 කි. එහි ගල්වර් 5 කි. හරස් අතට කරනලද කැණීම් දෙකකින් පැරණි කාණුවක කොටස් දෙකක් පැදුණා. මේ කැණීම අඩි 100 ක් දිගත් අඩි 20 ක් පළලත් අඩි 4 ක් ගැඹුරත් විය. මේ කැණීමෙන් පස් කියුබ් 300 ක් පමණ අස්කලාය. ගල්වැඩ ඇරෙන්නට අත් කිසි වක් මේ කැණීම්වලින් ලැබී නැත (සැලැස්ම 2).

සිහිරිගල පාමුල සහායලාව පිහිටි ප්‍රදේශයේ ගල්ලෙන්වලට ඉහලින් පැරණි මාර්ගය හරහා ඇති හරස්පාර දිගින් අඩි 25 ක් පමණ කැණ, පැදුවා. මෙහි ගල්පඩි 22 ක් පැදුණා. මෙම කොටසේ එක් පැත්තක අත්වැල් බැම් ද කැණ, පැදුවා. කැණීමෙන් ලැබුණු පස් අවට වළවල් සහිත බිමට ඇද සමතලා කලා.

දැනට නයිපෙණ ගුහාව නමින් හැදින්වෙන ගල්ගුහාව අසල අඩි 25x50 ක පමණ ප්‍රදේශයක අඩි 5 ක් පමණ කැණීම කලා. මේ ස්ථානයේ විශාල ගල් බැම්මක් පැදුණා. මේ කැණීමෙන් පස් කියුබ් 69 ක් ඉවත් කරන්නට වුණා.

මිනිත්තලය

සේලවෙණායේ මහාසෑය පැත්තෙන් දෙපොලක කැණීම කලා. ඒ කැණීම්වල මිමි මෙසේ විය.

- (1) අඩි 47 x 2 උස අඩි 3 යි
- (2) අඩි 20 x 2 උස අඩි 7 යි.

මෙහි මලුවේ ආධාර බැම් සක්ක ගලෙන් කරඇත. බැම්ම බැද ඇත්තේ මැටිටෙති.

සේලවෙණායේ සිට මහාසෑයට යන පඩිපෙළ කැණ පැදුවා. මේ පඩිපෙළේ පිහිටිගලේ කැපූ පඩි ඇරෙන්නට පඩි 110 ක් නියෙනවාය. එක් පඩියක් අඩි 12 ක් පමණ දිගය. පඩියක පළල අඩියකි. උස අඟල් 6 කි.

දැනගාලාවේ සිට සේලවෙණායට යන පඩිපෙළ කැණීම පසුගිය පාලන වාර්තාවේ විස්තරකර ඇත. මේ කැණීම මෙහි විස්තරවන කාලය තුළදීද කරගෙන යෑමේදී මෙහි පඩිපෙළේ පඩි 23 ක් ඇතිබව පෙනුණාය. මින් එක් පඩියක් අඩි 28 ක් දිගය. උස අඟල් 6 කි. පළල අඟල් 11 කි. මේ පඩිපෙළ දෙපැත්තේ ඇති උස් අත්වැල් බැම් එකක් අඩි 5 යි අඟල් 5 ක් පළලය, අඩි 10 ක් උසය, දිගින් අඩි 20 කි. කපා සකස්කළ ගලෙන් සැදූ මේ අත්වැල් බැම්වල මුදුනේ බැම්මේ පළලට වඩා ඉදිරියට පිහිටා ඇති ගල් වරියකි. මේ පඩිපෙළ මුදුනේ මිට කලින් කරනලද දොරුවක් පැදුණාය. එහි පඩි පෙළ දෙපස එකක් අයම්විතරින් 12x5 ක් පමණ ගඩොලින් කළ කුටියක් බැගින් ඇත. මේ බැම්මෙන් ලැබුණු ඇතැම් ගඩොල්වල පෙදරේරු ලකුණු වශයෙන් යෙදූ පැරණි අකුරු නිබෙනවාය. මෙහි සදහන් කළ පඩිපෙළේ අඩි දෙකක් පමණ දිග ඇති සෙල්ලිපියක් සොයාගත්තාය. දැන් ඇති මලුව මට්ටමෙන් අඩි 2 ක් පමණ පහතින් පැරණි මලුවක් තිබුණු බවද මෙම කැණීමෙන් පෙනීගිය

නමුත් එකී පැරණි මලුව පාදන්තට මීට වඩා කණිත්තට නොහැකිවන්නේ දැන් ඇති මලුව මත ඇති ගොඩනැගිලි ආදිය නිසාය.

පඩුවස්තුවර

නුවර කොටුව තුළ පැරණි රජමාලිගයට බස්නාහිරින් ඇති පොකුණ අසල ගල් කණු සහිත ගොඩනැගිල්ල මේ වර්ෂය තුළ කැණුවා. එම කැණීමෙන් මැටි බදුන් කැබලිද, මැටි කොතක්ද පිහන් කැබලි හා විදුරු ඔපය සහිත කැබලිති ද ලැබුණා (සැලැස්ම 3).

මැණික්දෙණ

64.8.17 වෙනි දින පටන් ගෙන මැණික්දෙණ කළ කැණීමකින් ගඩොලින් කළ දාගැබක් පැදුණා. පින්තුර ගැනීමෙන් පසු බස්නාහිර පැත්තේ කණිත්තට පටන් ගත්තා. මෙහි එකක් අඩි 13 වූ පඩි දහයක්ද සඳකඩ පහණක්ද මතු වුණාය. විෂ්කම්භයෙන් අඩි 10 වූ සඳකඩපහණ වාම් එකකි. මේ පඩිපෙළ පාමුල පඩිපෙළ දෙපස හුණුගලින් කළ ගවරුප දෙකක් හමුවුණා. මේ පඩිවලට අත්වැල සාදා තිබී ඇත්තේ ගඩොලිනි. පඩිපෙළේ දකුණු පැත්තේ අත්වැල් බැමීමෙන් මදක් ශෛව ඇත. ගවරුප දෙක පඩිපෙළ මුදුන් මට්ටමේ මේ අත්වැල් බැමීම මත තබා තිබුණායයි සිතේ.

දාගැබේ මලුව පොළවෙන් අඩි 5 සි අඟල් 6 ක් උසය. පැත්තක් අඩි 20 කි. ගඩොලින් කළ මල් ආසනයක් ජඩිපෙළෙන් අඩි 13 කුත් අඟල් 4 ක් එපිටදී හමු වුණාය. මේ මල් ආසනය පැත්තකින් කිඳා බැස තිබුණත් එහි බොහෝ ගඩොල් බැමීමේම තිබෙනවා.

දාගැබ නතා තිබී ඇත්තේ ගල් පදනමක් මතය. දාගැබේ මුලසිට අඩි 4 ක් පමණ උසට වැලිකොන්දේ ගල් බොහෝදුරට ප්‍රදේසම්චි ඇත. මෙයින් ඉහල ගඩොල් බොහොමයක් නැතිවෙලාය. බොරදම්කළ හා නොකළ ගඩොල් බොහොමයක් ඉවත ගෙනයා ඇත. මේ නිදන් හොරුන්ගේ කැණීම්වල ප්‍රතිඵලයකි.

කැණීම කළ ස්ථානයේ කලුගල් ප්‍රාකාරය හොඳට තියෙනවාය. මේ ප්‍රාකාරයේ උස අඩි තුනකි. දාගැබේ පතුලේ එක් කොටසක හුණු බදාමය ශෛව තියෙනවා. අත් කිසිතැනෙක හුණු බදාමය තිබුණු ලකුණු පෙනෙනවාය.

දාගැබේ පතුලෙන් අඩි 2 කුත් අඟල් 9 ක්ද ඉහතින් සදහන් කළ ගඩොලින් බැදී මල් ආසනයෙන් අඩි 4 කුත් අඟල් 6 ක්ද දුරින් හුණුගලෙන් කළ වටකුරු මල් ආසනයක් හමුවුණා. මෙහි විෂ්කම්භය අඩි 3 කුත් අඟල් 3 කි. උස අඟල් 6 ක් පමණය. මෙහි අද්දර වටේට අඟල් තුනක් පළල පටියක් මැද කොටසට වඩා මදක් එසවී තිබෙනසේ නෙලා තියෙනවා. මධ්‍යයේද වටකුරුවට එසවූ ප්‍රදේශයකි. මෙහි රූකම් චිත්‍රම් දැන් ඒවා අප්‍රකටය. මතුපිට තලයේ එක් පසෙක නායෙකු රූකම් කර ඇත. මේ ගල බොහෝ සේ ගෙවිලාය. මෙම ගලට අඩි කීපයකට එපිටින් අඩි 3 X 3 සිපිපතුල් ගලක් හමුවුණා. මෙහි සතකම අඟල් 6 කි.

කැණීමෙන් ලැබුණු අතිකුත් වස්තූන් මෙසේය :—

- (i) ලංකාවේ සත ½ ප්‍රමාණ ත්‍රිකාන්‍ය තඹ කාසියක්
- (ii) මැටියෙන් කළ දේවරූපයක කොටසක්
- (iii) අකුරු කෙටු ගල් දෙකක්
- (iv) ගෙවිගිය තඹ කාසියක්

- (v) 5' X 1', 10" X 6" ප්‍රමාණයේ ගල් පුවරුවක්
- (vi) අලංකාර මැටි ස්ත්‍රීරූප නිසක්
- (vii) විෂ්කම්භය 2.8"ක් වූ රූකම් කළ හුණුගලක්. මෙහි මධ්‍යයෙහි අලි ඔළු 4ක් කොටාලය
- (viii) පැත්තක් අඩි 1යි, අඟල් 8ක් වූ හතරැස් හුණුගලක්
- (ix) ත්‍රිකෝණාකාර තිරුවාණාගල් කැබලේලක්
- (x) මැටියෙන් ඇඹූ රූපයක මුහුණක්. ස්වරූපය පැහැදිලි නැත
- (xi) දේවරූපයක නිකට හා කන් සහිත මුහුණු කැබලේලක්
- (xii) මැටියෙන් කළ එක් අතක් නැති ස්ත්‍රී රූපයක්
- (xiii) විෂ්කම්භය අඩි 3ක් වූ රවුම් හුණුගලක්. මධ්‍යයෙහි නාගරූප දෙකක් කොටා ඇත
- (xiv) පැත්තක් අඩි 2 ක් වූ හතරැස් හුණුගලක්
- (xv) උළුකැට කැබලි හා වලන් කැබලිති
- (xvi) මැටියෙන් කළ වාමණ රූප තුනක් (II වන ඡායාරූපය)

රාජාංගණය

රාජාංගණයේ කළ වැඩ ගැන 1962-63 පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තැනගේ පාලන වාර්තාවේ ජී 26 පිටුවේ සඳහන් කළාය.

දැන් ලියන වාර්තාවේ සඳහන් වන වම්ස තුළදී වටදගෙය අසලින් යන තාර පාරෙන් අතික් පැත්තේ එම පාර අසල ඇති පිළිමගෙය කැණ, පැදුවාය. කැණීමට පෙරත්, මෙහි ඇති මට්ටමට පඩිපෙළත් සිත්කළු කොරවක්ගලුත් කොටස් වශයෙන් පෙනෙන්නට තිබුණේ මෙම ස්ථානය අවුරුදු ගණනකට පෙර කැණ, පැදු තිබුණු හෙයිනි. 1963/64 වර්ෂයේ කැණීම අවශ්‍ය වූයේ එකී පළමු කැණීමෙන් පසු ගොඩනැගිල්ල අවට එකතුවුණු පස් ඉවත් කිරීමටය. එහෙයින් දැන් කැණීමෙන් ලැබෙන ගොඩනැගිල්ලට යට නොවී ඇති පැරණි වස්තුවක් හමුවී නැත. මෙතැනින් ගොඩනැගිල්ල පිළිබඳව කිසියම් සවිර තොරතුරක් දැනගැනීමට නොහැකිය.

රජගල

රජගල පැරණි අවශේෂයන් පිළිබඳව 1961-62 පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තැනගේ පාලන වාර්තාවේ ජී 22 වන පිටුව බලන්න.

දැන් සමාලෝචනයට භාජනය වන වම්ස තුළදී රජගල පුරාවිද්‍යා වැඩට ප්‍රාරම්භකව ප්‍රදේශය මැන පිඹුරු සැදුවාය. මෙහි පැරණි අවශේෂයන් බොහොමයක් තවමත් වැළඳී ඇති බැවින් මේ පිඹුරු කලින් කල මිද වශයෙන් වෙනස් කරන්නට වේවි.

1961-62 පාලන වාර්තාවේ සඳහන් කළ විශ්ලී ගිය පැරණි පොකුණටත් ස්තූප දෙක සහිත වේදිකාවටත් අතර බිමේ එක් කොටසක් එළිපෙහෙලි කළාම එහි ගොඩනැගිලි භාරක අවශේෂයන් හමුවුණා. මෙහි ඇති ගොඩනැගිල්ලට සවභාවය හදුනා ගැනීම සඳහා කැණීම් කළා. මේ විස්තරයෙහි මෙකී ගොඩනැගිලි දකුණේ සිට උතුරට පිළිවෙලින් ගනු ලැබෙනවා. පළමුවන ගොඩනැගිල්ල ඇත්තේ මේ ස්ථානයේ තිබී ඇති පුරාණ පාරෙන් බස්නාහිර පැත්තේය. පේළියකට කණු තුන බැගින් කණු පේළි භාරකක් ඇති මෙයට ඇතුළුවීමට දෙරටුවක් තිබුණු බවක් පෙනෙන්නට නැත. මේ ගොඩනැගිල්ල වටේ කැණීමෙන් වළන්කටු රාශියක් ද, යකඩ හැන්දක් ද, යකඩ ඇතද, සම්පූර්ණ උළුකැට දෙකතුනක් ද ලැබුණාය. දෙවන ගොඩනැගිල්ල ඇත්තේ පාරෙන්

නැගෙනහිර පැත්තේය. මෙය කැණීමෙන් එහි දෙපැත්තක සක්කගලින් කළ බැමි පැදුණාය. මේ ගොඩනැගිල්ලේ බටහිර හා උතුරු පැතිවල විශාල සදකඩ පහණක් බැගින් තිබුණාය. මෙහි තිබී ඇත්තේ මිනිස් වෙස්ගත් තාරජ රුව සහිත මුරගල් වුවද මේවායේ තාරජ රුව එක් අතකින් පුත්කලස දරා අනික් අත ඉහටට දී සිටි (III වන ඡායාරූපය). බටහිර පැත්තේ එක් මුරගලක් නැතිවෙලාය. එම මුරගලෙන් කොටසකැසී සිතිය හැකි කැබැල්ලක් ගොඩනැගිල්ල අසලින් ලැබුණාය. එහි ශෙෂව තිබුණු මුරගලේ රූපයේ පාදයන්ට පහළින් කුඩා තිරුවක් නැතිවෙලාය. උතුරු පැත්තේ මුරගලේ දෙකම කැඩී තිබී දැන් ජලාස්වික් සිමෙන්ති විශේෂයකින් එකට සවිකර ඇත.

තුන්වන ගොඩනැගිල්ල පැරණි පාරෙන් බටහිර පැත්තේය. මෙය පැත්තක් අඩි 70ක් වූ හතරැස් ගොඩනැගිල්ලකි. මෙහිද ගල්කණු තිබී ඇති නමුත් ඒ කණු මුලින් තිබුණු ආකාරය තවම කිව නොහැක. වහලයකින් ආවරණයවී තිබී ඇති මෙහි මධ්‍යයේ අඩියක් පමණ ගැඹුර ඇති ගලින් කළ කොටුවකි. මෙහි බිමට ගල් අතුරලාය. ප්‍රමාණයෙන් අඩි 16 X 16ක් වූ මේ කොටස සම්පූර්ණයෙන්ම කැණ පැදුවාය. මෙම කොටුව දිග පුරවා තැබීමට සාදා තිබුණක් බව පැහැදිලි වෙතත් ගොඩනැගිල්ල කුමක්ද යි තවම කිව නොහැක. දිග කොටුවේ සිට බටහිර පැත්තට ජලය ගෙනයාමට තිබුණු කැණුවක් පැදී ඇත. මේ කැණුව මට්ටම්කල ගල්වලින් සාදා ඇතුළු පමණක් නොව ගල්පියන්වලින් මනාව වහලාය. උඩ පැත්තේ අගලක පමණ ගැඹුර ඇති වන සේ වට්ටට ලීස්තරයක් ඉතිරිකොට සාදන ලද රවුම් ගලක් මේ ගොඩනැගිල්ල තුළ තිබී හමු විය. මෙය ද දෙකට කැඩී තිබී පැස්සුවාය.

1961-62 වාර්තාවේ සදහන් බුදුපිළිමය වට්ටට ද ඉහතින් සදහන් කළ පරණ පාරේද කැණීම් කලා. දැනැබි දෙකේ මලුවේ දකුණු සීමාව කෙළින් පාරේ පඩිපෙළක් තිබෙන බව පෙනෙන්නවා. එය දැන් හුඟක් පසින් යටවෙලාය. මෙහි දකුණු පැත්තේ දැනැබි උතුරු කෙළවර කෙලින්ද එබඳුම පඩිපෙළක් විය. කැණීමට පෙර මෙහි පෙණුනේ කොරවක් ගල් දෙකේ මුදුන් පමණය. මෙය කොරවක් ගල් හා පඩි හතරකින්ද මනහර සදකඩ පහණකින්ද යුක්තය. සදකඩපහණ මධ්‍යයේ නෙලුම් මලකින් අඩකි. ඉන් ඔබ්බේ පාලපෙති රටා රවුමකි. මෙතැන ඇති දෙරටුපාල ගලක් IV වැනි ඡායාරූපයෙන් දැක්වේ. මෙහි තාරජරුව පුත්කලස දරා සිටින්නේ අත් නැතවල මෙන් තනි අතින් නොව දැතින්ය. රජගලින්, මිහිදු මහනෙරැන්වහන්සේගේ ශරීරධාතුන් කොටසක් මත දැනැබි ඉදිකර තිබූ ස්ථානයකින් ක්‍රි. ව. පෙර තුන්වන සියවසේ සෙල්ලිපියක් ලැබී ඇත. පසුගිය මුදල් වම්සේදී යළි පිටපත්කරගන්නා ලද මෙම ලිපිය මාහාචාර්ය පරණවිතාන මහතා විසින් යුනිවර්සිටි ඔෆ් සිලෝන් පිවිසි සභරාවේ 1962 ඔක්තෝබර් කලාපයේ පළකර ඇත. මෙම ස්ථානයෙන් ලැබුණු මිනිසෙකු රූකම් කළ ගඩොලක් V වැනි ඡායාරූපයෙන් දැක්වෙයි.

දීසවාපිය

දුටුගැමුණු රජතුමාගේ මහා සංග්‍රාමය සදහා ගමන් ගත් මාර්ගයේ වැදගත් ප්‍රදේශයක් වූ දිගාමඩුල්ලේ පිහිටි දීසවාපි දැනැබි දැන් ඇත්තේ ගල්ඔය සංවර්ධන මණ්ඩලයට අයිති කොටසේය. මේ දැනැබි පුරාමිහක කැණීම් පිලිබදව අපේ පසුගිය පාලන වාර්තාවේ ඡී 20 පිටුව බලන්න.

1964 මැයි මස 6 වෙනි දින දීසවාපි වෛත්‍යය කැණීමේ වැඩ යළිත් ආරම්භ කලා (සැලැස්ම 4). මේ සදහා සාමාන්‍යයෙන් දිනකට කම්කරුවන් දෙදෙනෙක් පමණ යෙදවිනි. මෙම කම්කරුවන් වැඩට බදවා ගන්නේත් ඔවුන්ට පඩි ගෙවිලිත් ගල්ඔය සංවර්ධන මණ්ඩලය විසිනුයි. මේ ඇරෙන්නට ඇතැම් ඉරුදිනවල හා රජයේ නිවාඩු දිනවල දීසවාපි වෛත්‍ය සංවර්ධන සමිතිය මගින් සංවිධාන කරන ලද ශ්‍රමදාන ව්‍යාපාරයකින්ද මේ වැඩට උදව් කලා. එහෙත් මේ ස්ථානයේ කැණීම් සංවිධානය වූයේ දෙපාර්තමේන්තුවේ නිලධාරීන්ගෙනුයි.

කැණීම පටන් ගන්නා විට අඩි 110 ක් උසට තිබුණු දැගළ සම්පූර්ණයෙන්ම මෙන් ගරාවැටුණු පසින් සහ ගඩොලින් වැසී තිබුණි. දැගළේ මුදුන් කොටසේ පමණක් ගඩොල් බැම්ම පෙනෙන්නට තිබුණා. දැගළේ ජේසාව හා ගර්භය සෙවීමට ඊසාන දිග කොණින් අඩි 3 ක් පමණ පළල කැණුවක් දැගළ මලුවේ ගරාවැටුණු පස් තව්ටුවේ කෙළවරේ සිට දැගළේ මැදට, ගරාවැටුණු පස් මැදින්, කපන්නට පටන් ගත්තා.

කැණීම් වල පටන් ගත් ස්ථානයේ එහි ඉවුර අඩි 5, අඟල් 6ක් පමණ උසයි. සමහර තැන්වල කැණුව කපාගත යන්නට සිදුවූයේ දැගළ මුදුණේ සිට පහතට පෙරළී තිබුණ ගඩොල් බැම් කුට්ටි මැදිනුයි. කැණීම් වලේ මුදුනේ අඩි 5ක් පමණ ඝනකම, පස් මිශ්‍ර නැති, නතිකරම ගඩොල් කැලී තව්ටුවක් තිබුණා. මෙම ගඩොල් කැලී නිදන් සොරුන් විසින් දැගළ මුදුනෙන් ගර්භය භාරනවිට බැම්ම කඩා පහතට විසිකරන ලද ඒවා වෙන්නට පුළුවනි. කැණුව කපාගත යනවිට මෙම ගඩොල් කැලී තිබෙන කොටසේ දෙපැත්තේම ඉවුර කඩාගත කැණුම් කැණුවට වැටෙන්නට පටන් ගත්තා. මෙම අන්ත්‍රාවෙන් වැළැක්වීම සඳහා කැණීම් වලේ මුදුන් කොටස සමහර තැන්වල අඩි 15ක් පමණ පළල් කරන්නට සිදුවුණා.

මෙම කැණීම්වල මලුවේ ශෙෂව ඇති සීමාවේ සිට අඩි 32 ක් දිගට කැපුවා. වල පටන්ගත් තැන සිට අඩි 16 ක් ඇතට යන තෙක් මලුවේ කළුගල් ඇතිරිල්ල හමු වුණා. අඩි 16 ක් ගියාට පසු ගල් ලැයිසමට අඟල් 5 ක් පමණ උසින් අඟල් 3 ක් පමණ ඝන, අඩියයි අඟල් 5 ක් පළල, ගල් කුළුණක් කැණීම් කැණුව හරහා තිබුණා. මේ ගල් කුළුණේ එක් කෙළවරක් මත, අඩියක් පමණ පළල, අඩි 3 ක් පමණ දිග, ගල් පතුරක් තිබුණා. ගල් කුළුණට දකුණින්, දොරපලු සවිකිරීමට කුහර කොටන ලද අඩියයි අඟලක් පළල ගල් ලැල්ලක් තිබුණා. මෙයට යාව අඩි 2 ක් පමණ ගල් ලැල්ලක් කැණුව හරහා තිබුණා. උළුවස්සක් සවිකිරීමට අඟල් 4 x 7½ ක කුඩිම්බියක් කැපූ අඩියයි අඟල් තුනක් පළල ගල් උළුවහු පඩියක් එයට යාව තිබුණා. මේ උළුවහු පඩියේ දෙකොණ කැණුවේ ඉවුරු දෙකට වැසී ඇති බැවින්, නවම එහි දිග කීමට නොහැකිය. මේ උළුවහු පඩිය අඟල් 8 ක් පමණ ඝනය. උළුවහු පඩියේ යට පැත්තේ සිට අඟල් 6 ක් පමණ යටට බැස්සවිට ගඩොල් අතුරා ඒ මත හුණුබදුම දමා ඇති පොළොවක් මතු වුණා. ගල් උළුවස්සේ සිට අඩියකුත් අඟල් අටක් දකුණට ගිය විට ගඩොල් ඇතුරු පොළවේ සිට අඟල් 3 ක් උසින් අඩි 1 යි අඟල් 3 ක් පළල, ඇතුලෙන් හා පිටින් දෙර පලු දෙකක් සවි කිරීමට කුහර දෙකක් කපා ඇති ගල් ලැල්ලක් තිබුණා. මෙම ගල් ලැල්ලේ එක කොණක් කැණුවේ ඉවුරට යටවී ඇති බැවින්, එහි දිග කීමට බැරිය. මෙතැන සිට තවත් අඩි 8 ක් පමණ දකුණට කැණීම්වල හැරුවා. ඒ දිගටම හුණු බදුම සහිත පොළව මතු වුණා.

ඉහත සඳහන් උළුවහු ගලේ සිට අඩි 3 ක් දකුණට ගිය විට, හුණු බදුම සහිත පොළවේ මතුපිට තිබී මෙහි පහත ලැයිස්තුවේ සඳහන් දේවල්, පස් හා ගඩොල් කැලී සමග මිශ්‍රවී තිබී ලැබුණා. මේවා ලැබුණ තැන සිට කැණීම්වලේ ඉවුරේ මුදුනට අඩි 17 යි අඟල් 6 ක් උසයි. මේ වස්තූන් සමගම මැටි භාජනයක කැලී හා එම භාජනය වසා තිබුණු මුඩියේ කොටසකුත් ලැබුණා. ඉහත සඳහන් වස්තූන් එම භාජනයේ තැන්පත් කර තිබුණා වෙන්නට පුළුවනි. මේ නිදන් වස්තු සමග යකඩ ඇණ රුශියක් හා උළුකැට කැලී කිහිපයකුත් ලැබුණා. යකඩ ඇණයක් සාමාන්‍යයෙන් අඟල් 5 ක් පමණ දිගයි. මේ කරුණෙනුත් මෙයට හුදුරින් ඇති උළුවහු පඩිවලින් පෙනෙන්නේ මේ අසල ගොඩනැගිල්ලක් තිබුණු බවයි.

අඩි 32 ක් පමණ ඇතට ගරාවැටුණු පස්කන්ද කපාගත ගිය පසු කැණීම් කැණුවේ දෙපැත්තේ ඉවුර කැඩී ගඩොල් කැලී නිතර නිතරම වල ඇතුළට වැටෙන්නට පටන් ගත්තා. එහි ඉවුරු කැඩීම නවත්වන්නට බැරිඋණා. තවදුරටත් මෙහි කැණීම් ඉතා අන්තරාදයක බැවින්, එය නවත්වන්නට සිදුවුණා.

මෙම කාණුවේ සිට අඩි 70 ක් නැගෙනහිරින් අඩි 10 ක් පළල කාණුවක් දැමූ මැදට කපාගත ගියා. මෙය පටන්ගත් තැන සිට අඩි 6 ක් දුරට යනතෙක් ගල් අතුරුන ලද ගල් මලුව මතු වුණා. ඊට පසු එතැන සිට අඩි 16 සි අඟල් 6 ක් දුරට මතු වුණේ ගඩොල් අතුරු ඒ මත නුණු බදුම තව්ටුවක් දමන ලද පොළොවයි. එතන සිට අඩි 8 ක් දුරට එනම්, කාණුව එවකට භාරු ඇති කෙළවර දක්වා ගල් ලැලි අතුරුන ලද ගල් මලුවක් මතු වුණා. මේ ගල් මලුව තවදුරටත් තිබෙනවා. මේ ගල් මලුව පටන්ගන්නා කෙළවරේ නෙත්තියට අඩි කඩාකාර මව්වම් කරන ලද අඩි 1 අඟල් 2 ක් පළල හැඩ කළුගලක් යොදා තිබෙනවා.

දැමූ කැණීමේදී බ්‍රාහ්මී අක්ෂර කොටා තිබෙන ගඩොල් කැලි රාශියක් ලැබුණා. ප්‍රමාණ දෙකක සම්පූර්ණ ගඩොල් කිහිපයකුත් ලැබුණ. එයින් ලොකු ගඩොල් ප්‍රමාණය අඩි 1 සි අඟල් 1½ සි X අඟල් 8 සි X අඟල් 3 සි. අනික් ගඩොල් ප්‍රමාණය අඟල් 9 X 8 X 3 සි. දැමූ උඩ තව්ටුවේදී වි. ඕ. සී. ඕලන්ද කාසි කීපයකුත් ලැබුණා.

ලැබුණු නිදන් වස්තු :—

- (1) ලෝකඩ දේවරූප හතරක්
- (2) ලෝකඩ වක්‍රයක්
- (3) කොත් නැති පලිඟු කරඬු දෙකක්
- (4) තඹ කාසි කිහිපයක්
- (5) පලිඟු ගල් කැල්ලක්
- (6) ගලක් ඇල්ලු රන් මුද්දක්
- (7) ගල හැලි ඇති රන් මුද්දක්
- (8) රන් කම්බියකින් තනා ඇති මුද්දක්
- (9) රන් පබළු දෙකක්,
- (10) රන් කාසියක්
- (11) රන් කාසියකින් කැල්ලක්
- (12) ලෝකඩෙන් කළ කකුල් තුනක් සහිතවූ, කිසිවක් තැබීමට තැනු මෙවලමක්
- (13) ලෝකඩ තැටියක කැලි
- (14) ලෝකඩ කැඩපතක කැලි
- (15) ගලින් කළ සිංහ රූපයක්, හිස කොටසක් කැඩලාය. (VI වන ඡායාරූපය)

පල්ලේකාගම නඩාවෙහෙර

මරදන්කඩවල මංසන්ධියේ සිට කුංචිකුලම පාරේ හැතැප්ම හතරක් පමණ ගිය විට දකුණු පැත්තේ ගල් තලයක් මත දාගැබක අවශේෂයන් දක්නට ලැබෙනවා (සිතියම ඇෆ්ස් 20/2). මේ ස්ථානය මහවෙහෙර නමින් සිතියමේ ලකුණකර ඇතත් දැන් ව්‍යවහාර වන නම නඩාවෙහෙරය.

දාගැබ අසල බිමේ තවත් ගොඩනැගිලි කීපයක් තිබුණු බවට ලකුණු තියෙනවාය. දාගැබට බස්නාහිරින් ඇති පස් ගොඩැල්ලක් දැන් දනගොබ කියා ගම්මු හඳුන්වනවා. ඊට නුදුරුව ඇති තවත් ගොඩැල්ලක පාදයෙහි කපා සකස්කළ ගල් බැම්මක් පෙනෙනවා. මේ ස්ථානයේ පැරණි ගොඩනැගිලි වටා යන ප්‍රාකාරයේ අවශේෂයන් දක්නට පුළුවන. ප්‍රාකාරයේ දොරටුව තිබී ඇත්තේ දාගැබට දකුණින්ය.

දාගැබට යාර දෙසීයක් පමණ නැගෙනහිරින් පැරණි බෝගසකි. ඒ අසල අත්තාණි කණුවකි.

දාගැබ්මළුවට නැගීම සඳහා පඩිපෙළ දෙකකි. ප්‍රධාන පඩිපෙළ දකුණෙන්ය. අනික බස්නාහිරින්ය. දැන් සලපනල මළුව පොළොව මට්ටමෙන් අඩි හතරක් උසය. එහි අතුරුන ලද ගල් මනාසේ කපන ලද ඒවා නොවෙයි. සමවතුරුයක් වූ මළුවේ පැත්තක් අඩි 53 කි. මලුවේ ආධාර බැම්ම කර ඇත්තේ ගඩොලින්ය. එහෙත් මෙහි වරි හතරකට වඩා ශෙෂව නැත. බැම්මේ පාදය වටා ගඩොල් බොරදමක් දක්නට ලැබෙන නමුත්, ඒ සඳහා හැඩකර සැදූ ගල් පාවිච්චි කරන ලදදැයි කියන්නට බැරි වන්නේ ගඩොල් බොහෝසේ දිරාගොස් ඇති නිසාය. බැම්මේ ගඩොල් යෙදීම කිසි පිළිවෙලක් නැතිව කර ඇත. මලුවේ එකතුවන වතුර ගලා යාමට ගල් පිහිල්ලක් නැගෙනහිර පැත්තේ තිබෙනවාය. මේ ගල උසින් හා පළලින් අඟල් 9 යකි.

දාගැබේ දැනට ඉතිරිව ඇති කොටසේ උස අඩි විසිහයකි. සෑය පිහිටා ඇත්තේ මලුවේ හරිමැද නොව නැගෙනහිර පැත්තට හුඟක් බරවය. දාගැබේ ගර්භය තනි ගඩොලින් බැඳ ඇතුළුව පස් පුරවාලාය.

දාගැබ ඉදිකර ඇත්තේ පිහිටි ගලේය. හතරැස් මලුවේ අභිතාලමටද මළුව පිරවීමටද සක්කගල් යොදා තිබෙනවාය. දාගැබේ පේසාවලලු තිබුණු බවට ලකුණු නැත.

දාගැබේ දකුණු පඩිපෙළේ කොරවක්ගල් දෙකින් ඉතිරිව ඇත්තේ එකයි. එහිද පිටුපසින් කොටසක් කැඩීලාය. උස අඩි 2 යි අඟල් 9 යකි. පඩිපෙළ පාමුල අඩි 5 යි අඟල් 9 ක් විෂ්කම්භය ඇති වාම් කළුගල් සඳකඩපහණකි. පඩිපෙළ දෙපස 'යටිකුරු කළ පලිහ' හැඩයේ වාම් මුරගල් දෙකකි. එකක උස අඩි තුනයි, පළල අඩි 1 යි, අඟල් 5½ යි. මෙහි පඩිපෙළ දැනට ඇති අන්දමට පඩි හයක් සහිත වූවකි. එක් පඩියක් අඩියක් පළලය. අඟල් 7½ ක් උසය. පඩි පෙළට වැසී ගඩොල් බැම්මක් පෙනෙන හෙයින්, යටින් තිබුණු ගඩොල් පඩිපෙළක් දාගැබ විශාල කරන අවස්ථාවකදී වැසුන බව පෙනේ. මෙහි ඇති සාක්ෂි අනුව මූලින් තිබුණු දාගැබ මලුව දැන් ඇති මලුවට වඩා කුඩා වන්නට ඇතැයි සිතේ.

බස්නාහිර පැත්තේ පඩිපෙළට අයත් පඩිවලින් එකක් හැරෙන්නට අනික් ඒවා අළුත් පිළිමගෙය තැනීමට අරගෙන තියෙනවාය. මේ පඩිපෙළේ මිමිද දකුණු පැත්තේ පඩිපෙළේ මිමිවලට සමානය. මේ පඩිපෙළේ කොරවක්ගල් සොයාගත නොහැක. මුරගල් දකුණු පඩිපෙළේ ඒවා වැනිය. එකක උස අඩි තුනකි. මෙහි සඳකඩපහණ දකුණු පඩිපෙළේ සඳකඩපහණට වෙනස්ය. එය තනා ඇත්තේ සුදුගලින්ය. මධ්‍යයේ උඩට නෙරු අඩි කවයක් තියෙනවාය.

දාගැබේ ධාතු ගර්භ දෙකක් තිබී ඇත. හොරු බිඳලා ඇති පළමුවන ධාතුගර්භය පැත්තක් අඩි තුනකුත් අඟල් නවයක් වූ හරි හතරැස් එකකි. එහි හුණු කපරුරු කළ බිත්ති අඩි හතරක් උසය. පතුලට ගඩොල් අතුරුලාය. තවමත් ලබ්ධිට ඇති මෙම ගර්භයේ බිත්තිවල පිළිම ආදිය තැබීමට කළ කුහර—කපොලු ආදී කිසිවක් නැත ධාතු ගර්භයේ ගිණිකොණ කෙළවරේ මැටි පහනක කඳක් තිබුණා. මේ හැර ධාතුගර්භය තුළ තිබුණේ මිණිකටු ගොඩක් හා ලොකු මැටි භාජනයක කැබෙල් ලක්ද පමණි. මේ කටු මුළදී භාජනයක තිබී නිදන් හොරුන් විසින් ඉවත් කරනු ලැබුවා විය හැක. මෙහි තිබුණු අනික් වස්තූන් මොනවාදැයි කිව නොහැකියි. මේ ධාතුගර්භය වැසීමට යොදා තිබී ඇති ගල් පුවරු අතර සිරිපතුල් ගලක් ද විය.

දෙවැනි ධාතුගර්භය හොරුන්ට හමුවී නැත. එහි උස අඩි 4 කුත් අඟල් 5 ක් විය. එය බිම් සැලැස්මෙන් පැත්තක් අඩි තුනකුත් අඟල් තුනක සමවතුරුයකි. පළමු වැනි ධාතුගර්භයේ මෙන් මෙහිද බිත්තිවල කුහරයන් නොවීය. මෙහි පතුලේ මැටි

බදාමෙන් බැඳී ගබොල් තවටු කීපයක් විය. මේ ගබොල්වරි ගලවාගෙන යාමේදී අන්තිම වරිය පිහිටිගල මත තබා ඇති බව පෙනුණාය. එතැන ගලේ හැරූ කුහර යක නිර්වාණා ගල් කැබලි දැමූ හක්ගෙඩියක් තිබුණා.

මේ ස්ථානයේ කැණීමෙන් ලැබුණ අතිකුත් වස්තූන් මෙසේය.

- (1) සාහසමල්ල කාසියක් හා ඕලන්ද කාසි
- (2) අවමගුල් ලකුණු රූකම් කළ අසියයි අහල් 7 ක හරිහරුස් වූ ගලක්
- (3) හිටිපිළිමයක් සවිකිරීම සඳහා කුඩිබිම් කැපූ ගලක්
- (4) යකඩ ඇනයක්
- (5) අකුරු කෙටු වෘත්තාකාර ගබොල් දෙකක කැබලි

මෙහි තිබෙන අත්තාණි කණුව ගැන ඉහතින් සඳහන් කළාය. මේ හැර තවත් සෙල්ලිපි දෙකක් මේ ස්ථානයෙන් ලැබුණා. මින් එකක් කොටා ඇත්තේ මල් ආසනයක් කඩා ඉන් ලබාගත් කැබැල්ලකය.

ගුරුදෙණිය

ගුරුදෙණිය පිහිටා ඇත්තේ මහනුවර දිසාවේ පහතහේවාහට ආදායම් පාලක නිලධාරී තැනගේ කොටසාගයේ උතුරුගත්දොළහේය. මහනුවරින් සැතැප්ම පහක් පමණ ඔබ්බෙන් මහවැලිගහේ දකුණු ඉවුරේ තලාතුමිය මහවැලිගහට වැටෙන තැනින් සැතැප්ම ¼ ක් දුරින්ය (සිතියම අයි 25/26). 1931 දී මේ ඉඩම ගෙයක් සෑදීමට එලිකරද්දී එහි නිබ් බ්‍රාහ්මී අකුරු සහිත ගබොල් බොහෝ ගණනක් හමුවුණු පසු මෙම ස්ථානය ගැන දෙපාර්තමේන්තුවේ අවධානය යොමුවිය. බැලූ බැල්මට මෙහි තිබෙන්නේ එතරම් විශාල නොවූ ගොඩැල්ලක් වුවද, අකුරු සහිත ගබොල් හමුවුණු නිසා මෙය පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩමක් හැටියට ප්‍රකාශ කළාය. ගොඩනැගිල්ලකින් පැරණි අකුරු ලැබීම එකී ගොඩනැගිල්ලට දින නියම කිරීම සඳහා විශේෂ ඉවහලකි. මෙහි කැණීම් වැඩ පිටුවේ 1964 දීය. ගොඩැල්ලේ සතර දිශාවේ කැණීම් අගල් කැප්පූ පසු පැත්තක් අඩි 70 න් වූ හතරැස් මලුවක ගබොල් ආධාර බිත්ති මතුපුණාය. ගොඩනැගිල්ලේ කොන් හතර තීරණය කරගත් පසු, නැගෙනහිර පැත්තේ බැම්ම පෑදීමට කැනීම පුළුල් කළා පමණක් නොව එම බැම්මේ ගබොල් ගරාවටුණු තැනකින් මලුවේ මධ්‍යය පරික්ෂා කිරීම සඳහා කැණුවා. නැගෙනහිර පැත්තේ බැම්මෙන් පිටත ප්‍රාකාරයටත් මලුවේ ආධාර බැම්මටත් අතරේ පරතරය අඩි 3 සි අහල් 6 කි. මෙය සක්මණක් වශයෙන් භාවිතවී යැයි සිතේ. මලුවේ මධ්‍යය කැණීමෙන් පෙනුණු අයුරු මලුව සාදා ඇත්තේ එම ස්ථානයේ තිබුණු පිහිටි පොළව මලුවක් වනසේ කපා එය වටේට ආධාර බැම්ම බැඳීමෙනි. මෙම කැණීමෙන් අකුරු සහිත ගබොල් කැට ඇරෙන්නට ලැබුණේ ගොඩැල්ල මුදුනේ මතුපිට අඩක් පසින් වැසී තිබුණු අටපට්ටම් කළුගල් කණු කැබෙල්ලක් පමණි.

කැණීමෙන් පෙනී යන ප්‍රකාර මෙහි තිබී ඇති ස්වභාවික ගොඩැල්ලක් වටේට කපා වෙනස් මාලකයන් දෙකක් සකස්කරගෙන තියෙනවාය. පහතින් ඇති මාලකය කළුගල් බැම්මවලින් ශක්තිමත් කරලාය. ඉහළ මාලකයේ ආධාරබැම්ම නොයෙක් ප්‍රමාණයේත්, හැඩයේත් ගබොල්වලින් සාදා ඇත. ගබොල් බැම්ම හුණෙන් බැඳ හුණෙන් කපරුරු කරලාය.

ඉහලින් ඇති ආයත වතුරු මලුවට පිටින් සක්මණක් ඇතුළුකොට බැඳ තිබී බැම්මේ අවශේෂයකුත් එකී මලුවට නැගීමට තිබුණු පඩිපෙළක ලාංඡනයයි ගතහැකි අවශේෂයකුත් වතුරු මලුව මත ඇති ගොඩැල්ල මුදුනේ තිබුණු අටපට්ටම් කණු කැබෙල්ලත් යන මේ සාධකයන් අනුව වතුරු මලුව මත ගොඩැල්ල කුඩා තරමේ

දාගැබක අවශේෂයන්‍යැයි සිතිය හැක. එය එසේ නම් අටපට්ටම් කණු කැබැල්ල යුළ සුඵම්භයක ශේෂයයි. දාගැබක්වියයි සිතෙන ගොඩැල්ල ආයතනවතුරු මාලකය මතවූ හතරැස් මාලකයකින් පටන් ගන්නා හෙයින් දාගැබ හතරැස් මලුවක් මත ගොඩනැගී තිබෙන්නට ඇති බව පෙනේ. ස්ථානයේ ඇති ගඩොල්වල ප්‍රමාණයන් මෙසේ ය.

- 1. 16" x 4½" x 9"—එක් කෙටි පැත්තක ගඩොලේ උසෙන් රවුම් කර අනික් පැත්තේ උසෙන් පඩි පෙළ හැඩ රටාවක් ඇති ගඩොලකි
- 2. 16" x 4½" x 9½"—කෙටි පැත්තක උසෙන් රවුම් කර අනික් පැත්තේ උසෙන් අඩි කඩ රැකම් ඇති ගඩොලකි
- 3. 18½" x 3½" x 10"—අකුරු ලියා හෝ අන් විධියක සකස් කිරීමක් නැති ගඩොලකි
- 4. 16" x 4" x 9½"—කෙටි පැත්තක උසෙන් රවුම් කළ අත්කිසි සකස් කිරීමක් නැති ගඩොලකි
- 5. 15½" x 8" x 2½"—බ්‍රාහ්මී අකුරු සහිත ගඩොලකි.
- 6. 15½" x 8" x 2½"—බ්‍රාහ්මී අකුරු සහිත ගඩොලකි

බැම්මට යොදා ඇති ඇතැම් ගඩොල්වල රවුම් කළ පැත්ත බැම්මේ සරල බොරදම් සඳහා යොදා තිබියදී අනික් පැත්තේ ඇති රටාවල් බැම්ම තුළ වැසී තිබුණා. බැම්මේ ගඩොල් නොයෙක් නොයෙක් ප්‍රමාණවල ඒවාය. මේ කරුණු නිසා මේ ගල් මෙතැනම වෙන ගොඩනැගිල්ලකින් ලත් හෝ වෙන තැනක ගොඩනැගිල්ලකින් ලත් හෝ ඒවා විය යුතු බව පෙනෙයි. ගඩොල්වල ඇති අකුරු එම ගඩොල් පුළුස්සන්ට පෙර ඇඟිල්ලෙන් හෝ මොට උපකරණයකින් තරමක් ගැඹුරට ලියා තියෙනවාය. මේ අකුරු ලංකාවේ ලැබෙන පැරණිම වගියේ අකුරුය. ගුරුදෙණියෙන් හැතැප්මක් ඇතුළත තවත් දෙපලක මේ විධියේම අකුරු සහිත ගඩොල් ඇති ගොඩැලි දෙකක් තියෙනවා. හැතැප්ම එකහමාරක් පමණ දුරින් ඇති ගුහා විහාරයකත් මේ වර්ගයේම පැරණි බ්‍රාහ්මී අකුරුවලින් ලිපි කීපයක් ඇති නමුත්, එම ලිපිවලින් එකක අනුරාධපුර මුල් යුගයේ රජෙකු වන ආමණ්ඩගාමිණී අභය (ක්‍රි. ව. 22-31) රජුගේ නම සඳහන් වෙනවා. මේ සාක්ෂිය අනුවත් අදාළවන අනික් කරුණු අනුවත් සිත්ත කල ගුරුදෙණියේ අපට හමුව ඇති අවශේෂයන් ක්‍රි. ව. පළමුවන සියවසට පැරණි නැති බව පෙනේ. පළමුවන සියවස වන විට බ්‍රාහ්මී අකුරු තවදුරටත් වෙනස්වී තිබියදී මෙහි ඇති අකුරු මෙසේ පැරණිම වර්ගයේ ඒවා විමට කරුණවියැයි සිතිය හැක්කේ එබඳු වෙනස්වීම මේ ප්‍රදේශයෙන් පිටත වුණු බවත් ස්වභාවික පිහිටීම අනුව මේ ප්‍රදේශය සම්පූර්ණයෙන් මෙන් අන් පෙදෙස් හා සම්බන්ධයක් නැතුව තිබුණු බවත් ය.

කුඩාකටුවන්නාව

කුරුණෑගල දිසාවේ කුඩාකටුවන්නාව නම් ස්ථානයේ ඇති ආසනසර ගොඩනැගිල්ල පිළිබඳ කැණීම ගැන විස්තර පසුගිය වර්ෂයේ පුරාවිද්‍යා පාලන වාර්තාවේ ඡී 15-17 පිටුවල සඳහන් කළාය. ඊට පසු ලැබුණු විස්තර පහත සඳහන් වෙයි.

මෙහි ආසනසරයේ මාලකයට පිටින් ඇතුල් හා පිට ප්‍රාකාර දෙකක් තිබුණායයි සිතෙනවා. ඇතුල් ප්‍රාකාරය උතුරු හා දකුණු පැතිදෙක එකක් අඩි 84 ක් ද නැගෙනහිර හා බටහිර පැතිදෙක එකක් අඩි 71 ක් ද වූ ආයතන වතුරුයකි. මෙම බැම්මේ අඩි 102ක් පමණ ප්‍රමාණය කැඩලාය. ඇතැම් තැනෙක බැම්මේ ලාංඡනයක්වත් ශේෂව නැත. මෙහි බැම්ම පළල අඩි 1½කි. උස අඩි 4කි. පොළොව මට්ටමෙන් අඩි 2½ක් උස සිට ඉහළට බැම්ම බොරදම් සහිතය. මේ බැම්මෙන් හතර පැත්තෙන්ම පඩිපෙළ හතරක් තිබී ඇති නමුත් උතුරු පැත්තේත් නැගෙනහිර පැත්තේත් පඩිපෙළ කවුරුත් විසින් හෝ විනාශ කර ඇති බව පෙනෙනවාය. එපමණක් නොව මේ දෙතැනම ගඩොල් බැම්ම වල ගඩොල් වුවද අවුල්ව තිබුණාය. බස්නාහිර හා දකුණු යන දෙපැත්තේ එකක ගල් පඩි කඳන් 5ක් බැගින් ඇති පඩිපේළි දෙකක් විය. මෙහි පඩියක් අඩි 8½ක් පමණ දිගත් අඟල් 7 සිට 9 දක්වා පළලත් ඇත. පඩිපෙළ දෙපස පාතම පඩිය මට්ටමට

ගඩොලින් අත්කොළ බැඳලාය. මේ අත්කොළ කොරවක් ගල් මෙන් මතු වන්නේ නැත. මුරගල් පුත්තලස් සඳකඩපහණ ගල් හෝ කොරවක්ගල් මෙහි නොවීය. ඒවා කලින් තිබුණු බවට ලකුණකුත් නැත.

මෙකී ඇතුල් ප්‍රාකාරයට පිටතින් උතුරු පැත්තේ අඩි 150 ක් හා බටහිර පැත්තේ අඩි 140 ද වූ ආධාර බැම්මකි. අතික් පැත්තේ බැම්මක ලකුණු නැත. මේ බැම්ම අඩි 4 ක් පළලය. අඩි 3½ ක් උසය. මේ බැම්මේද පොළවෙන් අඩි 2 ක් උසින් බොරදමක් ඇත. මේ බැම්මේ යථා තත්ත්වයෙන් සුරක්ෂිතව ඇත්තේ අඩි 66 ක ප්‍රමාණය පමණය. බැම්මේ දොරටුවක් තිබුණු තැනක් දක්නට නැත.

මේ වම්සේ කළ කැණීමෙන් පහත සඳහන් දේවල් ලැබී ඇත :

- (1) කරුංකා ගෙඩියක ප්‍රමාණයේ අඹතෙස්ත ගලක්
- (2) කොළපාට පබළු ඇට කීපයක්
- (3) විකසිත නෙළුම්මලක රූකමක් සහිත අගල් 7ක් හතරැස් ගඩොලක්

මේ භූරේන්තට මැටි බදුන්, මැටි කොතල හා මැටි පහන් යනාදියෙහි කැබලිතින් පෙති උළු කැබලි රාශියකුත් ලැබී ඇත. සම්පූර්ණ එකද මැටි බදුනක්වත් ලැබී නැත.

හම්මිල්ලවැටිය

හම්මිල්ලවැටියේ (සිතියම සී. 20/7) ආසනසර කැණීම ගැන පසුගිය අවුරුද්දේ වාර්තාවේ ඒ 18-19 පිටුවල සඳහන් කලාය. එම රපෝර්තුව ලියුවාට පසු දැනගත් කරුණු මෙසේය.

ආසනසර පිහිටුවා ඇති කුඩා කණු ඇත්තේ ගඩොල් ලැයිසමක් මතය. මේ ගඩොල් හුඟක් දිරාගොස් ඇති හෙයින් ඒවා යොදා ඇත්තේ කෙසේ ද කියා හෝ ගඩොල් වරි කියක් තිබුණාද කියන්නට අමාරුය.

ආසනයට නැගෙනහිරින් ඇති පඩි පේළි දෙක ගැනත් ඉන් පළමුවැන්නේ විස්තරත් පසුගිය වාර්තාවේ ලිව්වය. මෙතැන දෙවෙනි පඩි පෙළ ඇත්තේ ආසන ගලෙන් අඩි 12 යි අගල් 5 ක් දුරය. එහි පඩිකඳන් තුනක් හා සඳකඩපහණක් තියෙනවා.

මෙසේම ආසනයට බටහිරින් පිහිටි පඩිපෙළ ගැනත් අපේ 62-63 වාර්තාවේ ඇත. මේ ස්ථානයේ ඇති ගල් කණුවලින් නවයක් කෙළින් නිබියදී තුනක් වැටිලාය. මේ කණුවක් අඩි 8 කුත් අගල් 4ක් උසය. උතුරු හා දකුණු පැතිවලින් දොරටු තිබුණු බවට ලකුණු ඇත.

පසුගිය වාර්තාවේ සඳහන් කළ ගොඩැල්ලට නගින පඩි 13 ක් සහිත පඩිපෙළ හා සම්බන්ධ සඳකඩපහණක් තියෙනවාය. මෙයින් කැඩුණු කැබෙල්ලක් නැතිවෙලාය.

මේ ගොඩැල්ලෙන් ලැබෙන ගඩොල් එක වර්ගයක ඒවා නොවෙයි. ඒ අනුව පෙනෙන්නේ ඒ ගඩොල් වෙත ගොඩනැගිල්ලකින් හෝ ගොඩනැගිලිවලින් ලබාගත් බවය.

කතරගම කිරිවෙහෙර

අපේ 1960 හා 1962-63 වාර්තාවල කතරගම කිරිවෙහෙර ප්‍රතිසංස්කරණය පිණිස කළ කැණීමේ විස්තර කර ඇත.

දැන් සමාලෝචනයට භාජනය වන කාලය තුළදී එනම් 64.3.28 දින සිට කිරිවෙහෙරේ නැගෙනහිර දොරටුවේ පඩි පෙළේ සිට අඩි 15ක් පමණ නැගෙනහිරින් කැණුවා. මෙම කැණීම කළේ උතුරු-දකුණු අතට යන අඩි 2½ක් පළල හා අඩි 5 ක් ගැඹුර කැණුවක්

වශයෙනි. අඩියක් පමණ ගැඹුරදී දාගැබ පැත්තේ සිට විහිදෙන ගඩොල් බිත්තියක ලකුණු මුණ ගැසුණාය. පඩිපෙළ අඩියස ගඩොල් ලැයිසමක් තිබුණේ පෙනෙනවා. නැවත ඉහතින් සදහන් කාණුවට සමාන්තරව ඊට බස්නාහිරින් ඒ තරමම කාණුවක් කැපුවා. මේ කැණීමෙන් ගඩොලින් කළ අගල් 8 ක් ඝනකම ඇති සදකඩපහණක් පැදුණා. මේ සදකඩපහණ කලින් හුණු බදුමෙන් වසා තිබී ඇත. බදුමෙන් ඇතැම් කොටස් තවමත් නිරූපදිතව තිබෙනවා.

සෝමවතිය

පොදු ජනතාව දැන් සෝමවතිය නමින් හඳුන්වන පැරණි ස්ථානය ඇත්තේ පොළොන්නරුවට සැතපුම් 30 ක් පමණ ඊසාන දෙසින්ය. (සිතියම ජී 13/51). මෙම ස්ථානයට යාමට පොළොන්නරුවේ පරාක්‍රම සමුද්‍රයේ ප්‍රධාන ඇල ඔස්සේ දමා ඇති පාරෙන් සුංගාවිල නම් ගමට ගොස් එම ගම අද්දරින් ගලාබසින මහවැලි ගඟේ අතු ගංගාවකින් එගොඩට සැතපුම් 6 ක් යා යුතුය. වැසි කාලයේදී මෙම දාගැබ පෙදෙස ගංවතුරෙන් යටවෙයි. 1947 මහා ගංවතුරට මේ දාගැබ අඩි 20ක් පමණ වතුරෙන් යටවී ඇත.

වම් කීපයකට උඩදී ශ්‍රමදාන ව්‍යාපාරයක් මගින් සුංගාවිල සිට 'සෝමවතියට' පැරක් කපා ඇති අතර එහි වෛත්‍ය ප්‍රතිසංස්කරණය කිරීම සදහා වෛත්‍යය වර්ධන සමිතියක්ද පිහිටුවා ගෙන ඇත. වෛත්‍යය බැඳීමට ප්‍රථම එහි කැණීම් කළයුතුව තිබුණු හෙයින් සෝමවතිය වෛත්‍යය වඩින සමිතියේ සහායද ඇතිව 1964 ජූලි 22 වෙනි දින වෛත්‍ය ගොඩැල්ල කොටස් හතරකට බෙදා, ගිණිකොණ කොටසේ පළමුව කැණීම් ආරම්භ කෙරුවාය. (සැලැස්ම 5) (VII වන හා VIII වන ඡායාරූප).

වෛත්‍යයේ පළමු පේසාවේ ඇතැම් තැන් පෙරසේම තිබුණා. ඉහළ පේසාවල් ගරා වැටී තිබුණු හෙයින් එක තැනකවත් පෙරසේ තිබේ ද යන්න දැනගැනීමට ඉතා පරිස්සමින් කැණීම් කළා. නමුත් කැණූ තුන්පැත්තේම සම්පූර්ණ කොටසක් සොයා ගැනීමට නොහැකි විය. එකල පේසා තැනීමේදී ඇතැම් ස්ථානවල තැනි පේසාගලක් වෙනුවට කුඩාගල් කීපයක් යොදා එම පේසා ගලේ හැඩය එන්ට සාදා ඇත. පේසාවල ගල් තැනින් තැන කලවම්කරලා ද තියෙනවා. වෛත්‍යයේ සතර දිසාවලම තිබී මල් අසුන් සතරක් හමුවුණා. දෙවන පේසාවේ මට්ටමේ සිට පටන්ගන්නා මේ මල් අසුන් තරමක් දුරට කාමර මෙන්ය. මලුවේ සිට එම මල් අසුන් කරා පිවිසීමට ගල් පඩි පෙළක් බැගින්ද වේ.

වෛත්‍ය මලුව මට්ටමේ තිබී සිරිපතුල් නෙලු ගල් කීපයක් ද මතු වුණා. වෙහෙර වටා අඩි 5 ක් පළලට ගල් ඇතිරිල්ලක් යොදා ඇත. පිටතින් පෙනෙන වෛත්‍යයට ඇතුළින් තවත් වෛත්‍යයක් ඇති බවට සාධක තිබුණු හෙයින් අගලක් හාරා පරීක්ෂා කර බැලුවිට අඩි 5 සි අගල් 5 ක් ඇතුළතින් තවත් වෛත්‍යයක පේසා මතු විය. එම ඇතුල් වෛත්‍යයේ වැඩ ඉතා පිරිසිදුව කිමකර ඇති බව පෙනේ. ඇතුල් වෛත්‍යයට අත්තිවාරමක් දමා ඇති නමුත් පිට වෛත්‍යයට එවැන්නක් නැති හෙයින් එහි පේසා ඉක්මනට ගරාවැටී අඛලන්වී තිබේ.

පිට දාගැබේ සෑම තැන්වලටම උවමනා සියලු ගඩොල් අවිච්චලින්ම කපාගෙන ඇත. ගඩොල් වර්ග 30 කටත් වැඩියෙන් මෙම වෛත්‍ය කමිත්තයට ගෙන ඇති බව පෙනෙනවාය. එසේ වුවද වෙහෙරට සෑදූ හැඩකළ ගල්වලින් ඉතුරු ඒවා බාහු ගර්භය තැනීම පිණිසද යොදා ඇත.

මලුවේ ගිණිකොණ පැත්තේ මුල්ල පසු කලක වෙනස්කර තනා ඇත. මලුව ඇතුළේ එම මුල්ල හැරූ විට ගොඩනැගිල්ලක අත්තිවාරමක් පැදුණා. මෙය අවට තිබී උළුකට කැබලි හා වළං කටුද, මැටි කොත් කැරලි කැබලි කීපයක්ද හමුවුණා. මෙම වළංකටුවල ඇතුලු පැත්තේ නාගයන් වැනි රූප ඇත. එක් වළංකටුවක නාග යකු පෙණය කරගෙන සිටින අයුරු දැක්වේ. ඒ අසලම තිබී මැටියෙන් තැනූ සතකු

ගේ ඔලුවක් වැනි දෙයක්ද හමුවුණා. මේ දේවල් බාරහාර ඔප්පු කිරීමට ගන්නා ලද භාණ්ඩයන්ය. වෛත්‍යයේ ඔලුව වඩා ඇති බැව්මේ පිටපත්ත අඩි 5ක් පමණ ගැඹුරට කැණීම කළා. ඔලුවේ එකතුවන ජලය පිට කිරීමට ගලින් තෙළා කාණු එම බැව්මට සවිකර තිබී ඇත. එකල පොළවේ මට්ටම දැනට වඩා අඩි 5 කට පහළින් වූ බව පෙනෙනවා. ඔලුවේ බැව්ම පාමුල බොරදමින් හැඩකර ඇත. පසු කලකදී එයට පිටින් කුඩා කාමර වැනිවූ ගොඩනැගිලි එකතුකරලාය.

ඔලුවට ඇතුළුවීමට සිව් දිසාවෙන්ම ඇති හුණු ගල් පඩිපේළි සතර පාමුල සුයඹී රග්මිය විහිදුවනාකාර හැඩයට ගල් යෙදූ සදකඩපහණ බැගින් පිහිටුවා තියෙනවා. පඩිපෙළ දෙපැත්තේ එක් පැත්තක කැටයම් රහිත මුරගල් හා ගඩොලින් කළ මකර හැඩ කොරවක් ගල් දෙක දෙක බැගින්ද වේ. මෙහි හුණු ගලින් නිමකර ඇති කොටස බොහෝදුරට දිරාපත්වී ගොස්ය. නැගෙනහිර පඩිපෙළ පාමුල තිබී හමුවූ හුණුගල් සාජනය ඔලුවට ඇතුළුවීමට පෙර පා සෝදා ගැනීමට ජලය තැන්පත් කළ පාදෙණී යක් යයි සිතන්නට පුළුවන.

නිදන් හොරුන් විසින් මෙම දාගැබේ මුදුනේ සිට බාගුගර්භය දක්වා වළක්ද බටහිර පැත්තට කාණුවක්ද කපාලාය. මේ දාගැබේ හතරැස් අඩි 1½ක් පමණ බැව් කැල්ලක් බිම වැටී තිබී ලැබුණා.

තවද, දාගැබේ නැගෙනහිර පැත්තට වෙන්ට තිබී ලැබුණු පළිඟු කරඬු කැබෙල්ල කුත් අකුරු කෙටු වළංකටු කැබෙල්ලකුත් බාගුගර්භය සොරු බිත්ද අවස්ථාවේ ඔවුන් අතින් හැලුණු ඒවා වන්නට ඇත.

මෙම ස්ථානයේ කැණීම් වැඩ 1964 අගෝස්තු 31 වැනි දිනදී තාවකාලිකව නවත් වන ලදී. වම්බා කාලය අවසන්වුනාම නැවතත් මෙහි වැඩ කිරීමට බලාපොරොත්තු වෙනවාය.

තහවුරු කිරීම්
අනුරාධපුරය

අභයගිරිදාගැබ, අභයගිරිදාගැබේ බටහිර දොරටුව තහවුරු කිරීමේ වැඩ පටන්ගන්නා මෙම දොරටුවේ ගල් ගැලවී ඒ මේ අත විසිවී තිබුණා. දෙපැත්තේ පඩිපෙළවල ගල් තෝරා ගැනීමට අපහසුවන තරමට ආකූලවී තිබුණා. ඒ සියල්ල ආයුතු තැන් අනුව සැලැස්ම සාදා සැලැස්මේත් ගල්වලත් අංක යොදා ගන්නා. අත්තිවාරමට කාණු කපා අඩි දෙකක් පළලට සිමෙන්ති කොන්ක්‍රීට් දමා ඒ මත පළමු අත්තිවාරම් ගල් පේළිය සකස්කළා. මේ මුදල් වර්ෂය අවසානය වන විට ගල්වරි 4ක තහවුරු කිරීමේ වැඩ තිමිණිය.

පැණඹමලුව, පැණඹමලුවේ ගොඩනැගිලි තුනකි. එයින් එකක් දිගින් අඩි 100ක් හා පළලින් අඩි 60 ක් පමණය. අනික් ගොඩනැගිලි දෙක මීට හුඟක් කුඩාය. කුඩා ගොඩ නැගිලි දෙකේ දොරටුපාලගල් පඩිපෙළ ආදිය යේෂවී ඇති මුත් විශාල ගොඩනැගිල්ලේ සදකඩපහණ ඉතිරිවන්නට එහි බොහෝ ගල් නැතිවෙලාය. ප්‍රසිඛ පාර අසල ඇති පඩි ගල් හා කොරවක්ගල් මෙම ගොඩනැගිල්ලට අයත්යැයි සිතේනත් ප්‍රදේශයේ සම්පූර්ණ කැණීමක් කරන තුරු මේ ගල් එකී ගොඩනැගිල්ලට අයිතියැයි නිශ්චය කළ නොහැක. මේ නිසා විශාල ගොඩනැගිලි තහවුරුකිරීම කල්තැබුවාය. බොරදම් සහිත ගඩොල් බැව් ඇති කුඩා ගොඩනැගිලි දෙකම සදකඩපහණ, කොරවක්ගල් පඩි පෙළ හා දොරටුපාල ගල් ආදී සියලු අංග සහිතව පෙර තුබූ ආකාරයටම තහවුරුකර අඛණ්ඩය (සැලැස්ම 6).

රංසිමාලකය ප්‍රදේශය. මෙහි කැණීම් කළ පෙදෙසේ දොරටුවක් තහවුරු කිරීමේ වැඩ කෙරීගෙනයයි.

මිහින්තලය

මහාසායේ පියගැටපෙළ. මහ සායට නගින පියගැට පෙළේ අඩි 12ක් දිග අඩියක් පළල අගල් 6 ක් උස පඩිකඳන් 110 ක්ද මේ පියගැටපෙළේ අඩි 4ක් උස අගල් 21ක් පළල අඩි 128ක් දිග කළුගල් අත්වැල් බැමි දෙකක්ද, අඩි 9 ක් උස අගල් 21 ක් පළල අඩි 42ක් දිග ගඩොලා අත්වැල් බැමිමක්ද බැඳ එම පියගැට පෙළ යළිත් තහවුරු කළා.

සේලවෙතොර මලුව. මෙම වෙතොර මලුවට නගින පියගැට පෙළේ පෙනෙන්නට තිබුණේ අඩි 12ක් පමණ කොටසක් පමණකි. ඉතිරි කොටස පැදුවාම අඩි 28ක් දිග පඩිපෙළද ගැලවී වැටී තිබුණු එහි කළුගල් අත්වැල් බැමිද මතු වුණාය. මේ අත්වැල් බැමිත් පඩිකඳන් 39 කුත් බැඳ මේ පඩිපෙළ සම්පූර්ණ කළාය.

මෙහි වැඩ කරද්දී සෙල්ලිපිත්, පැරණි කාසියකුත් පැරණි අකුරු සහිත ගඩොලුත් ලැබුණා.

වෙතොර මලුවට ඇතුළුවන තැන ගඩොලින් නිමවූ පැරණි දොරටුවද තහවුරුකළා.

කටුසායේ ප්‍රාකාරය. මෙම බැමීමේ ගල් ගැලවී එ මේ අතර විසිරී තිබුණා. මේ කැබුණු කොටස් ගලවා තහවුරු කළා. තහවුරු කළ ප්‍රමාණය දිගින් උස අඩි 280 කි. මෙහි උස අඩි 6කි; පළල අඩි 5කි. මේ බැමීම දෙපසින් සක්කගලෙන් බැඳ මැද්දට පස් පුරවා තනන ලද්දකි. තහවුරු කිරීමේදීත් එසේම කළා.

සේලවෙතොරයේ ප්‍රාකාරය. මෙහි අඩි 70ක් දිග අඩි 3ක් පළල අඩි 4½ක් උස කළුගල් රැකුල් බැමීම තහවුරු කළා.

සීගිරිය

කැණීම් යටතේ සඳහන් කළ ගල්ලෙන්වලට ඉහළින් ඇති පැරණි හරස් මාර්ගයේ දිගින් අඩි 25ක් පමණ කොටසක පඩිකඳන් 25ක් හා ඒවායේ අත්වැල් බැමිද සම්පූර්ණයෙන් ගලවා පැරණි තිබුණු අන්දමට තහවුරු කළා.

සීගිරි ගලේ සිංහයාගේ තලයට නැගෙනහිර පැත්තෙන් බැවුමේ ගරාවැටී තිබුණු ගල් බැමි 10ක් පාදා කලින් තිබුණාසේම තහවුරු කළා. මේ ගල් බැමි දහය පැදීමේදී පස් කියුබ් 100ක් පමණ ඉවත්කළා. බැමි දහයේ කියුබ් පන්සියයකට වැඩියෙන් ගල්වැඩ කළා.

ගල පාමුල දියකොටුවල අසල ගරාවැටී තිබුණු කියුබ් 2ක පමණ පැරණි ගල් බැමීමක් සම්පූර්ණයෙන් ගලවා තහවුරු කළා.

පිට දියඅගලේ දිගින් අඩි 100ක්ද පළලින් අඩි 5ක්ද උසින් අඩි 15ක් ද වූ ගල් බැමීම සම්පූර්ණයෙන් ගලවා පළමු තිබුණු අන්දමට තහවුරු කළා. (IX වන හා X වන ඡායාරූප).

පොළොන්නරුව

නයිපෙණ විහාරය, රජමාළිගාව, ආලාභන පිරිවෙණ, නිවංකපිළිමගෙය, නිශ්ශංකරජ මාළිගය, සිතලමාලිගය ආදී ගොඩනැගිලිවල බැමිවල වැවෙන වල්පැලැටි උදුරා ගඩොල් දිරා ඇති තැන්වලට වෙනත් ගඩොල් යොදා 'පොඬිත්ටි' කළා.

රංකොන් වෙහෙරේ වයඹ කොටසේ තුන්මාල් පේසාවන් ගර්භයේ අඩි 3 ක් පමණ උසටත් තහවුරු කලා. මේ වැඩ කිරීමේදී දෙවන පේසාවේ අඩි 3ක් පමණ පැරණි බැම් කැල්ලක් ඉතිරි කරන්නට පුළුවන්වුණා. වර්ෂය තුළදී දැනටමත් බඳින ලද ගඩොල් වැඩ ප්‍රමාණය කියුබ් 75ක් පමණ වෙයි. තවද දැනටමත් වයඹ කොටසෙහි ඇති කුටි හා විහාර වල කැඩී බිඳී තිබූ පේසා හා ගඩොල් බැමින් තහවුරු කලාය. නගරයේ පවුරු බැමීමේ උතුරුදොරටුව ලඟ කියුබ් 13ක පමණ ගඩොල් බැම් පරණ ක්‍රමයට අළුතෙන් බැන්ද.

පඬුවස්තුවර

පැරණි රාජමාළිගා ගොඩනැගිල්ලේත් පවුරු බැමීමේත් පවුර තුළ ඇති අනෙකුත් ගොඩනැගිලිවලත් ගඩොල් දිරාගිය තැන්වලට ගඩොල් යොදා 'පොසින්ට්' කලා.

යාපහුව

ඇතුල් දිය අගලේ කළුගල් බැමීම අඩි 222ක් දිගට බැන්දා. බැමීම උසින් අඩි 2½කි. එහි පළල අඩියකි.

පැරණි දළදාගෙයි සොපානයේ පළමු පඩිපෙළේ ඇතුල්ගල් බැමීම අඩි 58½ක් දිගටත් අඩි 2ක් උසටත් අඩි 1½ක් පළලටත් බැන්දා. පඩිපෙළ දෙපස බැමීම අඩි 29ක් දිගටත් අඩි 1ක් උසටත් හා අඩි 1½ක් පළලටත් බැන්දා. මේ වර්ෂය තුළ ගල්පඩි තුනකුත් එහි පාදම් වරියත් බැන්දා.

සොපානයේ තුන්වැනි පඩිපෙළේ පඩිපේළි 4ක් තහවුරු කලා. මෙහි කළුගල් බැමීම අඩි 13ක් දිගටත් අඩි 3ක් උසට හා අඩි 4ක් පළලට බැන්දා.

වෙල්ගම්වෙහෙර (පෙරියකුළම)

වෙල්ගම් වෙහෙර වෛත්‍යයේ වැඩ ගැන අපේ පසුගිය වාර්තාවේ ජී25 වන පිටුවේ සඳහන් කලා. මෙම මුදල් වර්ෂයේද දැනටමත් තැනැවිටීම සඳහා අඩි 24×2½×1½ක ප්‍රමාණ ගඩොල් වැඩ කලා.

දැදිගම

සූනිසර වෙනිය. පසුගිය වර්ෂයේ මෙම දැනටමත් කරන ලද තැනැවිටීමේ වැඩ පිළිබඳ විස්තරය අපේ 1962-63 වාර්තාවේ ජී 24 වන පිටුවේ සඳහන් කලා. මෙහි ලොකු දැනටමත් වැඩ මෙම මුදල් වර්ෂයේද වික කාලයක් කලා.

බාතුගර්භයන් කරා යෑම සඳහා ලොකු දැනටමත් මධ්‍යයේ හාරා තිබුණු වළට තවත් පස් කියුබ් 90 ක් පමණ දමා එම වළ සම්පූර්ණයෙන්ම වැසුවා.

කුඩා දැනටමත් තහවුරු කිරීමේ වැඩ මේ අවුරුද්දේ අවසාන කලා.

ගල්මඩුව

මහනුවර දිසාවේ පාතළුමිර උඩගම්පහ කෝරළේ කුණ්ඩසාලේට නුදුරින් පිහිටි ගල්මඩුව නම් ස්ථානයේ (සිතියම අයි. 23) විහාරය පිළිබඳ ප්‍රාකාරයේ බැමීමේ තැනින් තැන පැල්මවල් මතුපිටය. ප්‍රාකාර බැමීම මෙසේ පිපුරුවේ විශේෂයෙන් මුළුවලය. මෙම වැඩය මේ දෙපාර්තමේන්තුව විසින් භාරගෙන ප්‍රාකාරයේ දෙපැත්තක් ගලවා කොන්ක්‍රීට් අත්තිවාරමක් මත පැරණි ප්‍රකාරයටම අළුතින් තැනුවාය. බැමීමේ නොගලවා ඉතිරිකළ සම්පූර්ණ කොටසම යටින් සිමෙන්ති කොන්ක්‍රීට් කැටි මෙන් ශක්තිමත් කලා. ප්‍රාකාරයෙන් තැනිවි ඇති ගල් තිබුණු තැන්වලට එම ගල්වල පෙනුම ඇතිවනසේ සිමෙන්තියෙන් බැන්දා.

විහාරය මධ්‍යයේ ගෙඩිගෙයන් පිට බිත්තියන් අනරේ කොටස සෙවිලිකිරීමේ වැඩ මේ වර්ෂයේ කෙටිගෙන ගියා. ගෙඩිගෙයි බිත්තිවල බදාමය වැඩියෙන් කැඩී ඇති තැන් නැවතත් කපරුකර ජලයෙන් හානිවනු වලක්වන්නට රසායන ආලේපයක් කරන්නට බලාපොරොත්තු වෙනවා.

කුඩාකටුවන්නාව

අපේ පසුගිය වාර්තාවේ ජී 15-17 පිටුවල කුඩාකටුවන්නාවේ ආසනඝරය විස්තර කළාය. මේ ගොඩනැගිල්ලේ තහවුරුකිරීමේ වැඩ පටන්ගන්නා ලදුව දැන් තරමක් දුරට කෙටි ඇත.

මොට්ටුන්ත

මෙම ස්ථානයේ (1959 රජෝර්තු ව ජී 20 වෙනි පිට බලන්න.) ඇති වැම්පිට විහාරය නැහැවිටීම සඳහා අවශ්‍ය ද්‍රව්‍යයන් යවනවාය.

රත්නපුරයේ මහ සමන්දේවාලය

පිළිමගෙය. මෙහි වහලය සම්පූර්ණයෙන් ගලවා පුරාණයේ තිබුණු ක්‍රමයට අළුතෙන් සැපයීමත් විශාල ගඩොල් කුළුණු වෙනුවට ලීකණු දැමීමත් මෙහි කරන්නට බලාපොරොත්තුවන තහවුරු කිරීමේ වැඩවලට අඩංගුය.

පිළිමගෙය මුළුමනින් වැසෙන සේ තාවකාලික පොල්අතු වහලක් ඉදිකොට එහි වහල ගැලව්වා. එක් ගඩොල් කුළුණක් ගලවා පැරණි කුළුණුවලින් ශේෂව ඇති පේකඩවලට ගැලපෙන පරිදි සකස්කළ ලීකණුවක් ඒ වෙනුවට සවි කළා. මෙහි දැන් යොදන ලීකණු ගොඩනැගිල්ලේ කාලයට ගැලපෙන අයුරු කැටයම්කර ඇත. (XI වන හා XII වන ඡායාරූප) වහලට යොදන ලද්දේ කෙළවරක් උල්වූ පැතලි උළුකැටය. කුමේරවලට රවුම් උළුද වඩිම්බුවලට සිංහරූකමින් යුත් කොළය හැඩයේ උළුද යෙදූවාය. මේ උළුකැට මේ සඳහා විශේෂයෙන් සෑදෙව්වාය.

මේ විහාරයේ වැඩ නිමවන්නට ලඟය. කරන්නට ඉතිරිව ඇත්තේ කඩයෝරුව පමණයි. මෙයද පුරාණ කඩයෝරුවේ වැලිකොන්දම යොදා සාදනවාය.

මහදේවාලය. මෙහි වහලයේ වැඩට අවශ්‍ය ලී හා උළු සපයාගෙන ඇත. ලඟදී වැඩ පටන්ගනු ලැබේ.

වාහල්කඩ (ප්‍රධාන දොරටුව). පෙරහැරේ ඇතුන්ට යාහැකිවනසේ වාහල්කඩ දොරටුව සෑදීම සඳහා දැන් පිඹුරු සකස්කර හමාරය.

ගුරුදෙණිය

මෙම ස්ථානයේ කළ කැණීම් පිළිබඳ විස්තරය මෙම වාර්තාවේ ජී 17-18 පිටුවල සඳහන් වෙනවාය.

මෙහි පැරණි ගොඩනැගිල්ලේ තහවුරුකිරීම පටන්ගන්නාය. (සැලැස්ම 7) පැරණි ගොඩනැගිල්ලෙන් ඉතිරිව ඇති සෑම දෙයක්ම තහවුරුකිරීම සඳහා හැකි සියල්ලක්ම කළාය. ගරුවැටුණු කොටස්වලින් පැරණි ගඩොල් එකතුකර ගන්නා ඒ

මේ අතර තල්ලුවී තිබුණ බැම්මට ගඩොල් ලකුණකොට ගලවා ඒවා මූලින් තිබුණ තැන්වලම යෙදුවා. තහවුරුකිරීමේදී පැරණි බැම්මට ගඩොල් නැතිවී ඇති තැන්වලට අළුත් ගඩොල් යෙදුවා.

බදුල්ල කතරගම දේවාලය

මේ ගොඩනැගිල්ලේ පැරණි වහලය සම්පූර්ණයෙන් ගලවා, පැරණි කාලයේ එය තිබෙන්නට ඇතැයි සිතෙන විධියට ප්‍රතිසංස්කරණය කළා. බාල්ක හා පරාල කෙළවර වල් ගොඩනැගිල්ලේ කාලසීමාවට ගැලපෙන කාටයමින් කාටයම් කළා. මෙම වර්ගයේ අනෙක් ගොඩනැගිලිවල වහල මධ්‍යම කැණීම්බලකින් හැම පැත්තටම විහිදෙනසේ යෙදීම සිරිත වුණු නිසා මෙහිද වහල ඒ ක්‍රමයට යෙදුවා. ළහදී අළුත් වැසියා කර ඇති ඉදිරි දොරටුව ගොඩනැගිල්ලේ ඉතිරි කොටස් හා ගැලපෙන පරිදි එසෙවීමය. ගොඩ නැගිල්ලේ පැරණි ඉදිරි මුහුණතේ මකරතොරණක් රැකමිකර ඇති ආමුත්, එය පසුව තනා ඇති දොරටුව මුවහවෙලාය. දොරටු ගොඩනැගිල්ලේ ඉදිරි මුහුණත පාළුවට තබා තිබුණු නිසා එහි පැරණි ගොඩනැගිල්ලේ මකරතොරණට ගැලපෙනසේ බිදාමෙන් මකරතොරණක් රැකමිකළාය.

මෙහි ගොඩනැගිලිවල බිතුසිතුවම් ආරක්ෂා කරගැනීම සඳහා සෑම උත්සාහයක්ම දරා ඇත.

යෝමවතිය

සෝමවතියයැයි දැන් හදුන්වනු ලබන ස්ථානයේ කැණීම් පිළිබඳව 1900 වාර්තාවේ 20, 21 පිටුවල සඳහන් කර ඇත. මේ දාගැබ තහවුරුකිරීම සඳහා දැන් පිඹුරු සුදනම්ය.

තිරියාය (නිතිපත්පාන)

තිරියායේ වටදාගෙය අවට ඇති කුඩා පිළිමගෙවල් කීපයක් අවුරුදු කීපයකට පෙර කැණ පාදාගත්තා. මේ පිළිමගෙවල් තහවුරුකිරීම් මේ අවුරුද්දේ පටන් ගත්තාය. දැන් එක් පිළිමගෙයක වැඩ නිමකොට ඇත.

හිදගල

හිදගල විහාරාධිවාසී සවාමින්වහන්සේ 1930 දී එම විහාරය ප්‍රතිසංස්කරණය කරද්දී එහි වහලය පැරණි ක්‍රමයෙන් වෙනස්කර හැදුවා. මල්වත්ත පාසිවයේ මහා නායක සවාමින්වහන්සේ මෙම විහාරයේ වහල පැරණි කාලේ තිබුණු ශැඳියට සාදවා ගොඩනැගිල්ල තහවුරුකර දෙන ලෙස අපෙන් ඉල්ලුවා. මෙහි වහලට අවශ්‍ය දෑව දැන් සපයාගෙන ඇත. තහවුරුකිරීමේ වැඩ යථාකාලයේ පටන් ගන්නවා.

බෝගොඩ ලී පාලම

මෙම ලී පාලම තහවුරුකිරීම සඳහා ප්‍රදේශයේ ගම්සභා කොමිටිය මෙම දෙපාර්තමේන්තුවෙන් සැලැස්ම ඇස්තමේන්තු ආදිය ලබා ගත්තා. ගම්සභා කොමිටියෙන් ඒ වැඩය කරන ලද නමුත් වැඩය කෙරුණේ දෙපාර්තමේන්තුවේ නිලධාරියෙකුගේ පරිපාලනය යටතේය. ගල්තොල්ලේ පිහිටුවා තිබුණු බිම්මැස්සේ බාල්ක තුනක් දිරා තිබුණා. සිමෙන්තියෙන් කළ වේදිකාවකින් ඉදිරියට පැත්තු හරස් බාල්කයක් මත යට කී බාල්ක තුන දරා ඉන්ට සැලැස්සුවා. පාලමේ අත්වැල නැතිවී ගොස් තිබුණු හෙයින් ඊට බිරළු සහිත අත්වැල් සැපයුවා. වහලේ පරාල කීපයකුත් ඊස්පත් අළුතෙන් දැමීම. අඩු උළු වෙනුවට, විශේෂයෙන් පිළියෙල කරගත් පැරණි මාදිලියේ උළු යෙදුවා. පැරණි වඩිම්බු උළු වලින් නිදසුණක් නොලද නිසා උල් හැඩේ වාම් වඩිම්බු උළු සෑදූ වඩිම්බුවලට යොදුවා (XIII වන ඡායාරූපය).

කතරගම කිරිවෙහෙර

කතරගම කිරිවෙහෙර පැරණි වැඩ පිළිබඳව මේ සභානයෙන් තවත් සොයාගත් කරුණු මේ වාර්තාවේ ජී 19-20 පිටුවල සඳහන්ව ඇත. කරමින් තිබුණු ප්‍රතිසංස්කරණ වැඩ මේ වර්ෂයේත් කළා. දැනට අළුත් ධාතුගර්භය 1964 මැයි මස 13 වන දින උත්සවාකාරයෙන් තැන්පත් කළා (සැලැස්ම 8).

මැදවල

මැදවල රජමහා විහාරයේ වඩිම්බු උළු පැරණි උළු අනුව අළුතෙන් තනවා සවි කළා (1959 යේ රජපෝර්තුව ජී 16-18 වන පිටු බලන්න).

නඩත්තු කිරීමේ වැඩ හා අළුත් වැඩ

අනුරාධපුරය. සංචාරක බංගලාවේ වහල මත නිතර වදුරන් දිවීම නිසා වහලේ උළු පහත බැස නිතරම බංගලාව තෙමෙන්ට පටන් ගත්තාය. මේ කරදරය මගහරවා ගැනීම පිණිස වහල ඇස්බැස්ටස් ෂීට් වලින් හෙවිල්ලුවාය.

කෞතුකාගාරය පුළුල් කිරීම සඳහා අවශ්‍ය අළුත් ගොඩනැගිලි කොටස් තැනුවා. ප්‍රතිමා හා අනිකුත් ප්‍රදර්ශන භාණ්ඩයන් තැබීම සඳහා ලී හා ගඩොල් පාදම් ද සෙල් ලීපි හා ප්‍රදර්ශනභාණ්ඩයන්ට නාම පුවරුද සකස් කළාය. අනුරාධපුරයටත් අනිකුත් දෙපාර්තමේන්තු කේන්ද්‍රස්ථානයන්ටත් අවශ්‍ය ඇතැම් ගෘහභාණ්ඩයන්ද අනුරාධ පුරයටත් අනිකුත් සභානයන්ටත් අවශ්‍ය සංඥාපුවරු ද අනුරාධපුරයේ සෑදුවාය.

පොළොන්නරුව. පොළොන්නරුවේ තානායමට කිට්ටුවෙන් පිහිටි රජයේ සේවක යන්ගේ සමාජශාලා ගොඩනැගිල්ල දෙපාර්තමේන්තු කටුගෙයක් සඳහා දෙපාර්ත මේන්තුවට පවරන ලදී. කටුගෙයකට සුදුසුවන සේ දැන් ගොඩනැගිල්ල වෙනස් කරගෙන යනවා. දැනටමත් එහි බුදුපිළිම මුරගල් ආදී පුරාවස්තූන් තැන්පත් කර ඇත.

සීගිරිය. මාපාගල ඉදිරිපසත් පෙනත්ගල හා දෙපාර්තමේන්තුවේ නිවාස අවට ප්‍රදේශයන් රාමකැලේ දාගැබ (මහානාග පබ්බත විහාරය) අවට ප්‍රදේශන් නුවර බටහිර දොරටුව දක්වා යන අළුත් මාර්ගයේ දෙපසත් වටපාර දෙපසත් දිය අගලට පිට පවුරු බැම්ම අයිතෝත් මගුල්උයන හා ගලපාමුල බස්නාහිර පෙදෙසත් වල්උදුරා එළිපෙහෙලි කළා. පිදුරාගල හා සීගිරියේ පැරණි ගොඩනැගිලි මත වැඩුණු වල්පැලෑටි ඉවත්කර ශුද්ධ කළා.

සභානයේ ඇති දෙපාර්තමේන්තු නිවාස අළුතෙන් සෙවිලි කළා.

රාමකැලේ දාගැබ ළඟ සිට බටහිර දොරටුවට යන අළුත් මාර්ගයේ යාන්මය හරහා පාර දෙපැත්තේ දිග අඩි 70 කුත් පළල අඩි 2 කු උස අඩි 7 කුත් ඇති ගල්බැම් දෙකක් බැන්දා. මෙම ගල්බැම් දෙක බැන්දේ පාරේ පස් සෝදා ගෙන යෑම වැළැක් වීමටය. මෙම පාර යාන්මය හරහා යන තැන හියුම් පයිප්ප යොදා අඩි 4 ක් උස අඩි 20x32 බෝක්කුවක් බැන්දාය.

ඇතුල් දිය අගල හරහා ලී පාලම දිරාපත්ව තිබුණු හෙයින් එය ඉවත්කර ඒ වෙනුවට යකඩ පාලමක් යෙදුවා. පවුරට ඇතුලින් පැරණි ගොඩනැගිලි වටකොට කම්බි වැටක් සවි කළා.

පැරණි වස්තු තැන්පත් කිරීම සඳහා අළුත් ගොඩනැගිල්ලක් සාදාගෙන යනවාය.

මහින්තලය. දාන ශාලාවේ සිට ප්‍රසිද්ධ පාර දක්වා යන සලපතල පාරට බොරළු දමා පොසොන් උත්සව කාලයේදී වාහන ගෙනයෑමට සුදුසු තත්ත්වයකට ගෙනවා.

දෙපාර්තමේන්තුවේ ස්ථානභාර නිලධාරීගේ ගෙයි බිමට අළුතින් සිමෙන්ති දමා දොරවල් අළුත් වැඩියා කළාය.

යාපනුව. යාපනුව ගල වටා ඇති රවුම් පාරේ අඩි 23x6½ ක් හා උස අඩි 6½ ක බෝක්කුවක් බැඳ එතැන පාරේ පස්පුරවා මට්ටම් කළා.

පවුළුපිටු. මෙම ස්ථානයේ සංචාරක බංගලාව අළුත් කිරීමේ වැඩ මේ අවුරුද්දේ පටන් ගත්තා. දැන් මෙහි බොහෝ දුරට වැඩ අවසානය.

වෙල්ගම්වෙහෙර (පෙරියකුලම). අනුරාධපුර-ත්‍රිකුණාමලය පාරේ සිට පෙරියකුලමට ඒමට සාදවා ඇති අළුත් පාරේ බෝක්කු නවයක් බැඳ අවසන් කළා. මින් එක බෝක්කුවකට හියුම් පසිප්ප තුනක් බැගින් යොදා ඇත. එක් බෝක්කුවක් අඩි 10ක් දිග හා අඩි 24 ක් පළල වෙයි.

ස්ථානභාර නිලධාරියාගේ නිවෙසේ වැඩ මේ වර්ෂයේදී පටන් ගත්තා ලදින් දැන් එය බොහෝ දුරට නිමවා ඇත.

නිවියාය (නිතිපත්පාන). දෙපාර්තමේන්තුවේ ස්ථානභාර නිලධාරියාගේ ප්‍රයෝජන පිණිස සාදන ලද ගෙයි වැඩ අවසාන වුණ.

පදවිය. පැරණි ළිං අවට බැඳ තිබුණු ආවරණයන් දිරාපත්ව තිබුණු හෙයින් අළුත් කණු යොදා ආවරණයන් අළුත් කළාය.

පදවියේ ඇති දෙපාර්තමේන්තුවේ බඩු බාහිරාදිය තැබීමට තාවකාලික මඩුවක් තැනෙව්වා.

නිල්ලක්කමම. මෙම ස්ථානයේ බෝධිසරය වටේ තිබුණු කම්බිවැට අඹලත්ව තිබුණු නිසා අළුත් කම්බි කණු සිටුවා සම්පූර්ණ වැටම අළුත්කර හැදුවාය.

රාජාගණය. මෙහි තහනම් ඉඩමේ කැලය හා පැරණි ගොඩනැගිලි අවට ශුද්ධ කෙරෙව්වා.

කුණ්ඩසාලේ. දෙපාර්තමේන්තු ඉඩමේ ප්‍රදේශ කන්තෝරුවක් පිණිස ප්‍රයෝජනයට ගත්තා ගොඩනැගිල්ල අළුත්වැඩියා කිරීමේ වැඩ නිමකර ඊට තාවකාලික ශැරේප් එකක් තැනෙව්වාය.

හැබැස්ස. හැබැස්ස පාරේ බෝක්කු සැදීම සඳහා ගල් හා වැලි ඇද්දුවාය. පාරේ ලොකු වළවල් ගොඩ කෙරෙව්වා.

මාලිගාවිල. දඹේගොඩට යන පාර හැතැප්ප 3/4 පමණ සෑදුවා. පුරාණ අවශේෂයන් කරා යෑමට අඩි පාරවල් තැනුවා. මෙහි ශ්‍රමදාන ව්‍යාපාරයක් මගින් මාලිගාවිල පාරේ හැතැප්ප ½ ක් පමණ සෑදුවාය. මෙම ස්ථානයේ රූපකම්වල ඡායාරූප ගත්තාය.

ගලබැද්ද. මේ ස්ථානයේ බිසෝකොටුව ශුද්ධ කරවා කම්බිවැට අළුත් වැඩියා කළා. ලඟ ඇති සිරිපාන, නියදඇල්ල, කුඩාවෙහෙර, මාලිගාතැන්න, ගලපිටවෙහෙර යන ස්ථාන ශුද්ධ කෙරෙව්වා.

යාපනය. අඩිද්විපයේ පැරණි ස්ථානයන් පවිත්‍රලෙස තබාගත ආරක්ෂා කළා.

රම්බාවිහාරය. රම්බාවිහාරයේ තහනම් ඉඩමේ වල් සුද්දකර පැරණි ස්ථානවලට ඇති පාරවල් සකස්කළා. මේ ස්ථානයේ පැරණි රූකම් ආදිය පරීක්ෂාකර ඒවායේ ආරක්ෂාව සඳහා සංවිධාන යෙදුවා. මේ ස්ථානයෙන් ලැබුණු රූකම් කළු ගබොලක් සඳහා XIV වැනි ඡායා රූපය බලන්න.

දෙගල් දොරුව. මේ ස්ථානයේ විහාරයෙහි වහල සෑදීමට විධිවිධාන යොදාගෙන යනවාය.

මළුවේයාය. මළුවේයායේ තහනම් ඉඩමේ මායිම් නොදන්න හේත් සොටන්නන් විසින් එහි ගස් කපා දමා තිබුණා. මුදල් වර්ෂය අන්තීමේදී පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව විසින් ස්ථානයේ මායිම් සුද්දකර මුරකරුවකු පත් කළා.

අතරගොල්ලුව. මෙම ස්ථානයේ සැතපෙන පිළිමය පිහිටි ඉඩම මේ මුදල් අවුරුද්දේ අවසානයේදී සුද්දකළා. මෙම ඉඩමේද මායිම් කැපුවාය. මළුවේයාය තහනම් ඉඩම බලාගන්නා මුරකරුවම මේ ස්ථානයද බාරකර ඇත.

“අලකේශ්වර සොහොන”. කොළඹ දිසාවේ ඇතුල්කෝට්ටේ අලකේශ්වර සොහොන නම් තහනම් ඉඩමේ බලගත්කාරකමින් පදිංචිව සිටි පවුල් දෙකකට නඩු පවරා ඔවුන් ඉඩමෙන් අස් කළා.

පැළෑද. පස්දුන් කෝරළයේ පැළෑද විදියබණ්ඩාරයන්ගේ මාලිගා භූමිය හා අවටත් වරකාගොඩ පැරණි ගොඩනැගිලි තිබෙන ඉඩමත් කැලය කපා උදාඵගා සුද්ද කළා.

මගුල් මහ විහාරය. අම්පාරේ දිසාවේ මගුල් මහවිහාරයේ අවශේෂයක් තිබෙන ප්‍රදේශයේ ලඳුකැලය හා ඉලුක් වැව් තිබුණු නිසා ඉඩම ඵලිපෙහෙලි කළා.

පරීක්ෂණ හා ගවේෂණ

මේ මුදල් වර්ෂය තුළදීද පරීක්ෂණ හා ගවේෂණ වැඩ සඳහා දෙපාර්තමේන්තුවේ නිලධාරීන්ගේ කැලය සැහෙන පමණක් ගතවුණාය. මහවැලිගඟේ දකුණු ආවුරේ ඇති කඳුකරයේ ඊසාන බෑවුමේ කඳුපාමුල කැලාවල 1964 සැප්තැම්බර් මාසයේ කීප දවසක් කෙපත්‍ර සහකාර නිලධාරී සමග පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස්තුන ගවේෂණ වැඩවල යෙදුණාය. මේ වකවානුවේදී අප ඇවිද්ද ප්‍රදේශය මහනුවර හා මාතලේ දිසාව තුළ වැටේ. මේ ප්‍රදේශයට යාමට ඇලහාර හෝ පල්ලේවත්ත ඔස්සේ හෝ මහනුවර-අලුත්තුවර පාරේ හෝ යා යුතුයි.

මින්නේරිය යෝද ඇල ප්‍රතිසංස්කරණයේ වැඩ බොහෝ දුරට කෙටි ඇති හෙයින් මිනිසුන් පදිංචිකරවීම සඳහා කැලේ කප්පනවාය. මෙසේ කැලය අස්කරන විට මෙතෙක් කල් කැලයෙන් වැසි ආරක්ෂාවුණු පැරණි අවශේෂයන් රාශියක් මතු වෙනවාය. මෙසේ මතු වන පැරණි ගොඩනැගිලි ආදියට බොහෝවිට නිදන් සොයන්නන්ගෙන් හා අනිකුත් අනර්ථකාරීන්ගෙන් ආපද ඇතිවෙනවාය. එහෙත් අනිකුත් රජයේ දෙපාර්තමේන්තුවලින් සහයෝගය ලැබෙන නිසා මෙවැනි අනතුරු බොහෝ දුරට වලක්වා ගන්ව පුළුවන් වෙනවාය. මේ ගවේෂණයට ලක්වුණු ප්‍රදේශය තුළ වූ තෝ මුත්ත (සිතියම ශ්‍රේ 12/42) නම් ස්ථානයේ පැරණි ජනපදයක ලකුණුයැයි සිතෙන අවශේෂයන් තියෙනවාය. මේවා පිළිබඳව මාතලේ දිසාපතිතුමාගෙන් කලට වේලාවට

දැනගන්නට ලැබුණු නිසා කලින් ජනපදවැසින්ට වෙන්කර තිබුණු මේ ඉඩම පුරා විද්‍යා වැඩවලට වෙන්කරවා ගන්නටත් පැරණි අවශේෂයන්ට හානියක් වන්නට නොදී වලක්වා ගන්නටත් පුළුවන් වුණා.

මේ ප්‍රදේශයේ මැනුම් කරමින් උන් රජයේ මිනින්දෝරු මහතුන් අපට ඒ ඒ තැන් වල පැරණි අවශේෂයන් ගවේෂණය සඳහා නැතක් උපකාර කළාය. විල්ගමුවේ වැඩ කරමින් සිටි ගුණරත්නම් හා වික්‍රමසිංහ යන මිනින්දෝරු මහතුන්ගේ සහයෝගය නිසා අප ඒ පළාතට යෑමට කීප දිනකට උඩදී ගම්වැසියකු විසින් සොයාගන්නා ලද බුදුපිළිමයක් ආපසු ලබාගන්නට පුළුවන් උනාය.

උඩවලවේ සංවර්ධන මණ්ඩලයේ ආරාධනය පරිදි අගෝස්තු මාසයේ වලවේ නිමිත යේ තිබෙන පැරණි දේ සෙවීම සඳහා ඒ ප්‍රදේශයේද ගවේෂණ කටයුත්තක යෙදුණා. මෙම ගවේෂණයේදී විශේෂයෙන්ම පරික්ෂාකරන ලද්දේ උඩවලවේ ජලාශයට යට වන බිම් ප්‍රමාණය හා ඒ අවට ප්‍රදේශයත්, ජලාශයේ බැම්මට පහළ ගත් ඉවුරු අසල ප්‍රදේශත් ය.

උඩවලවේ ජලාශයට යටවන්නේ, වලවේ ගඟේ මැද කොටසත්, එම ගඟේ ශාඛා වන කෙන්තුනේආර, කුඩාආර, කිවුලේආර, ගෙඩියාවලආර, කිරලආර, හා කොන්කෙටු ආර ආදී හෝමෝදර හා ඒවායේ පහළ ඉවුරුත් ය. ජලාශයට යටවන ප්‍රදේශය සම්පූර්ණයෙන්ම වාගේ කැලයෙන් වැසිලාය. එම කොටසේ එතරම් වැදගත් දේ නැත. වැදගත්යැයි හැඟෙන දෙයකට ඇත්තේ නිදන් හොඳින් විසින් බිදිනලද ගරාවැවුණු දාගැබක් පමණයි.

වලවේගඟේ දකුණුඉවුරේ විශාල වශයෙන් කැලය එළිකර දැන් මිනිසුන් පදිංචිවී ඇතත් වම්ඉවුර නවමත් සන කැලයෙන් වැසිලාය. නවමත් අප්‍රකට පැරණි දේ රාශියක් මේ ඉවුරේ කැලයෙන් වැසී තිබෙන්නට පුළුවන. මෙම කොටසේ කැලය ගැන හොඳින් දන්නා බොහෝ දෙනෙක් අප සමග එම කොටසේ ඇවිදීමට වැඩි කැමැත්තක් නැති බව පෙනුණා. කංසා වචන මෙම ප්‍රදේශයට පැරණි දේ සෙවීමේ විලාශයෙන් අපි යන්නේ පොලිසියට ඔත්තු සෙවීමටයි ඔවුන් සිතනවා ඇත. එමනිසා පැරණි දේ සෙවීමට වුවත් යන රජයේ නිලධාරීන් ගැන ඔවුන් තුළ හයක් තිබෙනවා. සංවර්ධන කටයුතු සඳහා මේ ඉවුරේ කැලය එළිවෙන විට කැලයෙන් වැසී සැගවී ඇති පැරණිදේ මතු වෙන්නට පුළුවනි. එමනිසා මෙම ප්‍රදේශයේ සංවර්ධන කටයුතු සඳහා කැලය එළිකිරීමට පටන්ගත් පසු පැරණිදේ සෙවීමට නැවතත් ගවේෂණ කටයුත්තක යෙදීමට උවමනා බව පේනවා.

අප පරීක්ෂාකළ ප්‍රදේශයේ පැරණි අවශේෂ බොහොමයක්ම තිබෙන්නේ වලවේ ගඟේ හා එම ගඟේ අතු වල ඉවුරු අසින් ය. පසුගිය අවුරුදු තුන හතරක කාලයේ සිට හොරෙන් මැණික්ගරන්නන් විශාල වශයෙන් මේ ගංගාඉවුරුවල ගැවසෙනවා. මැණික් ගැරීමෙන් ඔවුන්ට සැහෙන ලාභ ප්‍රයෝජනයක් ලබාගැනීමට නොහැකිවූ විට ඔවුන් ඒ ලහම තිබෙන පුරාණ දාගැබක් හෝ ගොඩනැගිල්ලක් හරා එහි වටිනා වස්තුව තිබේදැයි සොයාබලා තිබෙනවා. මේ අන්දමට මේ පළාතේ තිබෙන සෑම දාගැබක් මැද අඩි විස්සක තිහක පමණ ගැඹුරු වළවල් හාරලාය. සමහර ගොඩනැගිලි හා එක් ස්ථානයක තිබුණු ටැම් ලිපියක් කවුරුදෝ විසින් කුලුගෙඩියකින් ගසා කුඩුකරලාය. තවත් ස්ථානයක ගොඩනැගිල්ලක් මැද අඩි 20 ක් පමණ ගැඹුරු වළක් හරා එම ගොඩනැගිල්ලේ තිබුණ විශාල බුදුපිළිමයක් කැලි හතරකටත්, බෝධිසත්ව රූපයක් කැලි තුනකටත් කඩා එම වළට දමලාය. මේ ප්‍රදේශයේ මේ අන්දමට පැරණි දේ විශාල වශයෙන් විනාශකර දමා ඇත්තේ පසුගිය අවුරුදු දෙක තුන ඇතුළත දීය.

අප පරීක්ෂා කළ ස්ථාන කීපයක්ම සැනපුමට අහලේ පරිමාණයේ සිතියමේ පෙන්වා නැහැ. අපට දකින්නට ලැබුණ සෑම වැදගත් ස්ථානයකම ඡායාරූප ගත්තා. ලැබුණු ශිලාලිපිවලත් ස්පර්ශලාඤ්ඡන ගත්තා. කැටයම් ගල්, මැටිඋප, වලත් ආදිය

අම්බලන්තොට ඇති දකුණු පළාතේ පුරාවිද්‍යා මධ්‍යස්ථානයට ගෙනගියා. මේ පෙදෙස්වල කළ ගවේෂණයන් අතිකුත් පෙදෙස්වල කළ ගවේෂණ හා පරීක්ෂණයන් මෙහි පහත සඳහන් වෙතවය.

මධ්‍යම පළාත

මහනුවර දිසාව

ගොඩමුත්ත. පහත හේවාහැට පිහිටි මේ ගමේ අඩි 12 ක් හතරැස් පැරණි අම්බලමක් ඇත. අම්බලමේ කණු පිහිටුවා ඇත්තේ දැවයෙන් කළ අවිචාලයක් මතය. මෙහි දැව කණු කැටයම්කර තිබී ඇති නමුත් පිහියා ආදියෙන් සැස දැමීම නිසා ඒවා තරමක් දුරට නාස්තිවෙලාය. දහහත් වන සියවසේදී ලන්දේසින් විසින් දවා විනාශ කරනලද හඟුරන්කොත රාජමාළිගයෙන් ගෙනා දැවකණු මේ ගොඩනැගිල්ලට යොදා ඇතැයි කියති.

1818 බ්‍රිතාන්‍යයන්ට විරුද්ධ කැරැල්ලෙන් පසුව මේ පෙදෙසේ වාඩිලාගත් බ්‍රිතාන්‍ය හමුදා කණ්ඩායමක් විසින් මෙම අම්බලමේ ගොඩනැගිල්ල ගවයින් මස්කරන ස්ථානයක් වශයෙන් පාවිච්චි කර ඇත. එම හමුදාව අස්විහියායින් පසුව කණුවල තැවරී තිබුණු ලේ පැල්ලම් අස්කිරීමට කණු කඩතොලු කළාලු. (" සිංහලේ ඇන්ඩ් ද ජේවිජියට්ස් " පෝල්. ඊ. පීට්ස් 266-267 පිටු බලන්න.) මේ ඉඩම පවරාගෙන ඵෙතිහාසික ස්ථානයක් මෙන් නඩත්තු කරන්නට පියවර ගෙන තිබෙනවය.

ගුරුළුපොත සිතාකොටුව. මහනුවර-අළුත්තුවර පාරේ ගුරුළුපොත සිට කළු බැවුම් අඩි පාරක් ඔස්සේ ගිය කල සිතාකොටුව (නොහොත් සිතලකොටුව) පැරණි ස්ථානය හමුවෙයි (සිතියම පේ. 17/49). මේ ස්ථානයට පල්ලේවත්ත ඔස්සේද ආහානි නමුත් ඒ පැත්තෙන් සිතාකොටුවට කැලයෙන් පාරක් නැත. සිතාකොටුවේ ගල්කණු සහිත ගොඩැලි කීපයක් හා මාලක කීපයක්ද තිබෙනවා. කන්ද මුදුනේ ඇති අවශේෂ 'මාලක දෙක' වර්ගයේ ගොඩනැගිලිය. එහි නැගීමට කන්ද පාමුල සිට පඩි පෙළක් ඇත. මෙහි තිබී නෙළුම් දණ්ඩක් මෙන් රූකම් කළ කණුවක කැබෙල්ලක් හමුවුණාය.

හසලක. මෙය විල්ගම පාරේ පල්ලේවත්ත කඩමණ්ඩියේ සිට හැතැප්ම කාලක් පමණ දුරින් පිහිටා ඇත. (සිතියම පේ. 17/42.) මෙම ස්ථානයේ විහාර ගෙයකත් දාගැබකත් අවශේෂයන් තියෙනවාය. මේ ඉඩම බලෙන් අල්ලාගෙනයි. ස්ථානයේ පැරණිදේටද බොහෝ හානිවෙලාය.

උල්පොතගම කොටවෙහෙර. උඩදුම්බරපහළ උල්පොතගම (සිතියම පේ 17/18). ගල්කණු සහිත දිගටි හැඩේ ගොඩැල්ලක් හා කුඩා දාගැබක අවශේෂත් පෙනෙන්නට තියෙනවා. මේ ප්‍රදේශය සන කැලයෙන් හා මානා තණකොළවලින් වැසුණු වගුරු බිමකි. මේ ස්ථානය ඇත්තේ මහවැලිගඟේ වම් ඉවුරේ පල්ලේවත්ත කඩමණ්ඩියෙන් හැතැප්ම 3 1/2 ක් පමණ ඔබ්බෙන්ය.

කිදිගොඩ. සක්කගලින් හා ගඩොලින් කළ කුඩා ස්තූපයක් කිදිගොඩ (සිතියම පේ. 12/18) තියෙනවා. මේ ස්ථානය ඇත්තේ යෝද ඇලේ වම්ඉවුරේ කිදිගොඩ ගම් ඉමේය.

කොලොන්ගොඩ. පල්ලේවත්තේ සිට හැතැප්ම 9 ක් එපිටින් යෝදඇලේ දකුණු ඉවුරේ කොලොන්ගොඩ නම් ස්ථානයේ (සිතියම පේ. 17/20) ගල්තලාවක ගඩොල් සහිත ගොඩැල්ලක්ද හුණුගලින් කළ පිළිමයක කඳ කොටසද තිබුණාය. මේ ඉඩමේ ස්වාමීන්වහන්සේ කෙනෙකුට තාවකාලික ආවාසයක් හිතූමතයට තනාගෙනය.

මාතලේ දිසාව

සිල්වන්ගල. උතුරු මාතලේ කන්දපහල කෝරළේ සිල්වන්ගල (සිතියම අයි 5/18) නම් ස්ථානය පරීක්ෂාකලා. මෙහි ඇති පැරණි දේවල පැරණි ස්ථරපය වෙතස් කරලාය.

අරංගල. අරංගල නම් කැලයෙන් වැසුණු කන්දේ එක් බැවුමක මෑතකදී ආරණ්‍යවාසයක් පිහිටුවා ඇත (සිතියම අයි 10/16.) අක්කර 25 ක් පමණ වන මේ බිමෙහි කටාරමක් සහිත පටු ගැඹුරු ගල්ගුහාවක් තියෙනවා. මතුපිට පොළවේ වැදගත්කමක් ඇති අතිකුත් අවශේෂයක් නොවීය. මේ ප්‍රදේශය ආරණ්‍යවාසයේ ප්‍රයෝජනය සඳහා බදු දුන්තාට වරදක් නැතිබව දිසාපතිතුමාට දැන්කුවාය.

නාමිණිඔයේ වෙහෙරගල. මාතලේ පල්ලේසියපත්තුවේ නාමිණිඔයේ වෙහෙරගල (සිතියම පේ 11/16) පෙ.කුණ පැරණි ගොඩනැගිලි හා වෙහෙර පරීක්ෂාකලා. මේ ස්ථානයේ පැරණි ලිපිවල ස්පර්ශලාඤ්ඡන ගත්තා.

තෝමුත්ත. ලන්ගල පල්ලේසියපත්තුවේ විල්ගමුව ග්‍රාමසේවක කොට්ඨාශයේ තෝමුත්ත (සිතියම පේ 12/41, 42) නම් ස්ථානයේ කුඩා දාගැබක අවශේෂත් ගල් කණු සහිත දිගටි හැඩේ ගොඩනැගිලිත් තියෙනවාය. එක් ගොඩනැගිල්ලක රළුවට කළ විශාල කළුගල් කණු එහි දැනට තනා ඇති පාසාල් වහල දරා සිටීමට යොදවාලාය. මෙහි අවශේෂයන් අවට අක්කර බැගයක් පමණ දුරට භූමිය කැබිලිතිවලින් ගහණය. සමහර පෙදෙස්වල, විශේෂයෙන් අවශේෂයන්ගෙන් දකුණත් පසට යන විට, මේ කැබිලිති තව්ටුව අගල් කීපයක් ඝනය. මෙතැනින් හැතැප්මක් පමණ එපිටින් වියලිගිය දියඅලකින් වටවුණු පැරණි ස්ථානයෙකි. මෙහිද ගඩොල්කාට හා කැබිලිති වලින් ගහණ ගොඩැලි කීපයක් තියෙනවා.

ඔග්ගමුව. ලන්ගලපල්ලේසියපත්තුවේ ඔග්ගමුව නම් ස්ථානය නැවත පරීක්ෂා කලා (සිතියම පේ 12/17, 18). මෙහි තියෙන අමුතු විධියේ සදකඩපහණ අගුරුබපුරයේ පැරණි සදකඩපහණවලට පැරණියයි සිතෙනවාය. මෙහි එක් මුල්ලකින් කැඩිලා. (සිලෝන් ජර්නල් ඔෆ් සයන්ස්, 2 වෙළුම, පිටුව 155) මේ ස්ථානයේ දාගැබක හා පිළිමගෙයක අවශේෂද අඩක් පසින් වැසුණු පිළිමයක්ද තියෙනවා. මෙහි ඇති සෙල් ලිපි සහිත ගල්කැබලිවල ලිපි දැන් තවත් මැකීලාය.

අප මෙහි යන්තට දින කීපයකට පෙර ඉහලගෙදර මැද්දුම බණ්ඩා මහතා විසින් සොයාගන්නා ලද පිළිමයක් අප මෙහි ගියාම ලබාගන්න පුළුවන් වුණාය.

වෙහෙරගල. ඔග්ගමුවේ සිට කැලැපාරක් දිගේ හැතැප්ම 4 ක් පමණ ගියවිට වෙහෙරගල නම් ස්ථානය (සිතියම පේ 12/2) හමුවෙයි. මෙහි කඳුබැවුමේ ගලමත කුඩා දාගැබක අවශේෂයන් හා ගල්කුළුණු සහිත ගොඩැලි කීපයක්ද තියෙනවාය. ජලය රැස්කිරීම පිණිස ප්‍රයෝජනයට ගන්නාලද ස්වාභාවික ගල්වළුවල් කීපයක් තියෙනවාය. කන්දේ නැගෙනහිර බැවුමේ හොඳ තත්වයේ තිබෙන සෙල්ලිපියක් තියෙනවා.

හෙට්ටිපොල, කපුරුවැඩිඔය. දකුණු මාතලේ කන්දපහල කෝරළේ ඉහත සඳහන් තැන්වලට ගියා. කපුරුවැඩිඔයේදී කිවුලේවැඩියේ පහලගෙදර උක්කුවා නමැති 70 විශේ ගම්වැසියෙකුගෙන් මැලදුරේ යන ගමේ තොරතුරු අසාගත්තා.

මාලිගාගැන්වීම (ඇලයාර්). මේ සභානායෝ තනනම් ඉඩම් පරීක්ෂා කළා.

දකුණු පළාත

ගාලු දිසාව

ගෛලබිම්බාරාමය. වැල්ලේබොඩපත්තුවේ දොඩන්දුවේ (සිතියම ඕ 18/33) ගෛලබිම්බාරාමය පරීක්ෂා කළා. මේ විහාරය මැද තිබෙන පිළිමගෙයි ඇති බුදුපිළිමය සහ චිත්‍ර අළුත්වැඩියා කරලාය. පිළිමගෙය වටකර ඇති ප්‍රදක්ෂිණාපථය පිළිබඳ බිත්තිවල අවුරුදු සියයක් පමණ පැරණි චිත්‍ර තියෙනවා. හොඳින් ආරක්ෂා වී ඇති මේ චිත්‍රයන් බුද්ධචරිතයන් ජාතකකථාන් නිරූපණය කරන ඒ වාය.

කරාපිටිය පුරාණ සුනන්දරාමය. ගොඩකන්දේ කරාපිටිය සුනන්දරාමය නම් විහාරය පරීක්ෂා කළා (සිතියම ඕ 18/44). මෙහි ඇති පුරාණ විහාරය මැද ඇති විශාල කුළුණේ මුහුණත් හතරේ කවුළු කුහර සාදා ඒ වායේ කුඩා පිළිම තබාලාය. පිළිම දෙකක් වැඩහිඳිනා පිළිමය. දෙකක් වැඩසිටින පිළිමය. විහාරේ වහලට උඩින් කුඩා වෛත්‍යයක් තනා තියෙනවාය.

තොටගමුව. සිරිරාහුල මාහිමියන්ගේ විහාරස්ථානයට රන්පත් වෙහෙර නොහොත් තොටගමුව වෙහෙර යළි පරීක්ෂා කළා.

කුෂ්ඨරජාගල. වැලිගම කුෂ්ඨරජාගල නම් ස්ථානයේ බෝධිසත්ව පිළිමය පරීක්ෂා කළා.

බලපිටිය. රක්ෂිත ස්මාරකයක් වූ බලපිටියේ මහාවිහාරය පරීක්ෂා කළා.

මාතර දිසාව

පොල්වත්තේ ගංගාරාමය. වැලිගම කෝරළයේ පොල්වත්තේ (සිතියම ඕ 24/37) ගංගාරාම විහාරස්ථානයෙහි ඕලඤ්ඤ සමයෙහිදී පමණ කරවන ලද විහාරගෙයක් තිබෙනවා. විහාරගෙය මැද පිළිමගෙයි බුදුරජුන්ගේ විශාල සැතපෙන පිළිමයක්ද වැඩහිඳිනා පිළිම දෙකක්ද හිටිපිළිමයක්ද කතරගම දෙවියන්ගේ රූපයක් හා විෂ්ණු දෙවියන්ගේ රූපයක්ද තියෙනවාය. පිළිමගෙය වටකර ප්‍රදක්ෂිණාපථය පිළිබඳ ඇතුළු බිත්තියේ සුවිසිවරණයන් අඹා ඇත. මෙහි බුදුපිළිම ඇතුළත දැව යෙන් සාදා පිටතින් හුණුබදාමෙන් සකස්කරලාය. සුවිසිවරණයට උඩින් හා යටින් චිත්‍ර ආදලාය. සාමාන්‍ය වශයෙන් බලනවිට චිත්‍ර හොඳින් ආරක්ෂා වෙලාය. පිට මන්දිරයේ සිට ඇතුළුමන්දිරයට ඇතුළුවන දොරටු දෙක දෙපස විශාල දේවරූපයක් හා සිංහ රූප දෙකක් තියෙනවාය. ඇතුළු මන්දිරයේ දොරටු දෙකට උඩින් මකර තොරණ දෙකක් තියෙනවා. මෙය රක්ෂිත ස්මාරකයක් ලෙස ප්‍රකාශ කිරීමට කටයුතු කරනවාය.

හම්බන්තොට දිසාව

ගල්ඇන්දේ පුරාණ විහාරය. මාගම්පත්තුවේ වලවේ වසමේ දෙහිගහලන්ද ගමේ පිහිටි ගල්ඇන්දේ විහාරය (සිතියම ජී. 17/30) නැවත පරීක්ෂා කළා. මෙහි තිබෙන පන්සලේ වැඩවසන සවාමීන්වහන්සේ ඉඩමේ තිබෙන පැරණි ගොඩනැගිල්ල අවට භාරවා තිබෙනවා. ඒ කැණීමේදී අඩි 2 සි අහල් 5 ක් උස අඩි 1 අහල් 3 ක් පළල මුරගල් දෙකක් ලැබී තියෙනවා. මේ මුරගල්වල බොහෝ මුරගල්වල දක්නට ලැබෙන තාරජරූපය නැත. මේ මුරගල් තිබුණ තැන්වලින් ඉවත්කොට මේ සභානායෝ පැරණි දාගැබ ලෙස තබාලාය.

තෙළුල්ලේ පැරණි ස්ථානය. මාගම්පත්තුවේ බුන්දල වසමේ තෙළුල්ල නම් ගමේ (සිතියම පී. 13/55) පැරණි සභානායක් තිබෙනවා. මෙහි හොරු බිඳපු, අඩි දහයක් පමණ උස අඩි 98 ක් පමණ වට ප්‍රමාණය ඇති දැගැබකි. දැගැබ ලෙස අහල් 5 ක් පමණ ඝනකම ගඩොල් තිබෙනවා.

දැනට දකුණින් අඩි 23 ක් දිග හා පළල ඇති නැගෙනහිරට මුහුණ ලූ ගොඩනැගිල්ල කි. මෙහි ගොඩනැගිල්ලේ එක මුල්ලක ගල්කණු තුන බැගින් මුළු හතරේ විශාල ගල්කණු 12 ක් තිබෙනවා. මේ ගල්කණුවලින් එකක් පෙරලියාය. මේ කුළුණක් සාමාන්‍යයෙන් අඩි 8½ පමණ උසය. ගොඩනැගිල්ලට ඉදිරිපිට අඩි 12 සි අඟල් 8 ක් දිග හා අඩි 13 ක් පළල ගල්කණු හතරකින් සැදුණු ආලින්දයකි.

මේ ගොඩනැගිල්ලට නැගෙනහිරින් අඩි 20 ක් දිග අඩි 17 ක් පළල දකුණට මුහුණලා ඇති ගොඩනැගිල්ලෙකි. නැගෙනහිර සිට බස්නාහිරට ගල්කණු පේළි 4 ක් හා උතුරේ සිට දකුණට ගල්කණු පේළි 4 ක් බැගින් ගොඩනැගිල්ලේ ගල්කණු 16 කි. හිස හා පාදය කැඩුණු බුදුපිළිමයක් ගොඩනැගිල්ල මැද තිබෙනවා. මේ හිරිපිළි මයේ බඳ කැබෙල්ල අඩි 5 සි අඟල් 2 ක් උසය. පිළිමයට පිටුපසින් අටපට්ටම් යුප ගලක් තියෙනවා. ගොඩනැගිල්ල ඉදිරියේ හිස හා පාද නැති තවත් හිරි පිළිමයකි. මේ පිළිමය අඩි 6 ක් උසය. මේ ස්ථානය පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩමක් කිරීමට කටයුතු කරගෙන යනවා.

හත්පෝරුව. මාගම්පත්තුවේ හත්පෝරුව නමැති ගමට දකුණෙන් තිබෙන ගල් තලාවේ කුඩා පැරණි දැනට අවශේෂයන් තිබෙනවා (සිතියම පි. 7/59). දැන් මේ දැනට බොහෝදුරට සේදී ගොස්ය. එය නතා ඇත්තේ අඩි 1 හමාරක් පමණ උස ගලින් කළ හතරැස් වේදිකාවක් මතය. දැනට තියෙන ගල්තලාව මත ආධාර බැම් කිහිපයක අවශේෂද දකින්නට තියෙනවාය.

පිල්ලමගල. පිල්ලමගල නම් ස්ථායේ (සිතියම පි. 12/20) ගල්තලාවක් මත කටාරන් කෙටු ගල්ලෙණක් ඇත. මේ ගල්ලෙණ තුළ නුවර සමයේදී කරවනලද ගල් බැම්මක් තිබුණා. එහි පුරාවිද්‍යාත්මක වැදගත්කමක් ඇති කිසිවක් නැහැ.

මදුනාගල. හම්බන්තොට දිස්ත්‍රික්කයේ මදුනාගල නැවත වරක් පරීක්ෂා කලා. මෙහි ගල්තලාවක් මත ශිලාලිපියක් කොටලාය. ලිපිය කෙටු ගලේ පතුරු ගැලවී ලිපිය සම්පූර්ණයෙන් වාගේ විනාශවෙලාය. දැන් ඉතුරුවී ඇත්තේ අකුරු ස්වල්පයක් පමණයි.

කර්බාගල. මෙය මදුනාගලට දකුණෙන් පිහිටි ගල්පර්වතයකි. මෙහි කටාරන් කෙටු ගල්ලෙන් කීපයක් තියෙනවාය. කන්ද මුදුනේ තිබී ඇති පැරණි දැනට දැන් අළුත් වැඩියා කරලාය. මේ දැනට අසල තෙළුම්මල කෙටු කුඩා සදකඩපහණක් තිබෙනවා. සෑම ගල්ලෙණකම අළුතින් බිත්ති බැඳ සංඝාවාසයන් හා බුදුමැදුරු කරලාය. දැන් මෙහි ස්වාමීන්වහන්සේලා වැඩවසන්නේ නැත. අළුත්වැඩ නිසා මෙහි පුරාවිද්‍යා වටිනාකම නැතිවෙලාය.

මැඩිල්ල. මැඩිල්ලේ කපුවගාවේ වැම්ලිපියක් තියෙනවා. මෙය දැන් දෙකට කැඩී ලාය. ගල කැඩී ඇත්තේ කපුවගාව සඳහා කැලය එළිකළ යන්ත්‍රයක් හැපීමෙන්ය. කණුව කැඩී ඇත්තේ එහි පාමුලින්ම වාගේය. කණුවේ මූල කොටසේ අකුරු නැත.

මේ වැඩේ හතර පැත්තේම අකුරු ඇති නමුත් පළමුවන පැත්තේ ලිපිය අතින් තුන් පැත්තේ ඇති ලිපියෙන් වෙනස්ය. පළමුවන පැත්තේ ලිපිය හුඟක් ගෙවීලාය. එහෙත් මෙහෙන් වචන කියවෙනවාය. දෙවන පැත්තෙන් පටන්ගෙන තුන්වන හතරවන පැතිවලත් ඇති ලිපිය එපිග්‍රැෆියා සෙලනිකා සංග්‍රහයේ III වන වෙළුමේ පළවුණු නිශ්ශංකමල්ල රජුගේ කටුගහගල්ගේ වැම් ලිපියේ එන ලිපියමය.

තවද, මෙම වැඩේ අකුරු අතුරින් කොටා ඇති 15 වන සියවසේ ලිපියක තවත් කරුණු අතර කුමාරදසයන්ගේ ශ්‍රීසන්නන්දකාවාසයේ ශ්ලෝක කීපයක් ඇත. ශ්‍රීසන්නන්දකාවාසය දැන් සොයාගන්නට නැත. මෙතෙක්කල් ඒ පිළිබඳව අපගේ දැනුම සැලලිහිණි සංදේශයේ පුරාණ සන්නයේ එන එක් ශ්ලෝකයකට සීමාව තිබුණේය. එහි කාවාසයේ නම එන්නේ ශ්‍රී සන්නන්දකාවාසය කියාය. (සෙල්ලිපි යටතේ බලන්න.)

රාමලිපිය මැඩල්ලේ සිට අම්බලන්තොට පැරණි තානායම් ගොඩනැගිල්ලට ගෙනාවා. මේ සම්බන්ධයෙන් අපට නොයෙක් අයුරින් උදව්කළ කපුවගාවේ කළමනාකාර අයි. පී. තානායක්කාර මහතාට පින්සිදුවෙනවා.

උස්වැව. නැගෙනහිර ගිරුවාපත්තුවේ උස්වැව නමැති ගමේ (සිතියම පි. 11/30,31) නිදන් හොරුන් විසින් බිඳිනාලද අඩි 5 ක් පමණ උස අඩි 90 ක් පරිමිතිය ඇති කුඩා දාගැබක් තිබෙනවා. දාගැබ අසල කණුපාදම් ගල්දෙකක් තිබෙනවා. ස්ථානයේ ඇති සම්පූර්ණ ගබොලක් අඟල් 14x7½x2කි. මේ අවට වෙන පැරණි දෙයක් නැත.

කිරින්ද. කිරින්ද පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම පරීක්ෂා කළා.

වාදුරුවපේ. පැරණි විහාරය පරීක්ෂා කළා.

තණලන්ද (අම්බලන්තොට). තණලන්ද නම් පැරණි ස්ථානය බලන්නට ගියා.

නැගෙනහිර පළාත

මඩකලපු දිසාව

මඩකලපුව. මඩකලපුවේ කොටුව පරීක්ෂා කළා.

කොරවන්වාඩු. අක්කරෙයිපත්තුවේ කොරවන්වාඩු නම් ස්ථානයක පැරණි වස්තු නාස්තිකාර ඇතැයි යන ආරංචියක් දිසවාපියේ දී ලැබුණා. වහා එහි ගොස් බැලූ නමුත් සැලකියයුතු පුරාවස්තුවක් දකින්නට ලැබුනේ නැත.

උතුරු පළාත

මඩුනියා දිසාව

තවගම-කිරිවෙහෙර. දකුණු වවුනියාවේ ඊරවිපෙරියකුළමේ (සිතියම සි/19/14, 15) කිරිවෙහෙර දාගැබ ඇති ස්ථානය පරීක්ෂා කළා. මෙහි ගල්තලාවක ඇති දාගැබ පරිමිතියෙන් අඩි 75 කි. දැනට ශේෂව ඇති උස අඩි 4 කි. ගබොලින් බැඳ ඇති මෙම දාගැබ සොරු බිඳලාය. දාගැබට දකුණින් කණු 10 ක් සහිත වූ අඩි 10 ක් හතරැස් ගොඩනැගිල්ලකි. මල්ආසනයක කොටසකුත් වැඩහිදින පිළිමයක පහළ කොටසින් අඩියක පමණ කැබෙල්ලකුත් මේ ගොඩනැගිල්ල ලඟ තිබුණාය. කොන්දේසි සහිතව මෙම දාගැබ ප්‍රතිසංස්කරණය කිරීමට බෞද්ධ සමිතියකට අවසර දුන්නා.

වයඹ පළාත

කුරුණෑගල දිසාව

කටගමුව. වන්තිහත්පත්තුවේ මගුල්මතොටකෝරළේ තිඹිරියාව වසමේ කටගමුවේ පිහිටි පැරණි ස්ථානය මේ අවුරුද්දේ පරීක්ෂා කළා (සිතියම අයි. 3/50). මෙහි අඩි 10 යි අඟල් 4 ක් දිග අඩි 5 යි අඟල් 7 ක් පළල හොඳින් මට්ටම් කළ ආසනගලක් තිබෙනවා. ආසනගල අසල අඩි 3 යි අඟල් 6 ක් දිග හා අඩි 1 යි අඟල් 4 ක් පළල කළුගල් කුට්ටියක් තිබෙනවා. ආසනගල හා ගල්කුට්ටිය අඩියක් පමණ ඝනකමයි. ආසනගලට අඩි 40ක් පමණ ඇතින් දාගැබක අවශේෂයැයි සිතිය හැකි ගොඩැල්ලක් තිබෙනවා. මේ ස්ථානයේ ගල්කණු තිබුණුබව ගම්වැසියන් කියනවා. මේ ස්ථානය තවත් හොඳට පරීක්ෂාකර බැලීමට උවමනාය.

කෝන්වැව. මහගල්කඩවල සිට සියඹලාන්ගමුවට යන පාර අසල පිහිටි කෝන්වැව නම් සිතුවම් නිබුණ ගල්ලෙණ ඇති ස්ථානය නැවත පරීක්ෂා කළා. මේ ස්ථානය පරීක්ෂාකළේ ලෙණ තිබෙන ඉඩම මැන වෙන්කර පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩමක් ලෙස ප්‍රකාශ කිරීමටයි. එහෙත් ලෙණ කුහරයක චිත්‍ර ඇද තිබුණු බදාමය කිසිවකු විසින් ගලවා විනාශකරලාය. මෙහි එක් ගල්ලෙණක ස්වාමීන්වහන්සේ නමක් වැඩවසනවා. එම චිත්‍රයට කවුරුන් භාතිකලා දැයි තමා තොදන්නා බව උන්වහන්සේ කියනවා.

කන්දේගෙදර. දේවමැදිහත්පත්තුවේ කන්දේගෙදර (සිතියම අයි 13/26) හතරැස් වේදිකාවක් මත අඩි 8 ක් පමණ උස අඩි 75 ක් පමණ පරිධිය ඇති ගරා වැටුණු දාගැබක් තිබෙනවා. මේ අසලම ගල්කණු කීපයක් සහිත ගොඩනැගිල්ලකි. මේ ඉඩම පුරාවිද්‍යා තනනම් ඉඩමක් ලෙස ප්‍රකාශ කරන්නට කටයුතු කරනවාය.

ගිනිමාන් න මූකලාන. දේවමැදිහත්පත්තුවේ වල්ගම්පත්ත කෝරළයේ ගිනිමාන් න ගමේ (සිතියම අයි 13/13) අවසර නැතිව වහාකරන රජයේ ඉඩමක රජකුමාරයෙකු ගේ පුරාණ මාළිගයෙහි හැදින්වෙන තැනක් ඇත. ගල්කුළුණු දෙකක් හා කණු පාදම් කිහිපයක් හැර දෙපාර්තමේන්තුවට වැදගත් වන කිසිවක් මෙහි නැත.

මේ ස්ථානයේ ම රන්දෙණිය පත්සලට ඉහලින් රජයේ ඉඩමේ ඇති ගල්ලෙණක වහලේ හුණු බදාමය මත පැරණි චිත්‍ර නියෙනවාය. මෙයින් නෙළුම්ලක් හා ලියවැල් චිත්‍ර කොටස් හොදින් ආරක්ෂා වෙලාය. මේවා නුවර සමයට වඩා පැරණියයි සිතන්නට පුළුවන් තමුත් පොළොන්නරු යුගයේ චිත්‍රවල තරම් සියුම් වැඩ නැත. මේ ගල්ලෙණ ඇති කොටස කිසිවකුට බදු නොදී වෙන්කර තබන ලෙස දිසාපතිතුමාට දැන් නුවා.

මඩවල රජමහ විහාරය. දඹදෙණිහත්පත්තුවේ දකුණු උඩුකහකෝරළේ මඩවල (සිතියම අයි 22/3) රජමහවිහාරභූමියේ උස් බිමක ඇති ගල්ලෙණක් තුළ පැරණි විහාරගෙයක් තිබෙනවාය. මෙම විහාරගෙය කාමර තුනකට බෙදාලාය. උතුරු කෙළවරේ ඇති කුඩා කාමරයේ නුවර සමයේදී කරන ලද කුඩා බුදුපිළිම දෙකින් එකක් හිටි පිළිමයකි. අනික අලංකාර මකර තෝරණක් යට තනා ඇති වැඩහිදින පිළිමයකි. මෙහි බිත්තිවල චිත්‍ර පසු කාලයකදී අළුත්වැඩියා කරලාය. මෙයට යාබද ප්‍රධාන විහාර කාමරයේ බිත්තිවල හා ලෙණවහලේ නුවර සමයේදී කරවන ලද චිත්‍ර තිබෙනවාය.

රුවන්ගිරිලෙණ. කුරුණෑගල දිසාවේ ගලුමාගල්ලෙගම ඉමේ පිහිටි රුවන්ගිරිලෙණ (සිතියම අයි. 9/37) කන්දක බැවුමේ ඇති දිග ගැඹුරු ගුහාවකි. කටාරම් කොටා ඇති සෙල්ලිපි සහිත වූද මේ ගුහාවේ ඉදිරියෙන් බිත්ති බැඳ කාමර වෙන්කර මැතදී ජනා වාසවී තිබුණු බවට ලකුණු තියෙනවාය.

බුදුමුත්තුව. මෙම ස්ථානයේ ඇති පුරාණ ටැම්පිට විහාරගෙය පරීක්ෂා කලා.

පුත්තලම් දිසාව

වෙහෙරගල. වෙහෙරගල (සිතියම ඇෆ්ප්. 17/61) නම් ස්ථානයේ ලොකු ගල්කන්දක් මුදුනේ ගඩොලින් කරන ලද දාගැබක පහත කොටසත් හතරැස් මල් ආසන දෙකකුත් තියෙනවා.

මුල්ගිරිගල. වෙහෙරගලින් හැතැප්ම ½ ක් පමණ ඔබ්බේ ඇති ගල්කුලම ගමේ පිහිටි මුල්ගිරිගල (සිතියම ඇෆ්ප්. 17/61) සවාභාවික ගල් වැටියක් ඇති ස්ථානයකි. මේ ගල්වැටියෙන් ඇතැම් ගල් ගැලවී ඒ මේ අත වැටිලාය. මේවා අතරේ සෙල් ලිපි සහිත ගුහා කීපයකි. මෙයින් එක් ගල් ගුහාවක් ලහදී විහාරයකට හරවා ඇත. මෑතක අළුත්වැඩියා කිරීමකදී පුරාණයේ සිට යේෂව ආ ඇතැම් චිත්‍රයන් මත අළුතෙන් සිතියම් කරලාය. ගල්වැටිය පාමුල අඩක් ගල් අතුරුන ලද සිදිගිය පොකුණක් ඇත. ජලය රඳවා ගැනීමට පාවිච්චි කළ සවාභාවික වතුර වළවල්ද ගලේ තියෙනවාය. මේ ස්ථානයේ ඇති රූකම් කළ ගල්කැබලි වලින් පෙනෙන හැටියට මෙහි එක් කලෙක පැරණි ගොඩනැගිලි බොහෝ තිබී ඇත.

පොත්තුවිල්ලුව. කුරුවිකුලම් කෝරළයේ පිහිටි පොත්තුවිල්ලුව (සිතියම ඇෆ්ප්. 21/13, 14) හලාවත-පුත්තලම පාරේ 77 වන සැතපුම් කණුවෙන් හැතැප්ම දෙකක් පමණ ඔබ්බේ පිහිටා ඇත. මේ ස්ථානයේ තිබී ඇති කුඩා ගඩොල් ගොඩැල්ල නිදන් හොරුන් විසින් සම්පූර්ණයෙන් විනාශ කරලාය.

ගලාවන දිසාව

බෝගමුව. ආනෙයිවිලුන්දත් පත්තුවේ පිහිටා ඇති බෝගමුවේ ගම් ඉමේ (සිතියම අයි. 1/6) කැලය තුළ පැරණි පොකුණක්ද, ගඩොලින් කළ දාගැබක අවශේෂද බ්‍රාහ්මී අකුරු සහිත ගල්කණුවක්ද තියෙනවාය.

මාළිගාතැන් 1. යටකලක්කෝරළයේ හත්තියිය ගමේ ඇති නො. 1 දරන මාළිගා තැන් පුද්ගල සතු පොල්වත්තේ පැරණි ගඩොල් හා උළු කැබලි සහිත ගොඩාල් ලක් තියෙනවාය. කෝච්චේ සමයේ ප්‍රාදේශික රජෙකුට සිටි තනිවැල්ලබාහුගේ මාළිගය මෙය වී යැයි ප්‍රදේශයේ ජනයා අතර කියවෙනවාය.

උතුරුමැද පළාත
අනුරාධපුර දිසාව

කටුකැලියාවේ කිරිවෙහෙර. නැගෙනහිර නුවරගම් පළාතේ කඳු තුලානේ කිරිගොල්ලාව නම් ගමේ කටුකැලියාවේ කිරිවෙහෙර නම් දාගැබක් තිබෙනවා (සිතියම සී. 25/34, 35). මෙය අඩි 25 ක් පමණ උස හා අඩි 50 ක් පමණ පරිමිතියක් ඇත්තකි. මෙම දාගැබ තනා ඇත්තේ පැරණි ගඩොලිනුයි. දාගැබේ බදාම ගැලවී ඇතත් ගඩොල් බැමීම හොඳින් ආරක්ෂා වෙලාය. පසු කාලයකදී ප්‍රති සංස්කරණය කර ඇති බව පෙනේ. දාගැබට නුදුරින් පැත්තක් අඩි 17 ක් වූ සම සතරැස්වූද ගල් කුළුණු 14 කින් යුක්තවූද ගොඩනැගිල්ලකි. ගොඩනැගිල්ලට ඇතුළුවන දොරටුවේ දෙපස මුරගල් දෙකේ උඩ කොටස් පොළොවෙන් මතු පිටට පෙනෙනවා. දාගැබ අළුත් වැඩියා කිරීම සදහා සමිතියක් අවසර ඉල්ලූ හෙයින් ඇතැම් කොන්දේසි උඩ එසේ කිරීමට අවසරය දුන්නා.

ගල්ගිරිලෙණ. නැගෙනහිර නුවරගම් පළාතේ ඉහළ කැදාතුලානේ මිවාමලාව නම් ගමේ පැරණි ස්ථානයක් පරික්ෂා කළා (සිතියම ඇෆ්. 5/20). මෙහි කුඩා කඳු මුදුනක තැනිතලා ගලක් මත හොරු බිඳපු කුඩා දාගැබක අවශේෂයන් තිබෙනවාය. මෙහි කටාරන් කෙටු ගල්ලෙණ කිහිපයකුත් තියෙනවාය. මෙම ගල්ලෙණ අතුරින් එකක අඩි 3 ක් පමණ උස ගඩොල් බිත්තියක බදාමයේ නුවර සමයට අයත් චිත්‍රයන් තිබෙනවා. එහි නයි පෙණයක් යට වැඩ සිටින මුදුරුවක චිත්‍රයක් හා ඒ දෙපස මලක් අතින් ගත් සවිරයන් වහන්සේ නමක් බැගින් හා නිලමේ කෙනෙකුගේ චිත්‍රයක්ද තියෙනවාය. මේ ලෙණ අසල ගලින් නෙලූ හිස සහ පාද කැඩී ඇති මුදු පිළිමයක බඳ කොටසය. මේ කොටසේ උස අඩි 5 කි. මේ සමග තවත් මුදු පිළිම දෙකක කැලී තියෙනවා.

පහළගම වාමරගල. කලාගම් පළාතේ කඳුතුලානේ පහළගම වාමරගල නම් ගලමත පුරාණ වෛතාසයක් තියෙනවා (සිතියම ඇෆ්. 19/64). මේ දාගැබ තනා ඇත්තේ තැනිතලා ගල් පර්වතය මතය. එහි පරිමිතිය අඩි 110 කි. අඩි 12 ක් පමණ උසට කවය කළුගලින් බැඳ මැද කොටස පසින් පුරවලාය. මේ නිර්මාණයේ උඩ සමතලාය. ඒ මත පුරාණ ගඩොලින් කළ අඩි 20 ක පරිමිතිය ඇති අඩි 2 ක් උස දාගැබකි. මේ ස්ථානය ඇත්තේ බලලුවාවේ වැව් කණ්ඩියට පහලින්ය.

කාගම. කාගම කිරිගරුඩ පිළිමය ඇති ස්ථානයේ පුරාවිදු තහනම් ඉඩම පරික්ෂා කළා. මෙහි දෙපාර්තමේන්තුවේ අවසරය නැතිව තනන ගොඩනැගිල්ලක් තරමක් දුරට බිත්ති බැඳ අවසානය.

මුදුහින්කන්ද. මුදුහින්කන්දේ විශාල ගල්ලෙන් විහාරය සම්පූර්ණයෙන් අළුත් වැඩියා කර ඇතත් උඩින් පිහිටි කුඩා විහාරයේ කපි ජාතකය ආදී සිතුවම් ඇතුළත් පැරණි බිතු සිතුවම් ඉතුරුව තිබෙනවා. මේවා පිටපත් කර ගන්නට යෝජනා කරන වාය.

අඹරහැලි විහාරය. කිරිලව කෝරළේ මැදලස්තුලානේ උතුරුවබුත්තාවේ අඹරහැලි විහාරය (සිතියම ඇෆ්. 25/33) පරික්ෂා කළා. මෙතැන සිංහල කාලයේ ටැම්පිට විහාරයකුත් ඒ ලගම ආසන ගලකුත් තියෙනවාය. ආසන ගල අඩි 11 ක් දිගය ; අඩි

4 යි, අගල් 7 ක් පළලය, විහාරාධිවාසී නිකාය වෙත සරණපාල ස්වාමීන්වහන්සේ කියන අන්දමට වැම්පිට විහාරය යටද ආසනයක් තිබෙන්නට ඕනෑය. කෙසේ වෙතත් පැරණි ආසනයකින් නිවු තැනක එම පුරාණ ගොඩනැගිල්ලේ ගල් කණුද උපයෝගී කර ගෙන වැම්පිට විහාරය තනා ඇති බව පෙනෙනවා. මහනුවර රජ කාලේදී මෙම වැම්පිට විහාරය කළේ හදගම තෙරුන්වහන්සේය. උන්වහන්සේගේ රූපය දොර ලග ඕත්තියේ ඇදලාය. විහාරගෙයි ඇතුල් බිත්තිවල වෙස්සන්තර ජාතකාදී රූප හොදින් තියෙනවා. බුදුපිළිමය මහනුවර කාලට අයත්ය. පැරණි පියන්පෝරුව අස්කරලා අළුත් සිවිලිමක් දමලාය. විහාරගෙයට උඩින් ගල්පව්වේ වී ගොඩක හැඩයට කළ වෛත්‍යයක් තියෙනවා, හොදින් ආරක්ෂාවී ඇති මෙම දාගැබ රක්ෂිත ස්මාරකයක් කිරීමට කටයුතු යොදනවා.

දාගැබට යන පාරේ ගලේ නෙළු සිරිපතුලකුත් ඊට සෑදූ ගෙයක ලකුණක් තියෙන වාය.

මොණරාගල දිසාව

මව්ආරේ පැරණි ස්ථානය. වලවේ ගඟේ විශාලම ශාඛාවක් වන මව්ආරේ වම් ඉවුරේ තිබෙන මහගම වැව අසල පැරණි ස්ථානයක් තිබෙනවා (සිරියම පි. 7/49). මෙහි අඩි 200 ක් පමණ වට ප්‍රමාණය ඇති ගරා වැටුණ දාගැබක් තිබෙන වා. එම දාගැබ අඩි 15 ක් පමණ උසයි. දාගැබ නිදන් සොරුන් විසින් බිදලාය. දාගැබ මුදුනේ කුහර 25 ක් ඇති යන්ත්‍ර ගලක් තිබුණා. දාගැබ තනා ඇත්තේ හත රැස් වේදිකාවක් මත යයි සිතීමට ඉඩ තිබෙනවා. දාගැබ හා මලුව දැන් සම්පූර්ණයෙන්ම වාගේ පසින් වැසිලාය. දාගැබ මලුවේ බුදු පිළිමයක වැලඹිටක කැල්ලක් තිබුණා. දාගැබ අසල බ්‍රාහ්මී අක්ෂර කොටා ඇති ගඩොල් කැලි කිහිපයක් තිබුණා.

දාගැබට දකුණින්, යාර 100 ක් පමණ ඇතිත් එක් පැත්තක ගල් කුළුණු 4 බැගින් ගල් කුළුණු 16 කින් සෑදුණ ගොඩනැගිල්ලක් තිබෙනවා. මේ ගොඩනැගිල්ලේ ගල් කුළුණුවලින් 7 ක් තවමත් පෙරසේම තිබෙනවා. ගල් කුළුණක් පොළොවේ මතුපිට සිට අඩි 3 ක් පමණ උසයි. මෙම ගොඩනැගිල්ලට නුදුරින් අඩි 2යි, අගල් 9 ක පරි මිතිය ඇති හිටි පිළිමයක පාදමක් තිබෙනවා. ඒ අසල කණු පාමුල් සදහා කුහර කපා ඇති ගල් කිහිපයකුත් දකින්නට තිබෙනවා. ස්ථානයේ තිබෙන දාගැබ වටේට අක්කර 20 ක පමණ ප්‍රදේශයේ සෑම තැනම වාගේ ගඩොල් බෑම, ගල් කුළුණු, ගඩොල් හා ගල්කණු කැලි ආදිය පොළව මතුපිට දකින්නට තිබෙනවා.

මෙම ස්ථානයට නුදුරින් තිබෙන මහගම වැවේ බිසෝකොටුව හා සොරොව්ව ඉතා හොදින් ආරක්ෂාවී තිබෙනවා. මේ සොරොව්ව අසල අඩි 5 යි අගල් 5 ක් උස, අඩි 3 යි අගල් 6 ක් පළල පෙණ හතකින් යුත් නාග රූපයක් තිබෙනවා. නාග රූපය කොටා තිබෙන ගල් පුවරුවේම පහත කොටසේ කුළුණුද ඒවා මැද ඇතනියාගෙන සිටින සිංහ රූප හතරක්ද පෙතලියට කොටලාය. නාග රූපයේ පෙණය මැද මකර තොරණක් කොටලාය.

ගබරුගල. මේ ගල් පර්වතයේ (සිරියම පි. 7/50) ගල් තලාවක් මත පුරාණ ගඩොල් කැලි කිහිපයක් දකින්නට තිබුණා. මේ ගල්තලාව පාමුල ඔපමට්ටම් නොකරන ලද කොරවක් ගලක් තිබෙනවා. ගල් පර්වතය පාමුල කඩාරම් කෙටු ගල් ලෙණක් තිබෙනවා. මෙහි පුරාවිද්‍යාත්මක වශයෙන් වැදගත් දෙයක් එහෙමට නැත.

වැම්කැටියේ පැරණි ස්ථානය. මෙම ස්ථානය (සිරියම පි. 6/22) වලවේ ගඟේ වම් ඉවුරේ පිහිටා තිබේ. ගඟෙන් එගොඩවුණ තැනම එක පැත්තක් අඩි 22 ක් දිග වතුරග්‍රාකාර ගොඩනැගිල්ලක් තිබෙනවා. ගොඩනැගිල්ල හතර වටේට ගඩොල් බිත්ති මැද ඔපමට්ටම් නොකළ ගල් කුළුණු දහයක් තිබිලා තියෙනවා. දැන් මේවායින් හොදින් ඉතුරුවී තිබෙන්නේ එක ගල් කුළුණක් පමණයි.

මෙය අසල, නැගෙනහිරින් විහාරගෙයක අවශේෂයන් තිබෙනවා. මේ ගොඩ නැගිල්ලේ විශාල කාමරයක් මැද කුඩා කාමරයක් තිබෙනවා. විහාරයේ තිබුණ බුදු පිළිම තිබී ඇත්තේ මේ ඇතුළු කාමරයේය. ඇතුළු කාමරය හා එය වටකර තිබෙන

ගෙය අතරතුර පැදකුණු කිරීම සඳහා පවු මගක් තිබෙනවා. ඇතුළු කාමරයේ බිත්ති වල ගඩොල් බැමිමේ අඩිතාලම සමහර තැන්වල හොඳින් ආරක්ෂාවී තිබෙනවා. මේ කාමරයේ හතර වටේට ගඩොල් බිත්ති මැද ගල් කුළුණු 12 ක් තිබී තිබෙනවා. කාමරයේ උතුරේ සිට දකුණට අඩි 21 ක් ද, නැගෙනහිර සිට බටහිරට අඩි 22 ක් ද වේ. පිට ගෙයි ගඩොල් බිත්ති මැද ගල් කුළුණු 12 ක් තිබී තිබෙනවා. මේ ගෙයි ප්‍රමාණය උතුරේ සිට දකුණට අඩි 36 ක් ද නැගෙනහිර සිට බටහිරට අඩි 38 ක් ද වේ. ගොඩ නැගිල්ලේ කුළුණු 9 ක් තවම කෙලින් තිබෙනවා. එක කුළුණක් සාමාන්‍යයෙන් අඩි 8 යි, අඟල් 6 ක් පමණ උසයි. ගොඩනැගිල්ලේ දොරටුව තිබී ඇත්තේ උතුරෙහියි. ගොඩනැගිල්ලේ ගඩොලක ප්‍රමාණය අඟල් 14 ක් දිගයි. අඟල් 8 ක් පළලයි. අඟල් 2 ක් ඝනකමයි.

ගොඩනැගිල්ල මැද ගොරු හැරු විශාල වළකි. මේ වළේ කැලි 4 කට කැඩුණ බුදු පිළිමයක් තිබෙනවා. මෙය හිටි පිළිමයකි. පිළිමේ හිස දකින්නට නැහැ. මේ පිළිමයේ පාදයේ සිට පපුව දක්වා තිබෙන විශාල කොටස අඩි 6 ක් උසයි. එහි මහතම කොටස අඩි 2 ක් පළලයි. මේ වළේම කඩා දමන ලද දේව රූපයක් තිබෙනවා. එහි පාද හා හිස දකින්නට නැහැ. මේ පිළිමයේ දැනට තිබෙන කොටස අඩි 4½ ක් උසයි.

මේ විහාරගෙයි සිට යාර 10 කට පමණ උතුරෙන් තවත් විශාල ගල් කුළුණු තිබෙන ගොඩනැගිල්ලක් තිබෙනවා. එහි උතුරේ සිට දකුණට ගල් කුළුණු පේළි 7 ක් ද, නැගෙනහිර සිට බටහිරට කුළුණු පේළි 4 ක් ද තිබෙනවා. ගල් කුළුණක් අඩි 6 ක් පමණ උසයි. කුළුණු 9 යක් සිටුවූ තැන්වල තිබෙනවා. ගොඩනැගිල්ල අඩි 53 ක් දිගයි. එය අඩි 32 ක් පළලයි.

මෙම ගොඩනැගිල්ලට නැගෙනහිරින් නිදන් හොරුන් විසින් බිඳින ලද අඩි 8 ක් පමණ උස දාගැබක් තිබෙනවා. දාගැබේ වටය අඩි 150 ක් පමණ ඇත. දාගැබ අසල තිබෙන ගඩොලක ප්‍රමාණය දිග අඟල් 15 යි, පළල අඟල් 8 යි, ඝනකම අඟල් 2½ යි.

මෙම දාගැබට නැගෙනහිරින් දාගැබ ලඟ සිට යාර 200 ක් පමණ ඇතිත් තවත් ගොඩනැගිල්ලක් තිබෙනවා. එම ගොඩනැගිල්ලේ එක පැත්තකට ගල් කුළුණු පේළි 4 බැගින් තිබෙනවා. ගල් කුළුණක් සාමාන්‍යයෙන් අඩි 3 ක් පමණ උසයි. ගොඩනැගිල්ල නැගෙනහිර සිට බටහිරට අඩි 18 යි, අඟල් 4 ක් දිගයි. උතුරේ සිට දකුණට අඩි 14 යි, අඟල් 6 ක් පළලයි.

මේ ස්ථානයේ අක්කර 25 ක පමණ ප්‍රදේශයේ ගඩොල් කැලි, ගල් කුළුණු හා ආධාර බැමිවල අවශේෂයන් ආදිය දකින්නට තිබෙනවා. මේ ස්ථානය පුරා විද්‍යා තහනම් ඉඩමක් ලෙස වෙන් කර ගනිමට අදහසයි. දැන් මෙහි තාවකාලික ආවාසයක් තනාගන සංඝයා වහන්සේන්මක් වැඩ සිටිනවා.

සීනුක්ගල. මොණරාගල දිසාවේ වැල්ලවාය කොට්ඨාශයේ කෝන්ගල බිත්තෑන් න කෝරළේ සීනුක්ගල නම් ගමේ (සිතියම පි. 1/23) හතරැස් වේදිකාවක් මත අඩි 5 ක් පමණ උස කුඩා දාගැබක් තිබෙනවා. මේ දාගැබ නිදන් සොරුන් විසින් හාරා ඇතැයි හිතෙනවා.

වෙහෙරගල. සීනුක්ගලට උතුරින්, එයට සැතපුම් 1½ ක් පමණ ඇතිත්, ගල් තලාවක් තිබෙනවා. මේ ගල් තලාව මත සොරුන් බිඳිනලද කුඩා දාගැබකි. නිදන් සොරුන් විසින් දාගැබ සම්පූර්ණයෙන්ම වාගේ විනාශකරලාය.

මේ දාගැබ අසල ගඩොලින් කරනලද ගොඩනැගිල්ලක් තිබෙනවා. ගොඩනැගිල්ලේ වතුරලාකාරවූ ප්‍රධාන කොටසේ අඩිතාලමේ ගඩොල් බැමිම සමහර තැන්වල හොඳින් ආරක්ෂාවෙලාය. මෙහි ගඩොල් බිත්ති මැද හතරවටේටම ගල් කුළුණු 12 ක් සිටවා තිබී ඇත. දැන් ඒවායින් කෙලින් තිබෙන්නේ 3 ක් පමණයි. ගොඩනැගිල්ලේ

එක් පැත්තක් අඩි 23 කි. මෙහි දොරටුව තිබී ඇත්තේ නැගෙනහිර පැත්තෙනුයි. ඒ පැත්තේ අඩි 3 ක් පළල අඩි 14 ක් දිග ආලින්දයක් තිබිලා තිබෙනවා. මේ ආලින්දයේ අඩිතාලම කරවා ඇත්තේ විශාල ගල ලැලිවලිනුයි. ගල්තලාවේ තවත් ගොඩනැගිලි කිහිපයක අවශේෂ දකින්නට තිබෙනවා. දැන් ඒවායේ අඩිතාලම් සම්පූර්ණයෙන්ම වාගේ සේදිලාගොස්ය. ස්ථානයේ තිබෙන ගඩොල් කැටයක ප්‍රමාණය දිග අඟල් 14 කි, පළල අඟල් 8 ක් හා ඝනකම අඟල් 3 කි.

නුගේතොට මාන්දන්ඩේ තොටුපොල අසල පැරණි දේ. කොවුල්ආරේ මෝදරට නැගෙනහිරින් ඒ අසලම වාගේ පැරණි ගොඩනැගිල්ලක අවශේෂයන් වලවෙහයේ වම්ඉවුරේ තිබෙනවා. ගොඩනැගිල්ල වතුරලාකාරයි. එක පැත්තක් අඩි 19 ක් දිගයි. එක් පැත්තකට ගල්කුළුණු ජේලි 4 බැගින් ගොඩනැගිල්ලේ ගල්කුළුණු 16 ක් තිබෙනවා. එක ගල්කුළුණක් සාමාන්‍යයෙන් අඩි 4 ක් පමණ උසයි.

මේ ගොඩනැගිල්ල අසල හොරුන් බිදපු කුඩා දාගැබක් තිබෙනවා.

තුංකමේගල. මෙය මොණරුගල දිසාවේ තිබෙන ගල්තලාවකි (සිතියම පි. 6/24). මෙම ගල්තලාව මුදුනේ සොරුන් බිදිනලද කුඩා දාගැබක් තිබෙනවා. දැන් එය සේදිගොස් යේෂය අඩි 1 1/2 කට වැඩිය උස නැහැ.

සෙරන්දකඩ. බිබිලේ-මඩකලපුව පාරේ සිට හැපැප්ම 7 ක් පමණ ඔබ්බේ කොටිකාවල ගම හරහා ගියවිට හමුවන කන්දකි. මෙම කන්ද වඩා උස නැත. එහි ගෝලාකාර මුදුනේ විශාල ගල්ගෙඩි කීපයක් ඇත. මේවා අතරේ ඇති ගල්ගුහාවලින් සමහරක් සක්කලින් හා ගඩොලින් කළ බිත්තිවලින් වටකොට තිබී ඇත. මේ ගල්ගුහාවල කවාරම්වලට උඩින් හා පහතින් බ්‍රාහ්මී සෙල්ලිපි තියෙනවාය.

තෝරපහුව. මොණරුගල-බිබිල පාරේ තක්කලට හැතැප්ම 1 1/2 ක් ඔබ්බේ පිහිටි තෝරපහුව නම් ස්ථානයේ කැලයෙන් වැසුණු කඳුබැවුමේ දාගැබක අවශේෂයෙන් හා ගල්කණු කොට සහිත දිගටි හැඩේ ගොඩැලි කීපයකුත් තියෙනවා. කන්ද පාමුල ඇති අවශේෂයන් කන්දෙන් සේදී ආ පස්වලින් වැහිලාය. ඒ නිසා මෙතෙක් හමු නොවූ තවත් අවශේෂයන් ඇතිවන්නට පුළුවනි. මේ ඉබ්බේ හිතුවමතෝට ස්වාමීන් වහන්සේ කෙනෙකුට තාවකාලිකව කුටියක් සාදාදී තිබෙනවා.

රත්නපුර දිසාව

රත්කරව්ව ප්‍රදේශයේ පැරණි ස්ථානය. උඩවලවේ ජලාශයට යටවන ප්‍රදේශයේ ගඟේ දකුණු ඉවුරේ පැරණි දාගැබක් තිබෙනවා. මෙය ඇත්තේ ජලාශයේ වේල්ලට සැතපුමක් පමණ උතුරෙනුයි. මේ දාගැබ මැද නිදන් සොරුන් විසින් අඩි 25 ක් පමණ ගැඹුරු වළක් හාරා නිදන් වස්තු අරඟනය. දාගැබේ වට ප්‍රමාණය අඩි 350 ක් පමණ වෙනවා. උස අඩි 15 ක් පමණ ඇත. ස්ථානයේ තිබෙන සම්පූර්ණ ගඩොලක් අඟල් 17 ක් පමණ දිගයි, අඟල් 9 ක් පළලයි, අඟල් 3½ ක් ඝනය. මෙහි අක්ෂර කෙටු ගඩොල් දෙකක් තුනක් පමණ දකින්නට ලැබුණා. අකුරු කෙටු ගඩොලක් හා සම්පූර්ණ ගඩොලක් අම්බලන්තොට කටුගෙට ගෙනගියා.

මුක්කරුගොඩ. ඉහත සදහන් ස්ථානය අසල එයට දකුණින් පුරාණ වලන්කටු කැලි තිබෙන ස්ථානයක් තිබෙනවා. ස්ථානය පරික්ෂා කිරීමේදී මැණික් ගරන්නන් විසින් හාරනලද වළක් ඇතුළේ පැත්තක විශාල මුවිටියක් ඇතුළේ කුඩා මුවිටි දෙකක් සහ මිනිසෙකුගේ හෝ සතෙකුගේ ඇටකැලින් තැන්පත් කර තිබෙන බව දකින්නට ලැබුණා. මේ ස්ථානයේ අඩි 10 ක් දිග, අඩි 5 ක් පළල කැණීම් වළක් හැරුවා. එම වළ අඟල් 15 ක් හැරුවිට කැඩී ඇති මුවිටියක කැලි ලැබුණා. මේ වලන්කටු කැලි සහ පස් සමග මිශ්‍රවී මිනිසෙකුගේ හෝ සතෙකුගේ ඇටකැලි තිබුණා. මේ මට්ටමෙන් යට තිබෙන්නේ රවුම් තිරිවාණ ගල් තට්ටුවකි. මැණික් ගරන්නන් විසින් මේ ස්ථානයේ තැනින්තැන වළවල් හාරලාය. මෙම ප්‍රදේශයන් උඩවලවේ ජලාශයට යටවෙනවාය.

ස්ථානයෙන් ලැබුණු මුළු හා වලන්කැලි අම්බලන්තොට කටුගොට ගෙනගියා. කැණීම් වලෙන් ලැබුණ වලන්කැලි හා ඇට කැලි දෙපාර්තමේන්තු රසායනාගාරයට ගෙනාවා.

මුක්කරුගොඩට සැතපුම් 1/2 ක් පමණ දකුණින් පැරණි ගොඩනැගිල්ලක අවශේෂයන් තිබෙනවා. මෙතැනට ජලාශයේ බැම්මේ සිට සැතපුම් 1/4 ක් පමණ තිබෙනවා. ගොඩනැගිල්ල නැගෙනහිර සිට බටහිරට අඩි 19 1/2 ක් දිගයි. මේ පැත්තේ පේළියකට කණු 4 ක් හා උතුරේ සිට දකුණට පේළියකට කණු 5 ක් ද වශයෙන් කණු 20 ක් තියෙනවා. මේ පැත්ත අඩි 16 1/2 ක් පළලයි. එක කුළුණක් සාමාන්‍යයෙන් අඩියක් පමණ උසයි.

උඩවලවේ ජලාශයේ බැම්මෙන් යට ප්‍රදේශය. අළුතෙන් කපන තනමල්විල-කොළඹගේ ආර පාරේ සිට සැතපුම් 1/2 ක් පමණ දකුණින් ගඟේ දකුණු ඉවුරේ නිදන් සොරුන් විසින් බිඳිනලද කුඩා දාගැබක් තිබෙනවා. මේ දාගැබ අසල කළු ගලින් කරනලද ආධාර බැම්මක අවශේෂයන් තිබෙනවා.

මේ දාගැබේ සිට සැතපුම් 1/4 ක් පමණ දකුණින් පැරණි ගොඩනැගිල්ලක අවශේෂයන් තිබෙනවා. මේ ගොඩනැගිල්ල වතුරළාකාරයි. එක පැත්තක් අඩි 14 ක් දිගයි. එක පැත්තක ගල්කණු පේළි 4 බැගින් ගොඩනැගිල්ල ගල්කණු 16 කින් සෑදිලාය. එක ගල්කණුවක් අඩි 2 යි අඟල් 6 ක් පමණ උසයි. ගොඩනැගිල්ල මැද නිදන් සොරුන් විසින් අඩි 20 ක් පමණ ගැඹුරු වළක් හාරලාය.

තිබෝල්කැටියේ ශ්‍රීනාග විහාරය. මෙය අටකලන් කෝරළයේ නම්බෙගම් පත්තුවේ තිබෝල්කැටියේ තිබෙන පැරණි ස්ථානයකි (සිතියම පි. 6/12). මේ ස්ථානයේ ආවාසයක් තනාගත සංඝයාවහන්සේ නමක් දැන් වැඩ ඉන්නවා. මෙහි අඩි 75 ක් පමණ වටකුරු අඩි 3 ක් පමණ උස නිදන් සොරුන් විසින් බිඳිනලද කුඩා දාගැබක් තිබෙනවා. මේ දාගැබට දකුණින් එකක ගල්කුළුණු 4 ට් පේළි 4 කින් යුක්ත ගොඩනැගිල්ලක් තිබෙනවා. එය නැගෙනහිර සිට බටහිරට අඩි 25 ක් දිගයි. එම ගොඩනැගිල්ලේ පළල අඩි 23 යි. ගල්කුළුණන් අඩි 5 ක් පමණ උසයි.

දාගැබට බටහිරින් තවත් ගොඩනැගිල්ලක ගල්කණු 20 ක් සහිත අවශේෂයන් තිබෙනවා. මෙහි උතුරේ සිට දකුණට ගල්කුළුණු පේළි 5 ක් තිබෙනවා. මේ පැත්ත අඩි 20 ක් දිගයි. නැගෙනහිර සිට බටහිරට ගල්කුළුණු පේළි 4 ක් තිබෙනවා. මේ පැත්ත අඩි 15 අඟල් 6 ක් පළලයි. එක් ගල්කුළුණක් අඩි 1 යි අඟල් 6 ක් පමණ උසයි.

වන්දිකා වැව ව්‍යාපාරයේ වූක් 2 කේ පැලවේනියාගල. මෙහි විශාල ගල්තලාවක අකුරු පේළි දෙකක් කොටා තිබුණ ශිලා ලිපියක කොටසක් තිබෙනවා. මේ ගල්තලාවෙන් විශාල කොටසක් බෝර දමා කඩලාය. මේ ගල කඩනවිට ශිලාලිපියෙන් කොටසක් කඩා දමලාය. ගල අසල ගඩොල්කැලි හා ගල්කුළුණු කැලි තිබෙනවා. ගල් කඩන විට පැරණි ගොඩනැගිලි තිබුණානම් ඒවාත් කැඩෙන්නට ඇති.

පනාමුරේ කරදකැටිය. කොලොන්නේ කෝරළයේ, පනාමුරේ කරදකැටියේ නාවිත්තේ කඳුවැටියක් පාමුල හොරු බිඳිනලද කුඩා දාගැබක් තිබෙනවා (සිතියම පි. 6/43). දාගැබ දැන් සම්පූර්ණයෙන්ම වාගේ විනාශවෙලාය. ස්ථානයේ තිබෙන ගඩොලක් අඟල් 13 ක් දිගයි. අඟල් 8 ක් පළලයි. අඟල් 2 ක් ඝනකමයි. දාගැබ අවට ආධාර බැම්මල අවශේෂයන් හා ගල්කුළුණුවල කැලි තිබෙනවා.

කරදකැටියේ අඹගහවෙහෙර. පනාමුරේ මේ නමින් ඇති පන්සල තාවන පරීක්ෂා කලා. පන්සල් වත්තේ හතරැස් වේදිකාවක් මත තනා තිබෙන කුඩා දාගැබේ වටේට ගඩොල් ගලවලාය. දාගැබ අසල වැම්ලිපියක කැල්ලක් තිබෙනවා.

බිසෝකොටුව. අටකලන්කෝරළයේ කදවෙල් පත්තුවේ බිසෝකොටුව නම් පැරණි ජරාවසව් ඇති වැවේ (සිතියම පි 1/27, 35) වැව් කණ්ඩිය පාමුල, තයිපෙණ පහක් ඇති අඩි 3 ක් උස අඩි 1 අඟල් 8 ක් පළල නාගරූපයක් තිබෙනවා.

අඹේතොට. වලවේ ගඟේ ශාඛාවක්වන කුඩාඔයේ වම් ඉවුරේත්, යටිපස්ගමුවේ ආරට නැගෙනහිරිනුත්, අඹේතොට නම් පැරණි ස්ථානයක් තිබෙනවා. මෙය ඇත්තේ ගල්තලාවක් පාමුලයි. මෙහි කටාරම්කොටන ලද ගල්ලෙණ තුනක් තිබෙනවා. ඒවායේ අකුරු නැහැ. එක් ලෙණක් ඉතා විශාලයි. අවුරුදු දෙකකට පමණ උඩදී එම ලෙණ සංඝයාවහන්සේ නමක් හැරුබව ගම්වාසීන්ගෙන් දැනගත්තට ලැබුණා. ලෙණ හාරනවිට අඩි 2 යි අඟල් 6 ක් උස අඩි 2 ක් පළල හුණුගලින් නෙලනලද සමාධි පිළිමයක් මතු වෙලා තිබෙනවා. අපරික්ෂාකාරීව ලෙණ හැරූ ඇත්තේ මේ පිළිමය ඉතා හොඳින් ආරක්ෂාවෙලාය. මේ පිළිමය ගල්ලෙණ තුළ පිළිම ගෙයක් සාදා එහි තැන් පත් කරලාය. ලෙණ කැණීමේදී මැටි බුදුපිළිම කිහිපයකුත් දේවතා රූපයකුත්, පහත්කණු, කාණුකැට ආදී වෙනත් මැටි භාණ්ඩ ලැබිලා තිබෙනවා. මෙම පිළිම හා භාණ්ඩවල කැසිතිය ඒවා ලෙණේ මුල්ලක ගොඩගසා තිබුණා. ඒවායින් පිළිම දෙකක හිස් හා වෙනත් කොටස්, දේවරූපයක හිසක්, පහත්කණුවක් හා කාණුකැටයක් අම්බලන්තොට කටුගෙට ගෙනගියා (XV වන ඡායාරූපය).

මේ ස්ථානයේ අඩි 3 යි අඟල් 2 ක් උස අඩි 1 යි අඟල් 7 ක් පළල බුදුරුවක සිරුරක කොටසක් තිබෙනවා. මෙය නෙලා තිබෙන්නේ කළුගලෙනුයි. එහි හිස කැසිලාය.

මේ ස්ථානයේ කලක් සංඝයාවහන්සේ නමක් වැඩවසලා තිබෙනවා. දැන් කිසිවෙක් පදිංචි නැත. මෙහි තිබෙන විශාල ගල්ලෙණ ක්‍රමාණුකූලව කැණ බලන්නට බලාපොරොත්තුවෙනවාය.

සෙම්බකුවිගල. කොළඹගේ ආරේ සිට වළවේගඟ දක්වා වැටි ඇති කරත්තපාර කුඩා ඔයට වැටෙන තැන අසල, එයට උතුරින්, ගල්තලාවක්මත කුඩා දාගැබක් තිබෙනවා. සොරු බිදලා ඇති මේ දාගැබ දැන් සම්පූර්ණයෙන්ම වාගේ සේදිලා ගොස් ය.

රැම්ණිකොත. අටකලන්කෝරළයේ, කන්දේවෙල්පත්තුවේ, රැම්ණිකොත නම් කන්දේ උතුරු බැවුමේ පැරණි ස්ථානයක් තිබෙනවා (සිතියම පි. 1/35). මෙහි අක්කර 5ක පමණ ප්‍රමාණයක් ගලින් කල ප්‍රාකාර බැම්මකින් වටකරලාය. මේ කොටසේ උතුරු කෙළවරේ හොරු බින්ද දාගැබක් තිබෙනවා. නිදන් හොරුන් විසින් දැගෑ සම්පූර්ණයෙන්ම වාගේ විනාශකර දමලාය. ප්‍රාකාර බැම්මෙන් වටකර ඇති කොටසේ තැනින්තැන ගල්කුළුණු, ආධාර බැම්මවල අවශේෂයන්, වාම් මුරගල් ගඩොල් හා උළුකැට කැලි තිබෙනවා. දාගැබ අසල කුහර තුනක් ඇති යන්ත්‍රගලක්, වාම් සදකඩපහණක් හා පැති දෙකක අකුරු කොටා තිබෙන ගල් කුළුණක කොටසක් තිබෙනවා. මෙම කොටසේ හේන් වපුරා පොළව මතුපිට තිබුන පැරණි ගොඩනැගිලි වල අවශේෂයන් විනාශ කර දමලාය. ස්ථානයේ තිබෙන ගඩොලක ප්‍රමාණය දිග අඟල් 12 යි, පළල අඟල් 9 යි, ඝනකම අඟල් 3 යි.

මෙම කොටසෙන් පිට උතුරු බැවුමේ සෑම තැනම වාගේ වළත්කටු කැලි තිබෙනවා. මෙම කොටසේ හේන් වපුරා පොළව මතුපිට තිබුන පැරණි ගොඩනැගිලි පබළු ඇට, මාලවල කැලි ආදී පුරාණ භාණ්ඩ ලැබුණබව දැනගත්තට ලැබුණා. මෙම ස්ථානයේ ක්‍රමාණුකූල කැණීමක්කර බැලීමට වටිනවා. මෙම ස්ථානයෙන් සම්පූර්ණ ගඩොලක් හා උළුකැට කිහිපයක් අම්බලන්තොට කෞතුකාගාරයට ගෙනගියා.

පනහඬුව. අටකලන්කෝරළයේ තම්බෙගම් පත්තුවේ, පනහඬුව නම් ගමේ පැරණි ස්ථානයක් තිබෙනවා (සිතියම පි. 5/43). මෙහි පැරණිගොඩනැගිලි දෙකක් හා නිදන් සොරුන් විසින් බිදිනලද කුඩා දාගැබක් තියෙනවා. එක ගොඩනැගිල්ලක්

නැගෙනහිර සිට බටහිරට අඩි 35 ක් දිගයි. මේ පැත්තට ගල් කුළුණු පේළි 6 ක් තිබෙනවා. උතුරේ සිට දකුණට අඩි 19 ක් පළලයි. මේ පැත්තට ගල් කුළුණු පේළි 4 ක් තිබෙනවා. ගල් කුළුණක් අඩි 5 යි අඟල් 6 ක් උසයි. මේ ගොඩනැගිල්ලේ ගල් කුළුණු කිහිපයක් තවම හොඳින් තිබෙනවා.

අතික් ගොඩනැගිල්ලත් මේ අසලය. මේ ගොඩනැගිල්ලේ දොරටුව ආත්තේ නැගෙනහිරින් ය. මේ දොරටුව දෙපස කොරවක්ගල් දෙකක් තිබෙනවා. ගොඩ නැගිල්ල උතුරේ සිට දකුණට අඩි 26ක් දිගයි. මේ පැත්තේ ගල් කුළුණු පේළි 5 ක් තිබෙනවා. ගල් කුළුණක් සාමාන්‍යයෙන් අඩි 3 යි, අඟල් 9 යක් පමණ උසයි.

මේ ගොඩනැගිලි දෙකට නැගෙනහිරින් ඉහත සදහන් කුඩා දාගැබ තිබෙනවා. ගොඩනැගිලි දෙක මැදින් හොරු හාරලාය. මේ ස්ථානයේ සෑම තැනම වාගේ ගඩොල් කැලී හා උළුකැටකැලී පෙනෙන්නට තිබෙනවා.

පනහඩුකැලේ ගුරුමැඩේයාය. මෙහි පාළු හේනක් මැද වැලිපියක් තිබිලා තියෙනවා. කිසිවෙකු විසින් එම ගල් කණුව ආතුලේ වටිනා වස්තු තැන්පත් කර තිබේදැයි බැලීම සදහා එය කුලුගෙඩියකින් ගසා පොඩිපට්ටන්කර දමලාය. මේ කඩන ලද්දේ මීට අවුරුදු දෙකකට පමණ ඉහතදී යයි අපට දැනගන්නට ලැබුණා. කඩා ඇති සමහර කැලිවල අකුරු තිබෙනවා. නමුත් සම්පූර්ණ අකුරු පේළියක් තිබෙන ගල් කැලි එකකට හෝ දෙකකට වැඩිය තිබුණේ නැහැ. අකුරු කොටා ආත්තේ ගල් කුළුණේ රුල් කොටා ඒ මැදයි. පෙනෙන්නට තිබෙන අකුරුවල ස්පර්ශලාක්ෂ්‍ය ඡන ගත්තා.

කලගෙඩි ආරේ නටඹුන්. වලවේ ගඟේ දකුණු ඉටුරේ කලගෙඩි ආරේ මෝදර අසල පැරණි ස්ථානයක් තිබෙනවා. මෙහි අඩි 100 ක් පමණ වටප්‍රමාණය ඇති අඩි 6 ක් පමණ උස හොරු බිඳපු දාගැබක් තිබෙනවා. මේ දාගැබ අසල හුණුගලින් කරන ලද කොරවක්ගල් දෙකක් තිබෙනවා. මේවා ස්ථානයේ තිබෙන ගොඩනැගිල්ලකට අයිති කොරවක්ගල් දෙකක් වන්නට ඇත. මුරගලත් කොරවක්ගලේ ඉදිරිපස මුහුණතේම තිබීම, මෙම කොරවක්ගල් දෙකේ ඇති විශේෂයකි. කොරවක්ගලත් මුරගලත් කොටා ආත්තේ එකම ගල් කැටයේ ය. මුරගලේ ඇති රූපයේ දණෙන් ඉහල කොටස කැඩී ඇති හෙයින් එය කොපමණ උසවිදැයි කිය නොහැක. දාගැබ අසල පැත්තක් අඩි 3 ක් ඇති හතරැස් සිරිපතුල් ගලක් තිබෙනවා.

දාගැබට බටහිරින් ගොඩනැගිල්ලක අවශේෂ තිබෙනවා. මෙම ගොඩනැගිල්ල තිදන් සොරුන් විසින් හාරා විනාශකර දමලාය. දැන් එහි සැලැස්ම පවා දැනගැනීමට බැරිය. ගොඩනැගිල්ලේ ගල් කුළුණු කිහිපයක් පමණක් දැක්ක හැකිය. ගොඩ නැගිල්ල මැද කඩා දමනලද හිටිපිලිමයක කොටසක් තිබෙනවා. පිලිමයේ මෙම කැල්ල අඩි 2 ක් පමණ උසයි.

මේ ගොඩනැගිල්ලට දකුණින් තවත් ගොඩනැගිල්ලක අවශේෂයන් තිබෙනවා. මෙය වතුරලාකාර ගොඩනැගිල්ලකි. එහි එක පැත්තක් අඩි 27 ක් දිගයි. එක පැත්තක ගල් කුළුණු පේළි 6 බැගින් ගොඩනැගිල්ලේ ගල් කුළුණු 36 ක් තිබෙනවා. එක ගල් කුළුණක් සාමාන්‍යයෙන් අඩි 3 ක් පමණ උසයි.

ස්ථානයේ තිබෙන ගඩොලක ප්‍රමාණය දිග අඟල් 13 යි, පළල අඟල් 8 යි, ඝනකම අඟල් 2½ යි. ස්ථානය අවට සෑම තැනම වාගේ කුළුණු කැලී, ගඩොල් කැලී, උළු කැට කැලී හා ආධාර බැමිවල අවශේෂයන් දකින්නට තිබෙනවා. දැන් මෙහි තාවකාලික ආවාසයක් හදලාය. නමුත් සංඝයාවහන්සේ නමක් වැඩවසන්නේ නැහැ. ක්‍රමණ්‍යකුලව හාරා බැලීමට වටිනා ස්ථානයක් බැවින්, මෙය පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩමක් ලෙස වෙන්කිරීමට බලාපොරොත්තු වෙනවා.

ස්ථානයේ තිබුණ කැටයම් කළ ගඩොල් කිහිපයක් හා අකුරු කෙටු ගඩොලක් අම්බලන්තොට කටුගෙට ගෙනගියා.

මිපනයක ශ්‍රී චන්ද්‍රශෙඛරාරාමය. කඩවත හා මැද කෝරලයේ හෙලපල්ලේ පත්තුවේ මිපනයක ශ්‍රී චන්ද්‍රශෙඛරාරාමය පරික්ෂා කළා (සිතියම ඇල් 25/36, 37, 45).

මෙහි කඩාරම් කෙටු ගල්ලෙණක් තුළ විහාරයක් තියෙනවා. එහි තිබුණු පැරණි පිළිම හා විත්‍ර දැන් අළුත් වැඩියා කරලාය. මේ පත්සලේ විහාරාධිපතින් වහන්සේ ඒ අසල ඇති රජයේ ඉඩම බදු ඉල්ලා තිබෙනවා. පුරාවිද්‍යාත්මක වටිනාකමක් ඇති දෙයක් ඒ ඉඩමේ නැති හෙයින් ඉඩම බදු දුන්නට වරදක් නැති බව දිසාපති තැනට දැන් නුවාය.

වැලිමලුවේ මූකලාන. නවදුන් කෝරලේ මැදපත්තුවේ වැලිමලුව නම් ගමේ (සිතියම ඇල් 24/14) ඇති කළුවැටියේ ස්වාභාවික ගල්ගෙයක් තිබෙනවා. මෙම ඉඩම බෞද්ධ සමිතියක් බදු ඉල්ලා ඇති බැවින් එසේ බදුදුන්නට වරදක් නැති බව දිසාපතිතුමාට දැන් නුවා.

දොඹගම්මන. නවදුන් කෝරලේ මැදපළාතේ දොඹගම්මන නම් ගමේ (සිතියම ඇල් 24/30) දොඹගම්මන වතුයාය මැද ගල්ලෙණ දෙකක් නිවිතිගල පාර්ලිමේන්තු මන්ත්‍රීවරයාගේ ඉල්ලීම පරිදි පරීක්ෂා කලා. මේවා සවාභාවික ගල්ලෙණය. මේවායේ පුරාවිද්‍යාත්මක වටිනාකමක් නැහැ.

ගනේගන්ගොඩ හා කෝට්ටේගන්ගොඩ. නවදුන් කෝරලේ මැදපත්තුවේ කෝට්ටේ ගන්ගොඩ කතරගම දේවාලය පිහිටි ස්ථානය පරීක්ෂා කලා (සිතියම ඇල් 24/45). දේවාලය පැරණි එකක් වුවත් දැන් එය සම්පූර්ණයෙන් අළුත් වැඩියා කරලාය.

මීට යට පිහිටි ගනේගන්ගොඩ නම් ස්ථානයේ අඩි 1½ ක් පමණ උස කණුවක පහළ කොටස තියෙනවාය. මේ කොටසේ අකුරු නැති නමුත් අත්තැණි කණුවල අනිවාර්යයෙන්ම වාගේ ලැබෙන ඉර හද ලකුණු මෙහි තියෙනවාය. මීට යට 100 ක් පමණ ඇතිත් අඩියක් පමණ උස ගල්කණු දෙකක කණුපාදම් තිබෙනවා. මේ හැර පුරාවිද්‍යාත්මක වැදගත්කමක් ඇති කිසිවක් නැත.

අරමොණපොළ. රක්ෂිත ස්මාරකයක් වූ මෙම ස්ථානයේ ඇති විහාරස්ථානය පරීක්ෂා කලා.

සංඛපාල විහාරය. සංඛපාල විහාරයට ගොස් පුස්සදේව සොහොන යැයි කියන ස්ථානය පරීක්ෂා කලා.

කැගල්ල දිසාව

කෝදාපුලකන්ද. බෙලිගල් කෝරලේ ඕතරපත්තුවේ රත්වල කෝදාපුලකන්දේ මූකලාන පරීක්ෂා කලා (සිතියම අඩි 23/30). මෙම කන්දේ දකුණු බැවුමේ කඩාරම් කෙටු ගල්ලෙන් 15 ක් පමණ තිබෙනවා. මෙහි එක ලෙණක බ්‍රැන්ඩ් ලිපි දෙකක් තිබෙනවා. මේ ලෙණේ කඩාරම් දෙකක් කොටා තියෙනවා. ලිපි තිබෙන්නේ කඩාරම් දෙකටම පහළින්ය. මේ ලෙණේ සක්කගලින් හා මැටියෙන් නුවර සමයේ දී කළ බිත්තිවල කොටස් තියෙනවා.

කළබැවුමේ තැනිතලා ස්ථානයක දැනට කිබිලා හොරු හාරලාය. මෙහි ගඩොලක ප්‍රමාණය අඟල් 15x8x3 යි.

මේ අසල විශාල ගල්ලෙණක් ඉදිරිපිට ගලින් නෙලූ හතරැස් කණුපාදම් තුනක් හා එම සදකඩපහණක කොටසක් තිබෙනවා. ගල්ලෙන් ප්‍රදේශයේ විශාල අසෝකා ගස් කැලේට වැටීලාය.

මේ ස්ථානයේ ආරණ්‍යවාසයක් ඇති කිරීමට බලාපොරොත්තු වන බෞද්ධ සමිතියක් ඉඩම බදු ඉල්ලා සිටි නිසා කොන්දේසි සහිතව එසේ දුන්නට වරදක් නැති බව දිසාපතිතුමාට දැන් නුවා.

දිප්පිටිය. දිප්පිටියේ (සිතියම ඇල් 4/22) විහාර ගෙයි රූකම් හා කැටයම් පරීක්ෂා කලා.

ගණේගොඩ විහාරය. බුලත්කොහුපිටිය අසල පිහිටි අලවතුරේ ගණේගොඩ විහාරයේ රූකම් පරීක්ෂා කලා. මෙහි ඇති අගනා රූකම්වල ආරක්ෂාව සඳහා ස්ථානය පුරාවිද්‍ය පනතට යටත් කිරීමට කටයුතු කරනවා. (XVI වන ඡායාරූපය)

ගණේගම. උදුගොඩට නුදුරු ගණේගම නම් පැරණි ස්ථානය (සිතියම ඇල් 4/28/27) පරීක්ෂා කලා.

දැලිවල. දැලිවල (සිතියම අයි 19/51) කොටුවෙහෙර පරීක්ෂාකලා. මෙහි ප්‍රතිසංස්කරණය ස්ථානයේ හික්ෂුන්වහන්සේගේ හිතුමනයට කරගෙන යනවාය.

නාරංබැද්ද. නාරංබැද්ද (සිතියම අයි 24/10) නම් ස්ථානයට ගොස් විභාගකල නමුත් සෙල්ලිපිය ගැන කිසිවක් දැනගත්ව බැරිවුණා.

පදිදොර. පදිදොර නම් ස්ථානයට ගොස් එහි දැනට 1952 දී ලැබුණු පුරාවස්තු පින්තූර ගත්තා. පැරණි ලිපි ද පරීක්ෂා කලා.

වට්ටාරම. වට්ටාරම (සිතියම අයි 24/7) පැරණි ස්ථානය පරීක්ෂා කර සෙල්ලිපි 4ක් හා ආසන ගලක් පිළිබඳ විස්තර ලකුණකර ගත්තා. මෙම ආසනගලේ විශාල ශ්‍රීපාද ලාඤ්ඡනයක් කොටා ඇත.

අවුගොඩ. අවුගොඩ (සිතියම අයි 24/57) නම් ස්ථානයේ වැකන්දේ පිහිටි ලෙන් ලිපියද අවට ප්‍රදේශයද පරීක්ෂා කලා.

දෙහිමඩුව. දෙහිමඩුවේ (සිතියම අයි 24/37) වෙහෙරගල නම් ස්ථානයේ පැරණි ලිපිය පරීක්ෂා කලා.

කප්පාගොඩ. කප්පාගොඩ (සිතියම ඇල් 24/53, 54) පැරණි ස්ථානය බලන්ට ගොස් එහි සදකඩපහණේ හා කොරවක්ගල්වල ඡායාරූප ගෙන පැරණි ලිපිද පරීක්ෂා කලා.

වහරක්ගොඩ. වහරක්ගොඩ (සිතියම ඇල් 8/24) පැරණි ස්ථානයේ සෙල්ලිපි පරීක්ෂා කලා.

අම්බුළුකන්ද. අම්බුළුකන්දේ පැරණි ස්ථානය හා අවට පෙදෙස පරීක්ෂා කලා. එහි ලෙන් ලිපියේ සටහනක් ගත්තා.

අච්චාපිටියේ බලකොටුව. අච්චාපිටියේ බලකොටුව (සිතියම අයි 24/62) තිබුණු ස්ථානයට ගොස් ඒ ස්ථාන ගැන තොරතුරු සෙව්වා. මෙය පිහිටි ඉඩමේ දැනට අයිතිය පල්ලේපමුණුවේ හිටපු ගම්මුලාදානී මහතෙකුටය.

රන්වල. බෙලිගල් කෝරළේ රන්වල ආරණ්‍යස්ථානය පරීක්ෂා කිරීමට එහි ගියා.

දෙපාර්තමේන්තුවේ රසායනික තැහැවීම් පිළිබඳව උපකොමසාරිස් (රසාය) විසින් සපයන ලද වාර්තාවක් පහතින් පලවෙයි.

රසායනික තැහැවීම්

ආර්. එච්. ද සිල්වා, බී.ඇස්.සී. ගෞරව (ලංකා), බී.ඇස්.සී. ගෞරව (ලන්ඩන් ඩී. ෆිල්) ඔක්ස්පර්ඩ්, විසිනි.

“රසායනාගාර පුස්තකාලය. විද්‍යාත්මක හා කාර්මික විෂයයන් ගැන පොත් එකොළහක් හා ඉංග්‍රීසි කලාප සභරුවන් පහක් මේ වර්ෂය තුළ ලැබුණා.

රසායනාගාර භාණ්ඩ. රුපියල් 1,048.79 ක් වටිනා රසායනාගාර භාණ්ඩයන් රසායනාගාරයට මිලදී ගත්තා.

රසායනාගාරයේ වැඩ. අළුතෙන් බඳවාගන්නා ලද කාර්මික සහකාර නිලධාරියාට පුරාවස්තූන් පරීක්ෂාකිරීමේ හා තහවුරුකිරීමේ පුහුණුවක් දෙනු ලබනවා.

පැරණි කාසි 515 ක් මේ වර්ෂය තුළ ශුද්ධකලා.

බාහිර වැඩ—සිහිරිය. මේ ස්ථානය කලින්කල පරීක්ෂාකර බිතු සිතුවම් ඇද ඇති බදාම ශක්තිමත් කලා. ‘සිංහයාගේ තාත්ත’ ට ගොඩවන්නට පෙර හමුවන ගලේ උතුරු මුණතේ එලා ඇති මැටිබදාමය රසායන ද්‍රව්‍ය යොදා ශක්තිමත් කලා.

කැටපත් පවුරේ වැවෙන දිලීර අවසානවරට ඉවත් කළේ 1959 වර්ෂයේය. මේ අවුරුද්දේද එම වැඩ කළා.

දෙගල් දොරුව. මෙහි සිතුවම් සහිත බදාමයේ කෙළවරවල් ශක්තිමත් කිරීමේ වැඩය පටන් ගන්නා ලද්දේ 1959 දීය. මේ කාශ්‍යී මේ වර්ෂයේ අවසාන විය.

කුණ්ඩසාලේ. ගොවිකම් දෙපාර්තමේන්තුවේ කුණ්ඩසාලේ ගොවිකම් පාසල අසල පිහිටි දඹරාණ දේවාලයේ රුකම් සහිත ගල් දොරටුව හුණු අතුල්ලා අවලක්ෂණ කර තිබුණා. මේ හුණු ආලේපය රසායනික ක්‍රමයෙන් අස් කළා.

ගණේගොඩ. කැගල්ල දිස්ත්‍රික්කයේ බෙලිගල් කෝරලේ කදුපිටපත්තුවේ ගණේ ගොඩ විහාරයේ කණුවල හා පැත්තූ වර්වල ගල්වල ඇති රුකම් යාපහුවේ සහ ගඩලා දෙණියේ රුකම් සිහිපත් කරවයි. මේ ස්ථානයේ ගල්වැඩ බොහෝ තැන්වල පෙද, පාසි ආදියෙන් වැසි ඇති හෙයින් මේවා අස්කිරීමටත් තාවන වැවීම වැළක්වීමටත් අවශ්‍ය පියවර ගැනීම මේ වර්ෂයේ පටන් ගන්නා.

අනුරාධපුරය. අනුරාධපුර ආසනසර කැණීමෙන් ලත් වැඩහිදිනා හුණුගල් මුදුපිළිමය සම්පූර්ණයෙන්ම මෙන්, පොලිපිලානම් රසායනයෙන් වසන්තට යෙදුනා. 1962-63 පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස් තැනගේ වාර්තාවේ පි 38 වෙනි පිටුව බලන්න. ඊළඟට “ජලාස්ටර් ඔෆ් පැරිස්” බදාමයෙන් පෙඟු රෙදි තීරු පිළිමය වඩා එතුටුය. ඉදිරියට තවත් මෙවැනිම රෙදි තීරු ඔතනවාය. මෙසේ කරන්නේ දැනට ඉතා දිරා තත්ත්වයක තිබෙන පිළිමය අනුරාධපුර කටුගොට ගෙනයෑමේදී අනතුරක් නොවනු පිණිසය.

අවුකන. පිළිමවහන්සේ අවට විශාල වානේ පලංචියක් ඉදිකළා. කටුගලේ ඇති දියවන ලවනයක් අස්කරනු සඳහා වැහිවතුරෙන් හා ආසුනජලයෙන් (බාහිර ද්‍රව්‍යයන් ඉවත් කළ දියෙන්) පෙඟු කඩදාසි රොඩු ඇල්ලුවා. මාස කීපයකට පසුව කඩදාසි රොඩුව හොදටම වියලුණු පසුව එය ගලවා පිළිමයට වතුර ඇල්ලීම වලක්වනු පිණිස ආර් 200 දරණ ද්‍රවණය ආලේප කළා.

පොළොන්නරුව. පොළොන්නරුවේ තිවංක පිළිමගෙයි සිතුවම් සහිත බදාමය ශක්තිමත් කිරීමේ වැඩය පසුගිය අවුරුද්දේ පටන්ගෙන තිබුණා. එ වැඩය මෙම අවුරුද්දේද කරගෙන ගියා.

මෙම ගොඩනැගිල්ලේ සිතුවම් කළ බිත්තිවල වැවෙන දිලීර හැකිතරම් දුරට අස්කිරීමට මද්‍යසාරිය ඇමෝනියා යෙදුවා.

රත්නපුරය. පසුගිය වර්ෂයේ වාර්තාවේ රත්නපුරයේ මහා සමන් දේවාලයේ පහන් දැල්ලෙන් වැසුණු බිතුසිතුවම් ගැන සඳහන් කළා. එම බිතුසිතුවම් ශුද්ධ කිරීම පිණිස ගිය අවුරුද්දේ පටන්ගත් වැඩ මේ අවුරුද්දේ අවසාන කළා.

මේ ගොඩනැගිල්ලේ දිග්ගෙයි වහලයේ කුරුමිණි ආදි සතූන් විසින් හාරා හානිකර තිබී ඒවා රසායන ක්‍රමයෙන් තහවුරු කිරීමේ වැඩ ගිය අවුරුද්දේ පටන්ගන්නා. මේ අවුරුද්දේ එම වැඩයද හමාර කළා.

ගල්ඔය. රාජගල මහා ගුහාවේ බිතුසිතුවම් තිබෙන බදාමය තහවුරු කිරීමේ වැඩය තවදුරටත් කරගෙන ගියා. මේ ස්ථානයේ අංක 2 දරන ගොඩනැගිල්ලේ තිබුණු දුර්ලභ වර්ගයක මුරගල් තුනක කැබලි රසායනයකින් පැස්සුවා.”

සෙල්ලිපි

1962-63 මුදල් වර්ෂයේදී සෙල්ලිපි පිළිබඳව ආරම්භකල පර්යේෂණ හා ප්‍රකාශන කටයුතු නොකඩවා මෙම මුදල් වර්ෂය ඇතුළතද කරගෙන ආවාය. වාර්තාවේ “ප්‍රකාශන” යටතේ සඳහන් කර ඇති පරිදි එපිඤ්චියා සෙලනිකා සඟරාවේ පස්වන වෙළුමේ 3 වන කාණ්ඩය දැන් මුද්‍රණයේ අවසාන අවස්ථාවේය. එහි පහත සඳහන් ලිපි පළවෙතවාය.

- (1) එස්සදේවයන්ගේ අකුරුගොඩ පුවරුලිපිය
- (2) උත්තීමචුවේ පුවරුලිපිය
- (3) මිහින්තලයෙන් ටැම්ලිපියක්
- (4) අනුරාධපුරයේ ඇතුල්තරයේ නැගෙනහිර දොරටුව ලග ටැම්ලිපිය
- (5) මහකලත්තුව ටැම්ලිපිය
- (6) මහාකස්සපමාපාණන්ගේ සිහිරි ටැම්ලිපි
- (7) මහාකස්සපමාපාණන්ගේ ඉභිණිමිටිය ටැම්ලිපිය
- (8) මහාකස්සපමාපාණන්ගේ හල්බේ ටැම්ලිපිය
- (9) පස්වන දස්පුලරජුගේ ඇල්ලේවුව ටැම්ලිපිය
- (10) අභාසලමෙවන් රජුගේ ඇල්ලේවුව ටැම්ලිපිය
- (11) උදාමහාපාණන්ගේ අකුරුපොළයාගම ටැම්ලිපිය
- (12) දෙවන ගජබාරජුගේ කපුරුවැඹුණිය ටැම්ලිපිය
- (13) වික්‍රමබාහුරජුගේ කහඹිලියාවේ පුවරුලිපිය
- (14) කපුරුවැව ගල්ලෙන්වල බ්‍රාහ්මී ලිපි
- (15) නිශ්ශංකමල්ලරජුගේ රත්කොත් වෙහෙර පිළිමගෙයි සෙල්ලිපි
- (16) නිශ්ශංකමල්ලරජුගේ වාදුරුප්පේ පුවරුලිපිය
- (17) නිශ්ශංකමල්ලරජුගේ රම්බාවිහාර පුවරුලිපිය
- (18) නිශ්ශංකමල්ලරජුගේ ගිරිතලයේ ගල්ආසන ලිපිය
- (19) නිශ්ශංකමල්ලරජුගේ පඬුවස්තුවර ගල්ආසන ලිපිය
- (20) වේරගම සන්තස
- (21) මැදවල ගිරිලිපිය
- (22) මැදවල තඹසන්තස

මෙයින් 13, 14 යන ලිපි මහාවාර්ය සෙනරත් පරණවිතාන මහතා විසින් පිළියෙල කරන ලදී. ඉතිරිවා අප විසින් ය.

ශිලාලිපිසංග්‍රහය සකස් කිරීමට මේවරද මහාවාර්ය සෙනරත් පරණවිතාන මහතා අතිශයෙන් ආධාර දුන්නාය. එම කටයුතු කරගෙන යන අවස්ථාවේදී ලංකාවේ සෙල්ලිපිවලින් මීට පෙර සොයා පළකර නැති වැදගත් කරුණු රාශියක් අනාවරණය වුණාය. මහාවාර්ය පරණවිතාන මහතා ශිලාලිපිසංග්‍රහයෙහි පළකරවන පිණිස එම සඟරාවේ පළමුවන වෙළුමේ අංක 8 ට එන ලිපිය භාවිතයට වික්‍රමසිංහ ශූරීන් විසින් සිවුවන මිහිදුරජුගේ නමින් පළකර ඇති ගල්පුවරු ලිපියේ අහිතව සංස්කරණයක් කිරීම හා තවත් සෙල්ලිපි වගයක් කියවීම පිණිස පරීක්ෂාකරන අතර, එම ලිපි කීපයකම කලින් ලියූ අකුරුපේළි අතුරින් හා පැරැණි අකුරු උඩ ලියන ලද තවත් ලිපි ඇති බව දැනගන්නට ලැබුණාය. මෙබඳු අමුතු ලිපි නොයෙක් ශතවර්ෂවලට අයත් සෙල්ලිපි රාශියකම තිබෙන බව සොයාගත්තාය. එම ලිපි ලියා ඇති අකුරු ඇතැම්විට ඉතාම කුඩාය. එක් පැරැණි ලිපියක් මත අළුතෙන් ලියා ඇත. එහෙයින් ලිපියක කරුණු රැසක් ඇතුළත් කරත්ට පුළුවන්කම ලැබී තිබෙනවාය. මෙම ලිපිවල මාර්ගයෙන් සිංහලද්වීපයේ ඉතිහාසය හා සාහිත්‍ය පිළිබඳ දැනට අප්‍රකටව ඇති කරුණු රාශියක්ම දැනගන්නට ලැබෙනවාය. මින් එක් ලිපියක කොටසක් දැනට මුද්‍රස්ථව ඇති ශිලාලිපි සඟරාවේ 18 වන අංකයට එන ගිරිතලේ ගල්ආසන ලිපියේ උපග්‍රන්ථයක් වශයෙන් පළවෙතවා ඇත.

1963-1964 අවුරුද්ද ඇතුළතදී දෙපාර්තමේන්තුවේ නිලධාරීන් විසින් එකතුකරන ලද පැරැණි ලිපි ලැයිස්තුවක් හා එවා පිළිබඳ විස්තරයක් ශිලාලිපි පිළිබඳ උපකොමසාරිස් විසින් සපයන ලදින් මේ පහත පළවෙනවාය.

ලෙබන විද්‍යාව

සද්ධාමංගල කරුණාරත්න, ඇම්. ඒ. (ලංකා), පී. එච්. ඩී. (කේම්බ්‍රිජ්) විසිනි.

“ක්‍රිස්තුපූර්ව දෙවැනි ශතවර්ෂයේ පමණ සිට ක්‍රිස්තුපූර්ව 12 වෙනි ශතවර්ෂය දක්වා වැටෙන කාලපරිච්ඡේදය අතරතුර නොයෙක් කාලවලට අයත් ශිලාලිපි 13ක් මේ වර්ෂය තුළදී සොයාගන්නා ලදී. මේ අවුරුදු 1400 ක් පමණ වන කලාත්තරයෙහි ලෙබනවිද්‍යාවේ නා නා කාලසීමා අඛණ්ඩව මේ සෙල් ලිපිවලින් දිස්වෙන නිසා අනුරාධපුර හා පොළොන්නරු යුගවල ලෙබනවිද්‍යාවේ එක්තරා සම්පිණ්ඩනයක් එයින් පිළිබිඹු වෙන බව කිවහැකිය. ශිලාලිපිවල කාලයන්හි අනුපිළිවෙළින් විස්තර පහත දක්වමු.

ක්‍රිස්තුපූර්ව 2 වෙනි ශතවර්ෂය පමණ

ක්‍රිස්තුපූර්ව 2 වෙනි ශතවර්ෂයට පමණ අයත් පුරාණ බ්‍රාහ්මී අකුරු කොටන ලද ගල් පුවරුවක් අනුරාධපුරේ රත්නපාසාදය ළඟ පිහිටි ආසනසරය අසල කැණීම්වලට නුදුරින් සොයා ගන්නා ලදී. කැබිගොස් ඇති මේ පුවරුවේ අක්ෂර එකොළොස් කොටා තිබුණි.

පුවරුවේ එක් පැත්තක අකුරු මෙසේ කියවේ :

...පති ඉමපුත ඉමතහ

මෙහි පළමුවන වචනය ' ගපති ' හැටියට ගන්නොත් පහත සඳහන් පරිවර්තනය දිය හැකිය.

ගෘහපති ඉමගේ පුතා වූ ඉමතගේ.....

මේ පුවරුවේ තවත් පැත්තක රඳු යන අක්ෂර දෙක කොටා ඇත. මෙහි තේරුම කුමක්දයි කිව නොහැකිය.

ක්‍රිස්තු වසර 3 වෙනි ශතවර්ෂයේ සිට 5 වෙනි ශතවර්ෂය දක්වා. ඉහත සඳහන් පුවරුව ලැබුණු ස්ථානයෙන්ම සොයාගන්නා ලද තවත් කැබි බිඳි ගිය පුවරුවක් විශේෂ ලක්ෂණ යකින් සමන්විත වේ. (නො. 7) එනම් මේ පුවරුවේ අකුරු පේලි තුන අක්ෂර විද්‍යාව අනුව බලන කල කාල පරිච්ඡේද තුනකින් යුක්තවීමයි. එහි පාඨය මෙසේ ය :—

- 1 වෙනි පේළිය : (භ)වින බලගම.....
- 2 වෙනි පේළිය :මතයහ ඊ.....
- 3 වෙනි පේළිය :ග අබ මහර.....

මෙම අක්ෂර පේළිවල කාලයන් කල්පිත පරිවර්තනයන් මෙසේ ය :—

- 1 වෙනි පේළිය : (ක්‍රි. ව. 5 වෙනි සියවස)..... ප්‍රාචීන තෙවන් නැගෙනහිර ප්‍රදේශයෙහි බලගම නමැති ගම...
- 2 වෙනි පේළිය : (ක්‍රි. ව. 4 වෙනි සියවස) (මෙය අමතයහ ඊත යනුවෙන් ගන්නොත්)..... ඇමතිගේ දුව.....
- 3 වෙනි පේළිය : (ක්‍රි. ව. 3 වෙනි සියවස) අභය මහරජ.....

මෙය කැබි බිඳි ගිය කුඩා පුවරුවක් නිසා එහි අඩංගු දෙයින් වැදගත් යමක් එළිදරවු නොවේ.

සබරගමු පළාතේ වන්දිරිකාවුව ව්‍යාපාරයේ පිහිටි පැලවෙනියාගල නමැති තැනින් ලැබුණු ගිරිලිපියෙහි (නො. 9) ක්‍රි. ව. 4 වෙනි සියවසට පමණ අයත් බ්‍රාහ්මී අක්ෂර සහිත පේලි දෙකක් තිබේ. එහි පාඨය මෙසේ ය.

- 1. විහරයෙහි මහසග
- 2. ණ බය—දකයහ ඩ (ය).

පළමුවෙනි පේලියෙන් කියවෙන්නේ යම්කිසි විහාරයක මහාසංඝයාවහන්සේ ගැනයි. එම විහාරයෙහි නම ශිලාලිපියෙහි මැකිගොස්සයි. දෙවෙනි පේලිය අභය නමැති වාපිමානර්ථයක් ගැන සදහන් වෙතැයි සැලකිය හැකිය. බයදකය යන්නෙන් අභය නමැති (උදක) ජලාශයක්ද ඔය යන්නෙන් අභි ගෙවත් ඇළක්ද ගැන කියවෙන බව තේරුම් ගත හැක.

ක්‍රි. ව. 6 වෙනි හා 7 වෙනි ශතවර්ෂ

ලංකා ඉතිහාසයේ අනිකුත් කාලපරිච්ඡේද හා සමග සසඳා බලන කල මේ යුගයට අයත් සෙල්ලිපි ඉතා විරලය. මේ කාලසීමාවට අයත් බොහෝ ලිපිවල “වහරල විදව්” හෝ “විහෙරල සදව” හෝ එම වාක්‍යබණ්ඩයේ ප්‍රභේදයක් හෝ දක්නට ලැබේ. මහාවාර්ෂය පරණවිතාන මහතා මෙම වාක්‍යබණ්ඩයේ තේරුම “වහල්ලාවිත් මුදවනලදි” යන්නෙහි කියයි. මිහින්තලේ අම්බස්ඵල දාගැබ අසලින් ලැබුණු සෙල්ලිපි දෙකකද මේ වචන ඇතුළත් වේ. ඒවායේ පාඨ මෙසේය :-

නො. 4

- 1. රයනගන සම දරයන වහර—
- 2. —ල [වි] එක යහළ
- 3. ස පල

නො. 5

- 1. මලෙව පුදර කලසු පුදල
- 2. එක දනකර දි වහරල ස[ද]-
- 3. -වය මහපල තමහට සව[ස]-
- 4. -නනවය.....
- 5. මලෙ.....යුගල
- 6. පල ම..... ය ගනන
- 7. වසු ම ද සයක කහ-
- 8. -වණ දිවය මහපල
- 9. සවසතතවය.

මාතලේ දිස්ත්‍රික්කයේ, ලන්ගල පල්ලේසිය පත්තුවේ වෙහෙරබැදිගල නමැති තැනින් ලැබුනු ලිපියකද (නො. 13) මේ “වහරල” යන්න ඇතැයි අනුමාන වශයෙන් සිතිය හැකිය. මෙහි පැහැදිලි පාඨයක් සදහා නැවත වරක් ස්පෘශ්‍යාඥාචනයක් ගැනීමට තීරණය විය.

ක්‍රි. ව. 9 වෙනි ශතවර්ෂයේ සිට 11 වෙනි ශතවර්ෂය දක්වා

අනුරාධපුර යුගයේ අවසාන කාලයට අයත් වැම් ලිපි පහක් මේ මුදල් වර්ෂය තුළදී සොයා ගන්නා ලදී. මෙයින් පුරාණතම ලිපිය පනාමුරෙන් (නො. 10) සොයාගන්නා ලද වැඹියැයි හැඟේ. එහි පෙනෙන්නට තිබෙන අකුරු කිහිපයෙන් එය ක්‍රි. ව. 9 වෙනි ශතවර්ෂයට අයත් යැයි කිව හැකි නමුත්, අවසානවකට මෙන් මෙහි අකුරු බොහෝ සේ ගෙවී ගොස් තිබෙන නිසා වැදගත් යමක් මින් එළිදරවු වේ දැයි සැකසහිතය. නකාවෙහෙරින් (නො. 1) ලැබුණු වැඹි සිරිස්ගබොයි යන සිංහාසන නාමය අයත් රජෙකුගේ 7 වෙනි රාජ්‍ය වර්ෂයෙහි වෙසග මස දොළොස්වක් දින කොටවා ඇත. එහි සදහන් රන් තුදුස් කළඳක දීමනාව විහාරාමයකට දෙන ලදැයි සිතිය හැකිය. අනුරාධපුරේ නවනගරයෙන් (නො. 6) ලැබුණු වැඹි අභා සලමෙවන් යන සිංහාසන නාමය ඇති රජෙකුගේ 7 වෙනි රාජ්‍ය වර්ෂයෙහි දුරතු මස දසවක් දින කොටවා ඇත. පස්වෙනි කසුබ් රජුගේ බිලිබව වැම් ලිපියෙහි (එපිලිපියා සෙයිලනිකා, II වෙනි කාණ්ඩය, 40 වෙනි පිට) සදහන් වෙත පිරිත්තිරද් කස්බා මෙහිත් දක්නට ලැබේ.

උඩවලවේ ව්‍යාපාරයෙන් (නො. 12) ලැබුණු ටැඹ බොහෝසේ ගෙවී ඇති අතර, ගුරුගොඩේයාගේ ටැඹ කුඩා කැබලි 17 කට කැඩී ගොස් ය.

නිශ්ශංකමල්ල ශිලාලිපි දෙකක් (ක්‍රි. ව. 1187-1196), පොළොන්නරු පුරයේ උතුරු දොරටුව අසලින් ලැබුණු පුවරු ලිපිය පළකළ ආවායී වික්‍රමසිංහ මහතා නැගෙනහිර දොරටුව අසලින් එම ලිපියේ ම පිටපතක් තිබුණු බව කියා ඇත. (එපිග්‍රැෆිපියා සෙසිල නිකා, II වෙනි කාණ්ඩය, 157 පිට) පොළොන්නරු පුරයේ නැගෙනහිර දොරටුව අසලින් සම්භවුණු කැඩීගිය පුවරුව (නො. 3) ආවායී වික්‍රමසිංහ මහතා ඉහත සඳහන් කළ පුවරුවේ කැබැල්ලක් විය හැකිය. මේ කොටසෙහි නිශ්ශංකමල්ල රජතුමා විසින් රාජද්‍රෝහීන්ට දුන් අවවාද අනුශාසනා ඇතුළත් වේ. කලින් පළකරන ලද ලිපිය ආශ්‍රයෙන් ගෙවිගිය කොටස් නැවත පිරවූ විට පහත සඳහන් පාඨය ලැබේ.

1. වෙදයි සිතා අඤ [නයෙන් අන්ධ වූ ලො]-
2. -කයානට ඇස් දෙන්තාසෙ [සත්තයෙන්]
3. බොහො අවවාද අනු[ශාසනා කොට]
4. රාජද්‍රෝහ නම් පඤ්චා[නන්තයඨ-කර්ම]
5. සෙ නොකටයුතු දෙයෙකැ[යි ධර්ම නීති]
6. දක්වනසෙයෙක් ප්‍රාණා[තිපාතාදි දුශ්ච]-
7. ඊත කළාහුද විෂ[කැවොද තුමු මතු නසිති]
8. රාජද්‍රෝහ නම් [කළවුන්ද උන්ගෙ වර්ග]-
9. ද උන්හා එක් [වුවන් නසයි එහෙයින්]
10. රාජද්‍රෝහ නම්

නිශ්ශංක ගවුචක් දකුණු පළාතේ අම්බලන්තොට මැඩිල්ල නමැති ගමින් (නො. 8) සෙ.යාගන්ට ලැබීම වැදගත් ය. "ගාවුත" කණුව සිටවීමත් නිශ්ශංකමල්ල රජතුමාගේ ලිපිවල සෑම තැනම දක්නට ලැබෙන ප්‍රශස්ති ලීලාවෙන් කෙරෙන ගුණකථනයක් මෙම ලිපියෙහි ද දක්නට ලැබේ.

ස්මාරකලේඛනය

අපගේ 1960 වර්ෂීය සම්බන්ධ පාලන වාර්තාවේ පි 47-48 වෙනි පිටුවලින් කී අනුමත පසුගිය වර්ෂී කීපය ඇතුළත දී කරන ලද පැරැණි තැන් ගවේෂණයන්හිදී ඒ ස්ථාන හා ඒ තැන්වල පිහිටි ගොඩනැගිලි පුරාවස්තු ආදිය පිළිබඳ හැකි පමණ විස්තර ලිපි ලිපියෙහි ද දක්නට ලැබේ."

1963-1964 මුදල් වර්ෂීය තුළදී ස්මාරකලේඛනය පිළිබඳව විශේෂයෙන් වැඩකළේ මධ්‍යම පළාතේය. මහනුවර දිසාවේ ආදායම්පාලක නිලධාරී මහතුන්ගේ මාගීයෙන් ඒ ඒ කොට්ඨාශයේ සෑම ගමකම ඇත්තාවූ නටබුන් සම්බන්ධව මූලික විස්තර ඇතුළත් රපෝර්තු ලබාගෙන ඒවා ක්‍රමානුකූලව ගොණුකර හැකි ප්‍රමාණ ස්ථාන පරීක්ෂාකරවා විස්තර වාර්තා සම්පාදනය කරන ලදී. දෙපාර්තමේන්තුවේ ක්ෂේත්‍ර සහකාරතැන ඇතැම් ආදායම් පාලක නිලධාරීන්ගේ මාසික රැස්වීම්වලටද සහභාගි වුණාය. මහනුවර දිසාවේ කුණ්ඩසලේ, ගුරුදෙණිය, ගල්මඩුව, හිඳගල ආදී තැන්වල අපේ නිලධාරීන් කැණීම්, තහවුරුකිරීම් හා ප්‍රතිසංස්කරණ කාර්යයන්හි නියුක්තවීම ස්මාරක ලේඛනයේ වැඩට උපකාරයක් විය. අපට පැරැණි දේ සම්බන්ධ ආරංචි හා විස්තර සපයාදුන් ආදායම් පාලක, ග්‍රාම සේවක, පාසැල් ගුරුවරු ආදී සියලු දෙනාටම කෘතඥතාවය පළකරමු.

මේ වගට,

ගොඩකුඹුරේ,
පුරාවිද්‍යා කොමසාරිස්.

ශ්‍රී බ්‍රිබවම් 2508 ක් වූ වෙසක් මස අව සැටවක්
ලත් කිවි දින කොළඹ, පුරාවිද්‍යා කන්තෝරුවේදීය.

C ප්‍රන්ථය 1

1963 ඔක්තෝබර් මස 1 වැනි දින සිට 1964 සැප්තැම්බර් මස 30 වැනි දින දක්වා පිටපත් ගෙන තිබෙන පෙළලිපි

අංකය	පිටපත් කළ දිනය	වර්ගය	සම්බන්ධ ස්ථානය	විකල්පව ගත රජ	අක්ෂර හා භාෂාව	වෙනත් කරුණු
1	1964.3.14	පුවරු	පළාතේ අනුරාධපුර දිස්ත්‍රික්කයේ නැගෙනහිර නුවරගම පළාතේ කන්දරා කෝරළයෙහි මරදන් කඩවල පිහිටි නකාවෙහෙරින් (සිතියම අංකය ව/ප් 10/4/7)	ක්‍රි. ව. 10 සියවස පමණ පිරිසත්බොධි නම් සිංහාසන නාමය ඇති රජෙකුගේ සන්වැනි වර්ෂයෙහි	සිංහල සිංහල	... නැතිනැත අක්ෂර ගෙට් ගොස් ඇත. රත් කුසුප් කළඳක් ප්‍රදාය කිරීම ගැන සඳහන් වේ.
2	1964.6.14	පුවරු	අනුරාධපුර රාජාලයාදය අසල දායනසරය සමීපයෙහි (සිතියම අංකය ව/ප් 9/4)	ක්‍රි. පූ. 2 සියවස පමණ	බ්‍රාහ්මී පැරණි සිංහල	... පෙළි දෙකක අසමපුරුණ ලිපියකි. "ගඟ පති ඉමිමේ පුන් ඉමනරමේ" යනුවෙන් සඳහන් වේ.
3	1964.7.6	පුවරු	පොළොන්නරුවේ නැගෙනහිර දෙස පුටු පසල කැමැල් (සිතියම අංකය ජී 22/12)	ක්‍රි. ව. 12 සියවස - නිශ්ශංකමල්ල (ක්‍රි. ව. 1187-96)	සිංහල සිංහල	... පුවරුවලිපියක කොටසකි. නිශ්ශංක මල්ල රජු විසින් රාජප්‍රේමිනිට දෙන ලද අවිවාද හා අනතුරු ඇඟවීම සඳහන් එපිටුලියා සෙසිලනිකා II වෙළුමෙහි 157 පිටුවෙහි ප්‍රකාශිත ලකුරු දෙදළු පෙළලිපියෙහි පිටපතකි.
4	1964.7.9	ගල්පටිය	මිහින්තලේ අම්බස්ඳල මළුවෙහි බටහිර දෙස අළුකොත් පැදන ලද ගල් පටියක (සිතියම අංකය ව/ප් 9/8)	ක්‍රි. ව. 6-7 සියවස	බ්‍රාහ්මී සිංහල	... පෙළි තුනක පමණ ලිපියකි. පැහැදිලිව ඇත්තේ එක පෙළියක් හා පෙළි දෙකක අක්ෂර කිහිපයක් පමණි. "වහරල" යනු සඳහන් වේ.
5	1964.7.9	පුවරු	මිහින්තලේ අම්බස්ඳල මළුවෙහි බටහිර දෙස ගල් බැම්ම මත (සිතියම අංකය ව/ප් 9/8)	එම	එම	... බොහෝමයේ ගෙට් ගොස්ය. "වහරල" යනු සඳහන් වේ.
6	1964.7.10	වැල	අනුරාධපුර නව නගරයෙහි මල්වතුමය පාලම අසල බණ්ඩාරනායක මාවතේ (සිතියම අංකය ව/ප් 9/11, 12)	ක්‍රි. ව. 10 සියවස පමණ අභාසලමෙහි නම් සිංහාසන නාමය ලත් රජෙකුගේ සන්වැනි වර්ෂයෙහි	සිංහල සිංහල	... පැති 4 ක වැල ලිපියකි. දැනට අනුරාධපුර පුරාවිද්‍යා කටුමෙහි ඇත.

7	... 1964.7.11 ... පුවරු ... අනුරාධපුර ආයතන රාජකාරි කැණීම් අසල (සිතියම් අංකය එස් 9/4)	... 1964.7.11 ... පුවරු ... අනුරාධපුර ආයතන රාජකාරි කැණීම් අසල (සිතියම් අංකය එස් 9/4)	... කැලප්පිවෙල්ද කුනකට අයත් අක්ෂර පේළි කුනක් පමණ ඇති අසම්පූර්ණ සියවස, 2 වැනි පෙළ ක්‍රි. ව. 4 සියවස හා 3 වැනි පෙළ 3 සියවස. දැනට අනුරාධපුර පුරාවිද්‍යා කටුමගයි ඇත.
8	... 1964.8.22 ... වැම ... හමුකන්තොට දිස්ත්‍රික්කයේ නැගෙනහිර ගිරුවා පන්තුවේ අම්බලන්තොට මැඩිල්ල කපු වහාමෙන් (සිතියම් අංකය පී 17/22, 23)	... 1964.8.22 ... වැම ... හමුකන්තොට ගිරුවා පන්තුවේ අම්බලන්තොට මැඩිල්ල කපු වහාමෙන් (සිතියම් අංකය පී 17/22, 23)	... පැති 4ක වැම ලියවකි, දැනට අම්බලන්තොට පුරාවිද්‍යා මධ්‍යස්ථානයේ (පරණ තානාපති ගොඩනැගිල්ලේ) තබා ඇත. නිශ්චය කර ඇත.
9	... 1964.8.22 ... ගිරි ... වන්දිකාවැව සංවර්ධන ව්‍යාපාරයේ මුත් 2 හෝ පැලවෙනියාගල නමැති ස්ථානයෙන්, කොළොන්න කෝරළය, දියපොතගම පන්තුව, සබරගමුව පළාත (සිතියම් අංකය පී 11/8)	... 1964.8.22 ... ගිරි ... වන්දිකාවැව සංවර්ධන ව්‍යාපාරයේ මුත් 2 හෝ පැලවෙනියාගල නමැති ස්ථානයෙන්, කොළොන්න කෝරළය, දියපොතගම පන්තුව, සබරගමුව පළාත (සිතියම් අංකය පී 11/8)	... පේළි කුනක අසම්පූර්ණ ලියවකි, මෙහි ඇති " ස " අක්ෂරයෙහි ස්වරූපය විශේෂ වූවකි.
10	... 1964.8.23 ... වැම ... පනාමුරේ අම්බලන්තොට, කොළොන්න කෝරළය, දියපොතගම පන්තුව, සබරගමුව පළාත (සිතියම් අංකය පී 6/43)	... 1964.8.23 ... වැම ... පනාමුරේ අම්බලන්තොට, කොළොන්න කෝරළය, දියපොතගම පන්තුව, සබරගමුව පළාත (සිතියම් අංකය පී 6/43)	... පැති 4ක වැම ලියවකි. කැබලි 17ක අක්ෂර වෙනස් වී ඇත.
11	... 1964.8.27 ... වැම ... ගුරුමුවෙහි, පනාමුරේ, අටකලන් කෝරළය, කන්දේවෙල් පන්තුව, සබරගමුව පළාත (සිතියම් අංකය පී 1/35, 36)	... 1964.8.27 ... වැම ... ගුරුමුවෙහි, පනාමුරේ, අටකලන් කෝරළය, කන්දේවෙල් පන්තුව, සබරගමුව පළාත (සිතියම් අංකය පී 1/35, 36)	... කැබලි 17කට කැබලිය වැම ලියවකි.
12	... 1964.8.30 ... වැම ... උඩවෙහෙර ව්‍යාපාරයේ මෙහෙයුමක නම් ස්ථානයෙන්, අටකලන් කෝරළයේ පන්තුව, සබරගමුව පළාත (සිතියම් අංකය පී 1/35)	... 1964.8.30 ... වැම ... උඩවෙහෙර ව්‍යාපාරයේ මෙහෙයුමක නම් ස්ථානයෙන්, අටකලන් කෝරළයේ පන්තුව, සබරගමුව පළාත (සිතියම් අංකය පී 1/35)	... පැති 2ක වැම ලියවකි. අක්ෂර වෙනස් වී ඇත.
13	... 1964.9.11 ... ගිරි ... වෙහෙර බැඳිගල, ලග්ගල පල්ලේසිය පන්තුව, මාතලේ දිස්ත්‍රික්කය (සිතියම් අංකය පී 12/2)	... 1964.9.11 ... ගිරි ... වෙහෙර බැඳිගල, ලග්ගල පල්ලේසිය පන්තුව, මාතලේ දිස්ත්‍රික්කය (සිතියම් අංකය පී 12/2)	... පැති 2ක වැම ලියවකි. අක්ෂර වෙනස් වී ඇත. නැවත පිටවනක් හෙයින් පුනුකය.

උප ග්‍රන්ථය II

1963-64 මුදල් වර්ෂයේදී රක්ෂිත ස්මාරක වශයෙන් ප්‍රකාශ කරන ලද ස්ථාන

පළාත	දිස්ත්‍රික්කය	ස්මාරකය	පිඹුරු අංකය	දිනය හා ගැසට් පත්‍රයේ අංකය
මධ්‍යම ...	මහනුවර ...	දෙඟල්දොරුව රජමහා විහාරය ...	102564 හි. පි.	... 1964.5.23 14,040
මධ්‍යම ...	මහනුවර ...	අටබාගේ නාග ශ්‍රී බෝධිවිහාරය ...	124074	... 1964.7. 5 14,092
බටහිර ...	කොළඹ ...	කැරගල පුරාණ විහාරය ...	—	... 1964 8.14 14,142
මධ්‍යම ...	මහනුවර ...	දඹුරාවේපිටිය දේවාලය ...	101,917	... 1964.9.18 14,172
වයඹ ...	කුරුණෑගල ...	පාදෙණිය පුරාණ රජමහා විහාරය ...	2,733 අ. ග. පි. 3 වෙනි කට්ටිය	... 1964.9.18 ... 14,172

උප ග්‍රන්ථය III

1963-64 මුදල් වර්ෂයේදී පුරාවිද්‍යා තහනම් ඉඩම් ලෙස ප්‍රකාශ කළ ස්ථාන

පළාත	දිස්ත්‍රික්කය	ගම	ඉඩමේ නම	පිඹුරු අංකය	දිනය හා ගැසට් පත්‍රයේ අංක
වයඹ ...	පුත්තලම ...	කල්පිටිය ...	කෝට්ටේ අධිකතේ	ඒ 1655 මු. පි. 1 පිට 8 දක්වා ඇති කට්ටි	1964.1.24 ... 13,931
උතුරුමැද ...	අනුරාධපුරය ...	කට්ටියාව ...	මාලියාකැලේ	394 අ. ග. පි. 16 පිට 21 දක්වා ඇති කට්ටි	1964.1.24 ... 13,931
බටහිර ...	කොළඹ ...	පිටකෝට්ටේ	වෙහෙර කන්ද	ඒ 2323 මු. පි. 1 හා 2 යන කට්ටි හා ඒ 3103 මු. පි. 1 වෙනි කට්ටිය	1964.6.26 14,080
වයඹ ...	කුරුණෑගල ...	සියඹලන්ගමුව හා කටුපත්තුව	සියඹලන්ගමුව මූකලාන	7 අ. හ. පි. 2 හා 3 යන කට්ටි හා 1880 අ. ග. පි. 39 වෙනි කට්ටිය	1964.8.21 14,146

ADMINISTRATION REPORT OF THE ARCHAEOLOGICAL COMMISSIONER FOR THE FINANCIAL YEAR, 1963-64

THE archaeologist examines and interprets the material remains and handiwork of his ancestors who lived in a distant past and deals with such enormous periods of time that even a thousand years is a mere moment in his work. And when we are obliged once a year to review our own achievements of yesteryear, a pleasant change is involved. For us, the pleasure of writing an administration report is in direct proportion to the magnitude of the effort made during the year, and we believe that during the twelve months concerned in this report we have made the best possible effort. We also believe that the year 1963-64 was a fruitful one in our field of work.

This report would help the public to assess our work of the last financial year. Last year we came in, perhaps, for more criticism than was usual. We would not attempt to judge whether such criticism was justifiable or not, but in our opinion the studied attempts of some of our critics to pick holes in our work was in fact a clear indication that we have achieved more than an ordinary measure of success, during the year.

FINANCIAL STATEMENT FOR THE YEAR ENDED 30TH SEPTEMBER, 1964

Revenue

A sum of Rs. 7,152.95 was realised as revenue by the sale of publications, guide books, picture post-cards and photographs.

A further sum of Rs. 15,995.60 was realised as revenue by interest charged on advances, house rent, etc. The total revenue was Rs. 23,148.55.

Expenditure

(a) HEAD 126—ARCHAEOLOGICAL DEPARTMENT—VOTE No. 4—SERVICES PROVIDED BY THE DEPARTMENT—RECURRENT EXPENDITURE

		<i>Rs.</i>	<i>c.</i>
Sub-head 1—Cadre and salaries	217,037	84	
Sub-head 2—Cost of living and special living allowances	173,581	96	
Sub-head 3—Other allowances	26,700	41	
Sub-head 4—Travelling	27,009	5	
Sub-head 5—Stationery	3,909	15	
Sub-head 6—Office furniture and office requisites	1,226	55	
Sub-head 7—Incidental expenses	1,580	25	
Sub-head 8—Electric current	5,493	27	
Sub-head 9—Construction of semi-permanent quarters for labourers, maintenance of existing quarters and purchase of equipment	8,461	67	
Sub-head 10—Library	3,995	76	
Sub-head 11—Maintenance and running expenses of departmental motor vehicles	18,595	37	
Sub-head 12—Publications and exhibitions	13,271	40	
Sub-head 13—Exploration, excavation and conservation of ancient sites	945,794	64	
Sub-head 14—Purchase of chemicals and materials	2,398	0	
Sub-head 15—Grants	1,950	0	
Sub-head 16—Archaeological Museums	9,179	78	
Sub-head 17—Uniforms	874	30	
Sub-head 18—Awards to informants and finders of antiquities	—	—	
Sub-head 19—Photography	3,737	60	
Sub-head 20—Epigraphy	345	31	
	1,465,142	29	

(b) HEAD 126—ARCHAEOLOGICAL DEPARTMENT—VOTE No. 5—SERVICES PROVIDED BY THE DEPARTMENT—CAPITAL EXPENDITURE

Sub-head 9—Restoration of Mahassaya at Mihintale	211,308	16	
	1,676,450	45	

PERSONAL

Mr. M. H. Sirisoma was appointed to the post of Technical Assistant (Epigraphy) with effect from 1st December, 1963.

Mr. A. D. T. W. Perera was appointed to the post of Technical Assistant (Laboratory) with effect from 18th December, 1963.

Mr. S. Weerasingha, Clerk, E. C. C. Grade II of the General Clerical Service went on transfer to the Badulla Kachcheri on 30th September, 1964.

Mr. W. M. Karunadasa, Clerk, G. C. C. of the General Clerical Service left the public service to join the University of Ceylon, Peradeniya.

MEMBERSHIP OF INTERNATIONAL INSTITUTE

During the course of this financial year this Department was recognised and registered as a Member and Institutional Member of the International Institute for Conservation of Historic and Artistic Works, which has its headquarters in London.

PHOTOGRAPHY

During the year reviewed here, 872 new photographs were taken. Of 2,749 prints made, 214 were sold to the public.

Photographs of 33 estampages were made for epigraphical work. Seventeen photo-prints of size 23" × 18" of important ancient sites of Ceylon were made and sent to Ceylon House in Washington.

LIBRARY

Of the allocation of money for the library for the year 1963-64, a sum of Rs. 1,800 was spent on settling the bills for subscriptions for journals and periodicals on the standing orders and the payment of contributions to international organizations and for the purchase of preservatives and disinfectants for the library. With the balance money the following books were added to the library :—

1. Brothwell, D., Higgs Eric & others—*Science in Archaeology*.
2. Rawson Philip, S.—*Indian Painting*, New York, 1961.
3. Comte du Mesnil du Buisson—*La Technique Des Fouilles Archaeologiques*, Paris, 1934.
4. Rev. Cartman James—*Hinduism in Ceylon*, Colombo, 1957.
5. Jayatilleka, K. N.—*Early Buddhist Theory of Knowledge*, London, 1963.
6. Jespersen Otto—*How to teach a foreign Language*, London, 1956.
7. Narada U Mula P. Sayadaw—*Discourse on Elements (Dhatu-Katha)* London, 1962.
8. Walsh, W. H.—*An Introduction to Philosophy of History*, London, 1947.
9. Tomalin Gordor—*Precision Site Surveying & Setting-out*, London, 1964.
10. Bender Ernest—*Indological Studies in Honour of W. N. Brown*, New Haven, 1962.
11. Cox George, W.—*The Mythology of the Aryan Nation—India*, 1963.
12. Winternitz, M.—*History of Indian Literature*, Vol. III, pt. I, India, 1963.
13. Te-K'un Cheng—*Archaeology in China*, Vol. III, Cambridge, 1963.
14. Buhler George—*On the origin of the Indian Brahma Alphabet*, India, 1963.
15. Ganguli, H. K.—*Philosophy of Logical Construction*, India, 1963.
16. Sankalia, H. D.—*Prehistory & Protohistory in India & Pakistan*, Bombay, 1962.

17. Sastri, K. A. N.—*Development of Religion in South India*, India, 1963.
18. Brothwell, D. R.—*Digging-up Bones*, London, 1963.
19. Webster Graham—*Practical Archaeology*, London, 1963.
20. Dani, A. H.—*Indian Paleography*, Oxford, 1963.
21. Visvanatha Pillai, V.—*Tamil English Dictionary*, Madras, 1963.
22. Strouts, C. R. N., Wilson, H. N. & others—*Chemical Analysis—the Working Tools*, Vol. I-III.
23. University of Michigan—*Ars Orientalis*, Vol. V, Michigan, 1963.
24. *Transactions of the Oriental Ceramic Society*, Vol. 33-34, London, 1963-64.
25. Walker, O. J.—*Absorption Spectrophotometry*, & etc.
26. Rev. Matale Sasanatilaka Thero—*Vag Vidyava*, Colombo, 1960.

A copy of *Bronzes of South India* by P. R. Sirinivasan has been sent to us by the Madras Government Museum.

153 Miscellaneous journals and periodicals were purchased during the year under review. The number of publications received in exchange for our publications from foreign and local institutions was 126.

PUBLICATIONS

Several publications of use to the scholar as well as to the general public were published during the year.

The popular books written on a sound scientific basis were:—

A Sinhalese book on the ancient city of Anuradhapura which is having a brisk sale and the first edition of which is expected to be sold out soon.

Six books of a new series called the Art Series, namely

- (a) Panavitiya Ambalama Carvings
- (b) Embekke Devale Carvings
- (c) Medawala Vihara Frescoes
- (d) Polonnaruwa Bronzes
- (e) Guardstones, and
- (f) Buddha Statues.

Of this Art Series, *Polonnaruwa Bronzes* is in three languages and the others are in Sinhalese and English. The book on Anuradhapura as well as each of the Books of the Art Series is sold at Rs. 1.75.

An English book *Ancient City of Anuradhapura and Epigraphia Zeylanica*, Vol. V, part III are with the printer.

A book entitled *Kohombakankariya* on a subject allied to Archaeology was written for the Cultural Department by the Archaeological Commissioner during the year.

The Archaeological Commissioner and some of the officers of the department have written papers on matters connected with Archaeology to various scientific journals. Among the papers contributed by the Commissioner was one entitled "Archaeology in Ceylon" published in May, 1964, number of "Hemisphere", a journal dealing with matters in the eastern hemisphere.

ARCHAEOLOGICAL MUSEUMS

Anuradhapura

Several sculptured stones which were found incorporated in various modern buildings recently demolished in the sacred city of Anuradhapura were removed to the Anuradhapura museum. A number of sculptured stones previously kept in the backyard of the Archaeological Circuit Bungalow, Anuradhapura, were taken over to the museum inventory.

The following items were among the things newly included in the museum inventory :—

1. A standing Buddha statue
2. A sculpture : facade of a house
3. A pillar capital
4. A *Siva-lingam*
5. A stone sculptured with the eight auspicious symbols
6. A lavatory stone

A glass case was provided for the Bronze Buddha Statue from Madavachchiya. The Buddha statue recovered from the excavations at the Asanaghara site at Abhayagiriya, the standing Buddha statue from Kokebe, the Buddha statue seated under the cobra hood, from Kantalai, and the severed head of a statue brought from Mannar were placed on brick-pedestals especially prepared for the purpose. Several sculptures were attractively displayed on either side of the gravelled paths in the compound of the museum. During the year under review the pottery in the museum were put into separate groups consisting of pots, pitchers, pans, etc. and re-arranged and attractively exhibited in show cases in keeping with the latest methods of display. The iron exhibits and the agricultural implements of the museum were similarly re-arranged and displayed. The large pots found from Kapararama were placed on iron supports on especially prepared wooden stands.

The coins in the museum were classified and exhibited in show-cases. In the inscriptions hall built this year, Brahmi inscriptions and mediaeval inscriptions were put up in two separate sections. New labels painted on thin metal sheets are being prepared for the inscriptions. Steps are being taken to furnish the show-cases with hidden lights.

A shed was erected for visitors' bicycles. The museum rooms were numbered and guiding sign-boards were furnished in order to help the visitor to view the exhibits in due order and without any undue loss of time.

There were more than 40,000 visitors to the museum during the year. Among the distinguished visitors were Lord Soulbury, Mr. J. G. de Casparis, Lecturer in South-east Asian history at the London University and Professor Grundig of Dresden University in Germany.

Dedigama

There was also a large number of visitors to the Dedigama museum. Although no antiquities of any note were added to the museum collection, the objects in the museum were better displayed this year.

Ambalantota

The former rest-house building at Ambalantota was handed over to this department by the Ministry of Local Government and Home Affairs on 20th August, 1964, to be used as an Archaeological Museum. We are thankful to Mr. Lionel Fernando, the Assistant Government Agent of Hambantota District for the assistance he readily gives us in our work in the district and for the interest he took in obtaining the building for our museum.

EXCAVATIONS

The undermentioned excavations have been conducted during the year. The excavated sites include archaeological reserves, protected sites, sites in crown land and those in private ownership.

Anuradhapura

Panambamaluva

From an excavation at Panambamaluva three buildings have been exposed. These three seem to be part of a monastic unit of the usual 'five-of-cards' pattern, one of the remaining structures probably being under the road and the other under a modern building which is to be demolished. There, however, are no traces of a *prakara* or of the entrances though these were expected.

Ransimalaka area

A description of excavations conducted at the area was given in ASCAR 1962-63 at pages G 53—G 55. When at the conclusion of the excavations reported therein, conservations were commenced, another brick structure came to light. The walls of this structure were as much as 10 ft. at places. This structure has been built in two distinct periods. The first structure has been completely encompassed by constructions inside it as well as completely surrounding it. Some sculptured stones are found on the site, but many more seem to have been prised out and removed elsewhere.

Asanagahara near Abhayagiri Dagoba

Our report for 1962-63 gave an account of the excavations conducted that year at this site.

During the year under review the excavation pit was extended to the West with a view to trace the statue which would have been placed on the vacant pedestal found last year. This effort proved of no avail. The extended excavations however exposed a further set of four spur-stones for pillars which fitted into the scheme of the spur-stones already found.

On extending the excavation pit to the East a one-line Brahmi inscription of the 2nd or 3rd century was discovered. This inscription is indited on a slab 2 ft. 8 in. by 10 ft.

The drain for letting out the water from the excavation pit here is more than 300 ft. in length. Portions of structures which obstructed this drain had to be dismantled. Among the stones dismantled were stone pillars, well fashioned stone-pedestals of statues, a *charra* stone and a *yantragala* with nine square compartments. At a point 4 ft. 2 in. below ground level, in

the path of the drain was found a small pot with two copper coins and seven coloured beads. In excavating this drain a portion of an inscription was discovered at a point 3 ft. below surface level. On the Eastern side at 1 ft. 8 in. below the level of the road was encountered the fragment of a *bodhisattva* figure. This fragment from which the head, hands and legs had severed is 3 ft. 2 in. in height. Its breadth across the chest is 1 ft. 7 in.

At 3 ft. 7 in. from the original surface level of the excavation pit a brick paving was exposed. This commenced from a point 2 ft. 3 in. above the level of the spur-stones. At the level of this paving there are several wasted *siripatul* (sacred foot-print) stones. Each of these *siripatul*-stones has been laid at the point where a wooden pillar had stood. A sort of spur-stones for the pillars had been made by building in brick over the *siripatul*-stone leaving a cavity at the centre for the pillar to be fixed. The cavities thus provided fall into a scheme of rows. The brick-work over the *siripatul*-stones in each place is 5 to 6 ft. in breadth. On one of the *siripatul*-stones thus employed, there is a conch incised on each foot and a *swastika* marked on each of the toes at the nail end. In one of the brick-built pillar-spurs was found a small clay vessel about 2½ inches in height. In this vessel was found a white filamentary substance of length ¼ to ½ inches. The brick paving mentioned above is damaged on its southern side, but is well preserved in other parts. Incorporated in this paving and on it, several pieces of limestone were found. A wall that runs across this brick paving extends to the South beyond the excavated area.

Among the other finds discovered this year at this site were the following items :—

- (1) The bust of a Buddha statue in the Gupta style. The head and face are well preserved.
- (2) Two circular offering slabs placed on small pillars rising on small square spur-stones.
- (3) Fragment of a sculpture with two kneeling elephants. One of the elephants has its trunk raised while the other looks downwards
- (4) A piece of glass 1½ ins. × ¾ in.
- (5) Three fragments of coloured beads.
- (6) A piece of copper.
- (7) A fragment of a crystal reliquary.
- (8) A fragment of a blue bead made of paste.
- (9) A copper nail 1 inch in length.
- (10) A green bead.
- (11) Two small yellow beads.
- (12) A piece of marble with the sculpture of a lotus.
- (13) A fairly large dark blue bead.
- (14) Three small coins.
- (15) Three green beads.
- (16) An unperforated two-tone bead.
- (17) A small coin and other beads.
- (18) Fragment of a crucible and two pieces of a bangle.
- (19) A green glazed potsherd.
- (20) Potsherds.
- (21) A small square piece of copper.

Abhayagiri Dagoba—Porches (on outer *maluva*)

Excavations were conducted at the western and eastern porches of the outer *maluva* of the Abhayagiri Dagoba. At the western porch only the columns and the base were *in situ*, while the rest of the stones were badly mixed up. Of the eight *puṇṇaḥata* (pots of plenty) which should have been here originally, not one was noticed at the site before the excavation. In the course of the excavation, however, one *puṇṇaḥata* was retrieved from underneath the debris of the porch. Covered under the stones of the present structure here were the remains of an earlier porch built mainly in brick. No clues have turned up for dating either of the structures at this entrance.

The eastern porch was in a far worse state of disrepair. While only its foundation and part of the base were intact, most of the rest of the stones were missing. Perhaps the stones from this porch were used for the road which ran over this end of the monument and was in use up to the time of the present excavation. Here too, under the stone-built porch are the remains of an earlier porch mainly in brick which obviously is contemporary with the similar structure encountered on the western porch.

Abhayagiri Dagoba—Porches (on inner *maluva*)

Excavations were conducted at the northern, eastern and western entrances of the inner *maluva*. At each of these places a giant moonstone with diameter approximately 26 ft. 6 in. was found (see plate I). At each of the places were flights of steps of about the same span, flanked by brick balustrades which are very much mouldered now. On these three sides, at the head of the balustrades are guardstones most of which are badly decayed. Two of these guardstones are somewhat better preserved so that one can recognize the low-relief sculptures which were carved on them. These have had a unique type *naga* which carried the pot-of-plenty in both hands.

Polonnaruwa

The city wall at Polonnaruwa was exposed to a length of about 20 ft. at the northern entrance. In this excavation tiles, earthenware and a stock of potsherds were found in that order from top to bottom in a loose earth filling. From the same earth filling iron nails, strips of iron and small oyster-shells were found. At one point were found a trident-shaped piece of iron.

Within ten yards of the wall an ancient lavatory pit was encountered in the course of the conservation of the excavated portion of the wall (see plan 1). The pit itself was lined with twelve terracotta rings each $3\frac{1}{2}$ ft. in diameter. A gently sloping lavatory channel cut on stone connected a lavatory seat to this pit. The lavatory is a building 26 ft. \times 20 ft. The soakage pit and the end of the channel were covered with the upper half of a very large pot. It is difficult to say whether the half-pot was actually so made or whether it is the upper fragment of a complete pot. The bottom edge of the half-pot is fairly regular and the thickness is greater here than at the upper levels. Although the use to which the half-pot is put does not require it, the narrow mouth of the pot is of quite a normal type

with its turned-over lip. The half-pot, if it was expressly turned out for use here, should have had provision for it to be fitted over the channel. Instead, an opening has been improvised on the side of the half-pot lid of the soakage pit, in order to slip it over the channel stone.

Sigiriya

The ancient outer moat which has a width of approximately 100 ft. was excavated in the year 62-63 on the northern side of the entrance. Particulars of this excavation were given at pp. G 55-56 of ASCAR for 62-63. The southern side was excavated this year and found to be identical to the side already excavated. The height here as on the other side was 5ft. and there were 5 tiers of stone. Two sections of a channel were exposed at this moat by an excavation running breadth-wise. This excavation was 100 ft. long 20 ft. wide and 4 ft. deep. About 300 cubes of earth had to be removed from these excavations. Apart from the stone constructions no finds have been unearthed at these excavations (see plan 2).

Above the caves near the audience hall area at the foot of the rock an ancient by-path connects up with the main path leading to the summit. About 25 feet of this by-path was excavated. This excavation brought to light a series of 22 steps. The side wall of these steps on one side was also exposed by excavation. The earth from this excavation was used to level up the depressions in the area.

Near the cave now known as the 'Cobra-hood cave' an area approximately 25 ft. × 50 ft. was excavated to a depth of about 5 feet. At this excavation a large stone structure was exposed. About 69 cubes of earth were removed from this excavation.

Mihintale

Sela caitya

Excavations were conducted on the Mahasaya side of the Sela caitya in two places, measurements of which were as follows :—

- (1) 47 ft. × 2 ft. height 3 ft.
- (2) 20 ft. × 2 ft. height 7 ft.

This excavation revealed that the retaining wall of the *maluva* was of rubble built in mud mortar.

Flight of steps from Sela caitya to Mahasaya

The flight of steps from Sela caitya to Mahasaya was exposed by excavation. Apart from the rock-cut steps in this flight there are 100 steps. Each step is approximately twelve feet in length and has a trend of one foot and a riser of 6 inches.

Flight of steps from Danasala to the Sela caitya

This excavation was described in last year's ASCAR at page G 55 under Ambhastala Dagoba. The excavation which was continued this year showed that there are 23 steps in the flight of steps. Each step is 28 ft. long and has a riser of 6 in. and a tread of 11 inches. The steps are flanked by high wing-walls each measuring 5 ft. 5 in. in breadth, 10 ft. in height and 20 ft. in length. The stones used here are dressed and the wing-walls have a coping

stone. At the top of the flight of steps were exposed an earlier entrance of brick with the foundations of 2 rooms on either side, each of which measured 12 ft × 5 ft. approximately. Some of the bricks from this structure are marked with ancient characters, no doubt to serve as mason's marks. An inscription 2 ft. long was also discovered at this flight of steps. This excavation also revealed that there was an earlier *maluva* about 2 ft. below the level of the present one. Any further excavation to expose the earlier *maluva* would disrupt the buildings, etc. which have been reared over the present *maluva*.

Panduvassnuwara

Excavations were conducted this year at a building near the pond to the West of the King's Palace inside the citadel. The only finds from this excavation were potsherds, a clay pinnacle, pieces of chinaware and of glazed pottery (see plan 3).

Menikdena

A brick-built dagoba was exposed in the course of an excavation commenced on 17.8.64. After the site was photographed excavations were commenced on the West. On this side were exposed 10 steps each 13 ft. long and a plain moonstone 10 ft. in diameter. Two limestone bulls were found one on each side of the foot of this flight of steps. The wing-wall of this flight of steps had been built in brick. A small portion of the wing-wall on the South has been preserved. The bulls were probably placed on these wing-walls at the top of the flight of steps.

The terrace of the dagoba is 5 ft. 6 inches in height, and each side is 20 ft. long. A brick-built flower-altar was found 13 ft. 4 in. away. Although this structure has settled on one side, much of its brickwork is intact.

The dagoba has been built on a foundation of stone. Much of the moulded bricks from the foot of the dagoba up to a height of about 4 ft. are well preserved. Beyond this, most of the stones have been lost. Bricks, both plain and moulded, have been removed from this dagoba in quantity and treasure hunters seem to have been at work here.

The stone *prakara* 3 ft. in height, surrounding the dagoba is well preserved as far as the excavation has revealed it. The lime plaster over a section of the dagoba at its base too is well preserved. At some other points too, there are traces of lime plaster.

At a point 4 ft. 6 in. away from the brick-built flower-altar mentioned above and 2 ft. 9 in. from the foot of the dagoba a circular lime-stone flower altar came to light. This flower-altar is 3 ft. 3 inches in diameter and about 6 inches in height. A 3 inch strip in relief runs round the edge of its circle on the upper surface. At the centre also is a circular area in relief. If there were any sculptures on this central circle they cannot be recognized now. On the upper surface, on one side, is a cobra sculptured in relief. This stone is very much wasted.

A few feet away from this stone a *siripatul*-stone 3 ft. × 3 ft. was recovered. This has a thickness of 6 inches.

The other finds from this excavation are as follows :—

- (i) A British coin of the size of a Ceylon $\frac{1}{2}$ cent.
- (ii) Fragment of the figure of a *deva*.
- (iii) Two stones with inscriptions.

- (iv) A worn out copper coin.
- (v) A stone slab of dimensions 5 ft. × 1 ft. 10 in. × 6 in.
- (vi) A beautiful head of a female clay figure.
- (vii) A limestone sculpture of diameter 2 ft. 8 in. with four elephant heads at the centre.
- (viii) A square piece of limestone of side 1 ft. 8 in.
- (ix) A triangular pieces of quartz.
- (x) The face of a clay figure, the features of which are not clear.
- (xi) A fragment including chin and ears, from a *deva* figure.
- (xii) A clay figure of a woman minus one hand.
- (xiii) A circular piece of limestone 3 ft. in diameter. Two cobras are sculptured at its centre.
- (xiv) A square piece of limestone with side of 2 ft.
- (xv) Fragments of tiles and potsherds.
- (xvi) Three terracotta figurines of *ganas* (see plate II).

Rajangane

Shrine-room

Mention was made of the work at Rajangane in ASCAR for 62-63.

During the year under review an excavation was conducted at the shrine-room building close to the tarred road which runs past the *vatadage*. This shrine-room is on the farther side of the road in relation to the *vatadage*. The chaste flight of steps and the elegant balustrades and guardstones were already partly visible before the excavation since an excavation had already been conducted here years ago. The present excavation dealt with the earth which had collected round the structure since then. Hence, although the excavation is already three-fourths complete no finds have come to light. Even if any ancient finds not actually embedded in the structure are recovered, they may not yield any definite information relevant to the structure.

Rajagala

A description of the ancient remains at Rajagala was given at pages G 76 and G 77 of the ASCAR for 1961-62.

During the year under review the area was surveyed and plans prepared. Since most of the ancient remains are still underground these plans will have to be altered from time to time.

The remains of four structures were exposed when the area between the dried up pond and the platform of the two dagobas was cleared and excavations conducted to find out the nature of these remains. These structures are numbered from South to North for the purposes of this report. The first structure is to the West of the ancient road here. On this structure which has four rows of three pillars each, there are no traces of an entrance. From an excavation round this building a quantity of potsherds, an iron laddle, iron nails, and two or three complete tiles were recovered. The second structure is to the East of the road. At the excavation conducted here the rubble-work on two of its sides were exposed. There were two large moonstones on this building one on the western and the other on the northern side. The guardstones at this structure have the *nagaraja* figures sculptured in relief but here, while the *naga* carries a pot in one hand the other is akimbo (see plate III). One of the guardstones on the western side is lost. From the precincts of this building was found a fragment which may be from this lost guardstone. The guardstone found *in situ*

on this side has lost a thin strip at its base. Both guardstones from the northern side were found broken and were put together since with plastic cement.

The third structure is to the West of the road. On plan it is 70 ft. square. Although there had been pillars on this building too, one cannot now visualize how the pillars were arranged. This structure which has had a roof originally, has at its centre a cistern 16 ft. square built of stone. The cistern is about 1 foot deep and is stone paved. This cistern, obviously, was meant for the storage of water, but one cannot hazard a guess as to the real nature of the building. A stone channel leading westwards from the cistern was also exposed. A number of slabs of stone kept in a row have the channel scooped out at the middle. The stones of the channel, the channel itself and the lid-stones which cover the channel have been well fashioned. A circular stone with a fringe of about 1 inch in relief carved at the edge of its top surface was found inside this building. This stone was found broken in two and was put together.

Excavations were also conducted round the Buddha statue referred to in our 1961-62 report and on the ancient road mentioned above. There are indications of a flight of steps presently very much buried, in line with the southern boundary of the platform of the two dagobas. Another flight of steps was also found in line with the northern end of the southern dagoba. Before excavation only parts of the balustrade of this second flight of steps were visible. This flight of steps consists of four steps, balustrade stones and a beautiful moonstone. At the centre of the diameter of the moonstone is sculptured a half-lotus. Beyond is a lotus petal design arranged in a circle. The unique guardstone from here has the *nagaraja* carrying the 'pot of plenty' in both hands (see plate IV).

At Rajagala was found an inscription of the 3rd century B.C. marking a spot where a dagoba was erected over a portion of the relics of Mahinda Thera, the illuminator of the Sinhalese land. This inscription recopied last financial year has been published in *University of Ceylon Review*, October, 1962, by Professor Paranavitana. A brick with the sculpture of a man, from this site is shown in plate V.

Dighavapi

The Dighavapi dagoba situated in the ancient Digamadulla an important station in the campaign of King Dutugamunu, now comes within the purview of the Gal-oya Development Board. A description of the preliminary excavation conducted here was given in *ASCAR* for 1962-63 at pp. G 60-61.

Excavation work at this shrine was recommenced on 6th May, 1964 (see plan 4). An average of two labourers were employed for this work. These men were engaged and paid by the Gal-oya Board. Apart from this *shramadana* (gift-of-effort) work was organized by the Dighavapi Chaitya Restoration Society on certain Sundays and public holidays. Operations, however, were controlled by officers of the Department.

At the commencement of the excavations the dagoba, almost wholly covered by the debris, measured 110 ft. in height. From the edge of the heap of debris on the terrace on the north-eastern side of the dagoba a trench 3 ft. wide was cut towards the dagoba in order to trace its basal terraces and the dome. The excavation trench was 5 ft. 6 in. high at the point where it was begun and large chunks of brick-masonry fallen from the upper reaches of the dagoba often interfered with the excavation.

Almost at the surface of the excavation-trench there was a layer of brick bats to a thickness of about 5 ft., probably the result of some clandestine digging. Owing to the presence of these brick bats the sides of the excavation trench began caving in and hence the trench had to be broadened as much as fifteen feet at the top.

This trench was continued to a length of 32 ft. from the edge of the *maluva* in its present damaged state. On this trench, up to 16 ft. the stone paving of the *maluva* was exposed. At 16 ft. over a layer of about 5 in. of debris was found lying across the excavation trench a stone pillar 3 in. \times 1 ft. 5 in. On one end of the pillar was a piece of flaked stone roughly 1 ft. \times 3 ft. To the south of this pillar, was found a threshold stone with sockets for fitting a door on. The breadth of this stone is 1 ft. 1 inch. Only parts of this threshold stone as well as the post mentioned above came within the excavation trench hence their lengths are not yet known. Beside the threshold stone was a thin slab of stone of about 2 ft. and immediately after that another threshold slab with a socket 4 in. \times 7½ in. This stone is 1 ft. 3 inches in breadth and 8 in. thick, but the length cannot be found just now since both its ends are still buried in the debris. About 6 in. below the level of this threshold stone was a lime plastered brick paving. At this stage the flagstones of the *maluva* were not noticed. One foot eight inches from this threshold stone was found, three inches above the paving, yet another socketed threshold stone of width 1 ft. 3 inches. In this instance too one end of the stone is buried under the debris and therefore its length is not known. The space of 3 in. between this threshold stone and the brick paving consists of debris. The excavation was continued for a further distance of about eight feet from this point, and the brick-paving was found all along this distance.

About 3 ft. South of the last threshold stone mentioned above the finds listed below were found in the debris, almost together. These items were found at a depth of 17 ft. 6 in. from the top of the heap of debris. Along with these items were recovered the fragments of a clay pot and portion of the clay lid for same. It is possible that these items were originally deposited in this pot. Along with these items a fair quantity of iron nails and some pieces of tiles were found. These iron nails were of an average length of 5 inches. This fact as well as the threshold stones found here seem to indicate that there was some structure at this place.

The excavation had to be stopped because at 32 ft. the sides of the excavation trench started caving in continually and the work became dangerous.

Another trench 10 ft. in width was opened up 70 ft. away from the starting point of the first trench. The flagstones of the *maluva* were intact to a length of 6 ft. on this trench. From here up to a distance of 16 ft. 6 in. the surface of the *maluva* was brick paved and plastered over with lime plaster. During the year this second trench proceeded only to a further 8 ft. from the end of the brick paving, and this whole length of 8 ft. was stone paved. This stone paving continues further. A stone found at the commencement of that part of this section of the stone paving exposed by the trench is a well cut semicircular stone whose breadth is 1 ft. 2 inches.

A considerable quantity of broken bricks carrying Brahmi letters on them was recovered from this excavation. The larger size of bricks measure 1 ft. 1½ in. \times 8 in. \times 3 inches. The other size of brick has the measurements 9 in. \times 8 in. \times 3 in. At the surface of the mound of debris were found some V. O. C. coins.

Among the finds from this excavation were—

- (1) Four figures of *devas* in bronze
- (2) A *cakra* in bronze
- (3) Two crystal reliquaries
- (4) Several copper coins
- (5) A piece of crystal
- (6) A gem-set gold ring
- (7) A gold ring of which the gem is missing
- (8) A ring made of gold wire
- (9) Two beads of gold
- (10) A gold coin
- (11) A fragment of a gold coin
- (12) A bronze tripod
- (13) Pieces of a bronze tray
- (14) Pieces of a bronze mirror
- (15) Sculpture of a lion, part of head broken (see plate VI).

Nakhavehera, Pallekagama

The remains of a dagoba are seen on a rock on the right hand side, as one proceeds about four miles on the Kunchikulama road from the Maradankadawala junction (Map ref. F 20/2). Although the place is named Mahavehera on the map the present name of the site is Nakhavehera.

In the precincts of the dagoba are traces of several other structures. A mound to the West of the dagoba is now known locally as Danagoba. At the base of another mound hard by, there is evidence of a stone-work of well cut stone.

At this site one could notice the remains of an ancient *prakara*. The entrance of the *prakara* has been to the South of the dagoba.

About 200 yards to the East of the dagoba is an ancient *bo-tree*. Nearby is an *attani* pillar.

Two flight of steps, the main one on the South and the other on the West, give access to the terrace of the dagoba. The present paved terrace of the dagoba is four feet above the surrounding ground level and is a square with side 53 ft. The flagstones of the terrace are somewhat crudely fashioned. The retaining wall of the terrace of the dagoba had been built in brick, but of this not more than four tiers remain. Signs of a moulding are found at the base of the wall, but due to the fact that the bricks have mouldered very much, one cannot say whether specially prepared moulded bricks were used here. The bonding of the bricks on this wall is also very irregular. On the eastern side is a stone outlet provided for letting out the water which collects over the terrace. This stone is roughly 9 in. high and 9 in. long.

The portion of the dagoba now preserved measures 26 ft., and is very much to the East of the true centre of the terrace.

The dagoba has been reared on bed rock. Rubble has been used for the foundations of the terrace walls as well as for the filling of the terrace. The dagoba itself consists of a brick-built shell filled with earth. No traces of basal terraces on this dagoba can be made out.

Of the two balustrade stones of the flight of steps on the South, only one, height 2 ft. 9 in., is preserved, and of this too a piece at the back has broken off.

At the foot of the flight of steps is a plain moonstone of diameter 5 ft. 9 in. On either side of the flight of steps are two plain 'inverted-shield' type guardstones, each three feet in height, and of breadth 1 ft. 5½ inches. As presently constructed the flight of steps consists of six steps. Each step has a tread of 1 ft. and a riser of 7½ inches. A brick construction covered by the present flight of steps is evidence of an earlier flight of steps built in brick which has been covered up during an enlargement of the dagoba. To judge from the evidence found here the ancient terrace of the dagoba must have been smaller than the present terrace.

All but one of the stones of the steps on the western flight have been made use of in the construction of the modern image-house built here. The measurements of this flight of steps are the same as those of that in the South, and its guardstones are similar to those of the other and have a height of 3 ft. each. The balustrade stones of the western flight of steps are not found. The moonstone of this flight of steps which is different from its counterpart in the other is carved out of crystalline limestone. At the centre of its diameter is a semi-circular portion in relief.

There have been two relic-chambers in the dagoba. The first, ransacked by freebooters, is square on plan and has a side of 3 ft. 9 inches. The lime-plastered walls of this relic-chamber are four feet in height, and the floor is brick paved. The walls of this relic-chamber, even now standing true to plumb do not have the usual inches for statuettes, etc. In the south-eastern corner of this chamber was found the stem of a clay lamp. Apart from this some human bones and the fragment of a large pot were found inside the chamber. Probably these bones had originally been deposited in a pot and placed inside the chamber, but have subsequently been thrown out by treasure hunters. One cannot now surmise what other items were in this chamber. Among the stone slabs used to cover up the relic-chamber was a slab with the *siripatul* marks.

The second relic-chamber has not attracted the attention of the treasure-seeker. It has a height of 4 ft. 5 in. and is a square with side 3 ft. 3 inches in ground plan. Here too there are no niches on the chamber walls. At the bottom were some layers of brick laid in mud mortar. As these layers were dismantled it was noticed that the first layer was placed on bed rock. On the bed rock here was a small artificial cavity in which were found a chank and some pieces of quartz.

The other finds from this excavation were—

- (1) Dutch coins and coins of Sahasamalla.
- (2) A square stone, side 1 ft. 7 in., with the eight auspicious signs carved on it.
- (3) A stone with socket for fixing a statue.
- (4) An iron nail.
- (5) Pieces of circular bricks with letters on them.

Mention was made already of the *attani* pillar here. Two other inscriptions were found at the site. One of these has been indited on a piece of stone from a flower altar.

Gurudeniya

Gurudeniya is in the Uturugandolaha of the Hewaheta District Revenue Officer's Division of Kandy district. It is about ¼ of a mile away from the right bank of the Mahaweliganga where the Talatu oya joins the main river (Map. ref. I 25/26). The attention of the department was drawn to

this site due to the chance recovery of a large number of inscribed bricks in the course of clearing the premises for the construction of a house in 1931. Although the mound here is a small one the land was declared an archaeological reserve owing to the presence of the inscribed bricks, since the occurrence of ancient characters on a monument offers a clue to its dating and particularly because the characters of the bricks were of very ancient type. The excavations here were commenced in 1964. After excavation trenches were opened up on all four sides of the mound, brick retaining walls of a square terrace of side 70 ft. were exposed. The positions of the four corners of the structure were ascertained and the excavations were expanded to expose the eastern side of the structure. Furthermore, a trench was cut into the core of the terrace at a point where the brick retaining wall was much broken. The distance from the retaining wall of the terrace on the east to the *prakara* on the same side is 3 ft. 6 inches. It is probable that the ground between the *prakara* and the terrace wall was used as an ambulatory passage. The excavation which met the terrace revealed that the terrace was formed by cutting the sides of a natural mound at the site and building up retaining walls. Apart from the inscribed bricks from this site the other find recovered was an octagonal pillar-stump half covered in the earth at the top of the mound.

The excavation ultimately revealed that the natural mound had in fact been cut down to make two terraces, one rising over the other. The lower terrace is retained by rubble walls while the upper terrace is retained by a brick wall in which the bricks are of various sizes and shapes. The brick walls have been built in lime and plastered with lime plaster.

The remains of a wall which enclosed an ambulatory, outside the upper terrace, the remains which seem to be those of a flight of steps giving access to the upper terrace, and the piece of octagonal pillar found at the top of the mound, all seem to indicate that the structure here is a dagoba built on top of two terraces, the smaller of which rose over the other. If this assumption is correct, our octagonal pillar ought to be the fragment of a *yupa pillar*.

The upper terrace as was said earlier, is a square while the lower terrace is rectangular.

The bricks picked up at the site have the following measurements:—

(1) $16'' \times 4\frac{1}{2}'' \times 9''$	Brick moulded with the curvature of an ovolo on the height of one of the shorter sides, and stepped up patterns in relief on the height of the other shorter side.
(2) $16'' \times 4\frac{1}{2}'' \times 9\frac{1}{2}''$	Brick moulded with the curvature of an ovolo moulding on the height of one of the shorter sides, and half moon patterns in relief on the height of the other shorter side.
(3) $18\frac{1}{4}'' \times 3\frac{1}{2}'' \times 10''$	Plain brick
(4) $16'' \times 4'' \times 9\frac{1}{2}''$	Brick moulded with the curvature of an ovolo on the height of one of the shorter sides.
(5) $15\frac{1}{4}'' \times 8'' \times 2\frac{1}{2}''$	Brick with Brāhmī characters.
(6) $15\frac{1}{4}'' \times 8'' \times 2\frac{1}{2}''$	Brick with Brāhmī characters.

Some moulded bricks used for the simple moulding of the wall had a pattern on its opposite end as would be seen from the descriptions of bricks given above, but these patterns were hidden in the structure. It would also be observed that the bricks are of different sizes. These facts indicate that these bricks originally belonged to an earlier building either here or elsewhere. The letters on the bricks have been written either

with the finger or with a blunt instrument on the brick before firing. These characters are of the oldest type available from Ceylon. Two other mounds with bricks with characters of comparable antiquity lie within a range of one mile from Gurudeniya. There are some inscriptions with equally ancient characters in a cave temple situated about $1\frac{1}{2}$ miles away from Gurudeniya in which there is a reference to Amandagamini (A. D. 22-31) a king of the early Anuradhapura period. On this and other evidence it appears that the present site is not older than the first century A. D. The characters found at Gurudeniya are of a more archaic type than in vogue in the 1st century probably because the developments of the characters noticed elsewhere did not affect this area.

Kudakatuva

A description of the excavations conducted at the *asanaghara* (throne-house) shrine at Kudakatuva in Kurunegala district has been given at pp. G 56 and 57 of ASCAR for 1962-63. Subsequent works have yielded the following particulars regarding the site.

Outside the terrace of the *asanaghara* here, there seem to have been two *prakara* walls one within the other. The inner *prakara* is a rectangle with sides $84' \times 71'$, the southern and northern sides being the longer. About 102 ft. of the perimeter of this wall is broken, and in places has not left behind even a trace. This wall is $1\frac{1}{2}$ ft. in breadth and 4 ft. in height. The wall is moulded from $2\frac{1}{2}$ ft. above ground level. There have been four entrances with flights of steps on the four sides of this wall but the northern and eastern flights of steps seem to have been destroyed. The walls themselves on these two sides were very much disturbed. The flights of steps on the western and southern sides have five steps in each. Each step is about $8\frac{1}{2}$ ft. long and has a tread of 7 to 9 inches. On either side of each flight of steps is a wing-wall built in brick. There are no remains of guardstones, *puṇṇagahata*, moonstones, or stone balustrades here.

What is taken to be the remnant of an outer *prakara* is found on the North and West sides. On the other two sides there are no traces of the wall. On the west the outer *prakara* wall is 150 ft. long and on the south 140 ft. This wall of which a length of 66 ft. is fairly well preserved, is 4 ft. broad and $3\frac{1}{2}$ ft. in height. On this wall too there is a moulding 2 ft. above ground level. No entrance through this wall can now be recognized.

The following items have been recovered from the excavation:—

- (1) Amethyst stone of the size of a large grape.
- (2) Several green beads.
- (3) Brick 7 in. square with the sculpture of a full-blown lotus on it.

Also fragments from different types of pottery, and of flat tiles have been recovered. No complete pot has been found.

Hammillavetiya

The excavation at the Hammillavetiya (Map ref. C 20/7) *Asanaghara* site were described at page G 59 of ASCAR for 1962-63. Further particulars obtained about this shrine are as follows:—

The small pillars which support the *asana* are planted on a brick paving. Since the bricks on this paving are badly decayed it is difficult to say how they were bonded or how many tiers of brick were in it.

In our report for last year we mentioned the two flights of steps to the East of the *asana* and described the first flight of steps. The second flight of steps is 12 ft. 5 in. away from the *asana*, and has three steps and a moonstone.

There have been twelve stone pillars at the western flight of steps mentioned in our last report; of these, nine are *in situ* and three are fallen. Each of these pillars is 8 ft. 4 inches in height. There are no vestiges of entrances on the northern and southern sides.

At the flight of 13 steps leading to the mound mentioned in last year's report is a moonstone from which a fragment is lost.

The bricks recovered from this mound are not of one type, which fact goes to prove that they have been obtained from elsewhere.

Kirivehera, Kataragama

The excavations conducted in connection with the conservation of the Kirivehera at Kataragama have been described in our reports for 1960, and 1962-63.

During the financial year under review further particulars have been collected regarding this shrine. Commencing from 28.3.64 excavations were conducted some 15 ft. East of the flight of steps of the East entrance. The excavation trench running North-South was 2½ ft. wide and 5 ft. deep. At a depth of about 1 ft. from surface level a brick wall extending outwards from the direction of the dagoba was encountered. It also appears that there was a brick paving in front of the flight of steps. Parallel to the excavation trench mentioned above and to the West of it a similar trench was opened up. This excavation exposed a moonstone of brick construction 8 inches in thickness. This moonstone had originally been plastered in lime, and portions of the lime plaster are intact.

Somavati caityaya

The ancient site popularly known today as the Somavati caityaya is situated 30 miles north-east of Polonnaruwa (Map ref. G 13/51). A road running parallel to the main outlet channel of the Parakramasamudra leads to the village of Sungawila. This site is six miles off Sungawila on the further side of a branch stream of the Mahaveliganga which skirts Sungawila.

In the rainy season the area of this dagoba gets flooded. In the 1947 floods this dagoba was under nearly 20 ft. of water.

Some years ago a road was opened up from Sungawila to the Somavati caityaya by *shramadana* work and recently a Society has been formed for the restoration of the dagoba. Excavations preparatory to restoration were commenced on 22nd July, 1964 (see plan 5.) For this purpose the mound of the dagoba was divided into four quadrants and the excavations begun with the south-eastern quadrant (see plates VII and VIII).

Excavations revealed that the present dagoba covers an earlier one of construction 5 ft. 5 in. within the limits of the outer dagoba. The inner dagoba is built on a firm foundation. The instability of the outer dagoba is due in great measure to the lack of a proper foundation. The first basal terrace of the outer dagoba was intact in places, and since the upper basal terraces had very much decayed the excavations were conducted very carefully in order to find any undamaged portions in them. No such intact areas of the upper terraces have been found in any of the three segments so far excavated.

In the outer dagoba single members of the mouldings on the basal terrace in many places were made of several bricks, instead of in one brick. The mouldings on the basal terrace were mixed up in places. The remains of four flower altars standing on the *maluva* terrace at the level of the second basal terrace and adjacent to the dagoba at the four directions were exposed. These structures which look almost like shrine rooms have narrow steps leading up to them.

The flights of steps at the entrances of the *maluva* are of limestone and commence from moonstones of a very early type made much in the manner of the composite moonstone of the inner *maluva* of the Abhayagiri dagoba at Anuradhapura. On either side of each flight of steps is a plain guardstone and a *makara* type balustrade of brick construction. Those members of the flight of steps made of limestone are very much decayed. The limestone vessel at the foot of the eastern flight of steps was obviously meant to store water for washing the feet before entering the shrine.

The south-east corner of the dagoba terrace has been altered since the original construction. Excavations over the *maluva* at this corner exposed the foundations of a building. Beside this building were found potsherds, pieces of tile and clay pinnacles. On the inner side of some of the potsherds were probably representations of cobras. In one is a cobra with expanded hood. Close by were found a clay object resembling the head of an animal. Some of these items are probably votive objects.

The retaining wall of the terrace of the dagoba was exposed by an excavation of about 5 ft. depth and it was revealed that the surrounding ground level of the time of its construction was about 5 ft. lower than at present. This retaining wall also has a moulding at its base. Subsequent to the construction of this *maluva*, structures resembling small rooms have been built against its retaining wall. Stone spouts have been placed on the top of the retaining wall to drain out the water from the *maluva*. The *maluva* is paved with stones to a distance of about 5 ft. around the dagoba. At *maluva* level were found several *siripatul* (sacred footprint) stones.

This dagoba has been dug into by treasure hunters. They had cut a shaft through the top of the dagoba to its relic-chamber and a trench to the West. A portion of the *hatarās kotuva* of the dagoba about 1½ ft. height was found intact.

The bricks for various points of the dome of the dagoba have been specially made and there are more than 30 different types of bricks. However the bricks remaining over from the construction of the mouldings on the dagoba have also been used in the construction of the relic-chamber.

The fragment of a crystal relic-casket and an inscribed potsherd recovered from the excavation to the eastern side of the dagoba are very probably what the thieves left behind after the relic-chamber was despoiled.

Excavations were suspended on 31st August, 1964, due to flood conditions.

CONSERVATION

Anuradhapura

Abhayagiri Dagoba

The conservation of the western porch of the outer *maluva* of the Abhayagiri dagoba was commenced. The stones of this porch were much disturbed and it cost a great deal of trouble to sort out the steps on the

two sides. Plans were prepared placing each step in its due place and the stones were numbered and marked on plan. The foundations were excavated and laid in cement concrete and the foundation tier of stones was laid on it. By the end of the financial year four tiers of stone in this structure were laid.

Panambamaluva

The largest of the three buildings referred to under excavations is about 100 ft. × 60 ft. Of the smaller structures, the flights of steps guardstones, etc. are preserved whereas much of the stones of the large building are lost. Its moonstone, however, is *in situ*. Although the stone steps and balustrade stones near the main road appear to belong to this building one cannot be too certain of this unless the whole area is excavated. The conservation of the larger building is postponed for this reason. The two small buildings complete with flights of steps, balustrades, guardstones and moonstones were conserved (see plan 6).

Ransimalaka Area

In the excavated area a porch is being conserved.

Mihintale

Flight of Steps of Mahasaya

On the flight of steps leading to the Mahasaya 110 stone steps each 12 ft. long and having a tread and riser of 1 ft. and of 6 in. respectively the two wing-walls of these flights of steps each 128 ft. long 21 ft. wide and 4 ft. high were reconstructed. Another wing-wall 42 ft. long 21 ft. wide and 9 ft. in height was constructed in brick.

Maluva of Sela Caitya

Of this flight of steps only a portion measuring 12 ft. was visible before excavation. The excavations brought to light the full span of the flight of steps which was 28 ft. and the stones of the collapsed stone wing-walls of same. These wing-walls were rebuilt and 39 steps were fixed in position during the year. In the course of the work here an ancient coin, some inscriptions and some bricks with ancient characters were found.

The brick built ancient porch at the entrance to the dagoba platform was also conserved.

The Prakara of Katusaya

The stones of this wall were thrown about in confusion. These damaged portions were dismantled and rebuilt. The measurements of the portion conserved are 280 ft. length, 6 ft. height and 5 ft. breadth. The crust of this wall on either side is built in rubble and the core consists of earth filling. The conservation followed the same technique.

The Prakara of Sela Caitya

The stone retaining walls of this *prakara* were conserved to a length of 70 ft., a breadth of 3 ft. and a height of 4½ ft.

Sigiriya

On the branch-path above the caves mentioned under excavations, 25 stone steps and the side walls on either side were dismantled and reconstructed in the same manner as before. The length of the area conserved is 25 feet.

Ten stone walls to the east of the lion's plateau of Sigiriya were crumbling. Hence these were dismantled and rebuilt. The dismantling of these 10 walls necessitated the removal of 100 cubes of earth. More than 500 cubes of stone-work were done on these walls.

An ancient stone wall of about 2 cubes of stone-work near the cistern rock was dismantled entirely and rebuilt.

The stone-wall 100 ft. long, 5 ft. broad and 15 ft. high on the outer moat was completely dismantled and conserved (see plates IX and X).

Polonnaruwa

Plants growing on the brick walls in Nayipena Vihara, King's Palace, Alahana Pirivena, Tivankapilimage, Palace of Nissankamalla, etc., were removed, decayed bricks replaced, and the walls 'pointed'. In the north-western sector of Rankot Vehera the triple berm and the dome were conserved to a height of about 3 ft. A portion of the original brick-work of the second *pesava* measuring about 3 ft. found in a good state of preservation was left intact and incorporated with the rest of the brick-work. The total quantity of brick-work done during the year was 75 cubes. The brick-work of the small shrines in the north-western sector of the dagoba were also conserved. About 13 cubes of brick-work done on the city wall near the north gate were built anew on the old pattern.

Panduvasnuwara

The work of conservation started on buildings in proximity to the King's Palace at Panduvasnuwara last year was continued this year.

Yapahuwa

The stone-work of the inner moat was built to a length of 222 ft. This stone-work is $2\frac{1}{2}$ ft. in height and 1 ft. in breadth.

The inner stone structure of the first flight of steps of the ancient ornamental gateway was constructed to a length of $58\frac{1}{2}$ ft., a height of 2 ft. and a breadth of $1\frac{1}{2}$ ft. The measurements of the stone-work done on either side of the flight of steps are:—29 ft. \times 1 ft. \times $1\frac{1}{2}$ ft. During the year three stone steps and the base tier of same were constructed.

In the third flight of steps 4 steps were constructed. The stone-work here was built to a length of 13 ft., a height of 3 ft. and a breadth of 4 ft.

Velgam Vehera (Periyakulam)

Mention was made of the work on the dagoba at Velgam Vehera at page G 65 of our last report. During the current year too 24 ft. \times $2\frac{1}{2}$ ft. \times $1\frac{1}{2}$ ft. of brickwork was done here.

Dedigama

Sutighara Cetiya

The conservation work done at this monument last year was recorded at page G 64 of our report for 1962-63. The conservation of the larger dagoba was continued for a short period of time this financial year too.

The pit dug at the centre of the larger dagoba to reach the relic chambers was completely filled with the addition of a further 90 cubes of earth.

The conservation of the smaller dagoba was completed during the year.

Galmaduwa

The *prakara* wall around the vihara at Galmaduwa in Patadumbara of Udagampaha Korale of Kandy District (Map ref. I 23) was running large cracks specially at the corners due to unequal settlement. This department undertook this work, dismantled two sides of the *prakara* and rebuilt these on cement concrete foundations, in the manner of the original work. The entire portion of the wall left without dismantling was underpinned and reinforced with cement concrete. In place of the stones missing from this wall imitation stones were supplied in cement.

The work of roofing the area between the central *gedige* and its outer wall is in progress. It is proposed to replaster the badly damaged portions of the plaster of the *gedige* and also to waterproof same.

Kudakatuva

The *asanaghara* at Kudakatuva has been described at pp. G 56 and G 57 of our report for last year. The conservation of this shrine has been undertaken and has made some progress already.

Mottunna

Materials are being sent to the site of the temple-on-pillars at Mottunna for the conservation of this shrine. (vide ASCAR, 1959, p. 45).

Mahasaman Devale, Ratnapura

Image House

The conservation work proposed at this monument includes the re-doing of the entire roof in its original form and the replacing of the heavy brick columns with timber columns. After the construction of a temporary cadjan shelter covering the entire shrine the roof of the shrine room was removed. One of the brick columns was removed and replaced with a wooden column to match with the *pekadas* which have survived from the older work. The new wooden columns were ornamented with carvings appropriate to the period of the building (see plates XI and XII). Flat rectangular tiles with one end pointed were used for the roof. For the ridges half round tiles and for the eaves tiles of leaf shape with the lion motif were used. These tiles were specially turned out for this work.

The work here is almost complete. Only the plinth remains to be done with the same mouldings as in the older work.

Maha Devale

The timber and tiles required for the repairs to the roof have been collected and the work is to commence soon.

Vahalkada (Main Entrance)

Plans are ready for the construction of the *vahalkada* (Main entrance) large enough to allow the *perahāra* (procession) elephants through.

Gurudeniya

The excavation work done at this site has been described at pages G66-67 of this report.

Work has been commenced at the monument here and all care is taken to conserve all that has been preserved out of the original work (see plan 7). All ancient bricks which were available from collapsed areas were collected, all brickwork thrown out of plumb were marked, dismantled and reset in their original places. Where the ancient bricks are missing new bricks are used in the conservation.

Kataragama Devale, Badulla

The entire roof of this shrine was removed and the ancient roof was conjecturally restored. The beams and rafter ends have been carved with ancient motifs appropriate to the period of the structure. All the rafters of the roof have now been made to radiate from a central boss as was the fashion in the buildings of this style. The front porch which has been rebuilt recently was raised to match the rest of the building. The bare facade of the structure was decorated with a stucco *makara torana* (ornamental arch with a sort of gargoyle motif) in keeping with the earlier facade which is now enclosed within the buildings.

No effort has been spared to preserve the frescoes in this unit of buildings.

Somawati

The excavations at this site have been described at pp. G 69-70 of this report. Plans are now ready for the conservation of this shrine.

Tiriyai (Nitipatpana)

The Department has taken up the conservation of a number of small shrine rooms in the precincts of the Vatadage at Tiriyai excavated some time ago. The work on one of these shrine rooms has been completed.

Hindagala

The shrine room of the Hindagala Vihara was repaired in 1930 by the resident priest who enlarged it and gave it an incorrect roof. We have been requested by the Maha Nayaka Thero of Malwatte to conserve this building restoring it to its original design. The timber for the roof of this building has been collected and the conservation work is to be taken in hand shortly.

Wooden Bridge at Bogoda

The conservation work on this bridge was undertaken by the local Village Committee on plans and specifications given by the Department. An officer of this Department supervised this work. Three floor beams that rested on the stone ledge had decayed and this had to be supported on a cross-beam which in turn was cantilevered on a concrete platform. The side-rails of the bridge had disappeared and were replaced with baluster rails. The roof scantlings and a few of the rafters were entirely replaced. The missing tiles were replaced with tiles of the same type specially prepared for the purpose. No sample of the original eave-tiles were available and simple pointed eave-tiles were turned out and fixed to the roof-edges (see plate XIII).

Kirivehera, Kataragama

A description of the further details of the ancient work collected at this shrine has been given at page G 69 of this report. The restoration work already in hand was continued during the year. Deposit-objects for the new relic-chamber of the dagoba were ceremonially enshrined on the 13th of May, 1964 (see plan 8).

Medawala

New eave-tiles were prepared on the old pattern and used on Medawala Rajamaha vihara of Medasiya Pattuwa of Sarasiya Pattuwa of Kandy District (Vide ASCAR for 1959 pp. G 42-43).

MAINTENANCE AND NEW WORKS

Anuradhapura

The Archaeological Circuit Bungalow at Anuradhapura was getting wet constantly owing to the displacement of tiles from its roof by monkeys playing about on it. It was impossible to readjust the tiles every time the monkeys walked over the roof. In order to get over the difficulty the tiles of the roof were replaced with asbestos sheets.

Structural alterations and additions were made to the Archaeological Museum building. Wooden pedestals and those of brick construction were made for statues and other exhibits. Name-boards were provided for inscriptions and other exhibits. Furniture required for the departmental buildings at Anuradhapura and other important centres of the Department and sign-boards required for these places were made at Anuradhapura.

Polonnaruwa

The building which was hitherto used as the club house of the Public Services Club at Polonnaruwa has been handed over to the Department for an Archaeological Museum. This building is being altered now to suit the purposes of an Archaeological Museum. Already large exhibits such as Buddha statues, guardstones etc., have already been taken to the site.

Sigiriya

The area in front of Mapagala, the area called Petangala, the premises of the departmental quarters, the area around Mahanagapabbata Vihara, the sides of the new road up to the western entrance of the citadel, the

sides of the circular road, the brick wall outside the moat, the pleasure gardens, the area at the foot of the rock on the western side and the ground around the dagoba at Piduragala were regularly weeded and kept tidy. Plants growing on the walls of ancient monuments both at Sigiriya and at Piduragala were weeded regularly.

The departmental buildings at the station were repaired and re-thatched.

On either side of the new road stretching from near the *Ramakāle* area to the western entrance to the citadel a rubble wall 7 ft. high and 2 ft. wide was built to prevent the washing away of the road. The total length of the walls built was 70 feet.

Where this road crosses the Yan Oya a culvert 20 ft. × 32 ft. was constructed with hume pipes.

The wooden bridge across the inner moat was decayed and was replaced by an iron bridge. A barb-wire fence was put up within the rampart to enclose ancient buildings.

A new building is being put up to store things of antiquarian value found at Sigiriya.

Mihintale

The paved path from the *danasala* to the main road was strewn over with gravel in order to make it suitable for the use of vehicles during the Poson season.

The quarters were re-cemented, supplied with new doors and generally repaired.

Yapahuwa

A culvert 23 ft. × 6½ ft. of height 6½ ft. was built on the circular road round the rock of Yapahuwa and earth filled in on the road above it.

Panduvassnuwara

Repairs to the circuit bungalow building here were undertaken. The work is nearing completion.

Velgam Vehera (Periyakulam)

Nine culverts each with 3 hume pipes were built on the new road to Periyakulam branching off from the Anuradhapura-Trincomalee Road. Each culvert is 10 ft. × 24 ft.

Much progress has been made in the building of the quarters of the officer-in-charge at this station.

Tiriyai (Nitipatpana)

The quarters for the officer-in-charge has been completed.

Padaviya

The sheds built around the ancient wells were decaying and were reconstructed with new posts.

A temporary shed was constructed for storing the tools, materials, etc. at Padaviya.

Nilakkagama

The barb-wire fence around the Bodhighara was re-done since the old fence was ramshackle.

Rajangane

The jungle in this reserve was cleared.

Kundasale

Renovations to the departmental buildings on the site have been completed, and a garage newly built.

Habassa

Stones and sand have been collected for the construction of the culverts of the departmental road. The larger pot-holes on the road have been filled up.

Maligawila

The road to Dambegoda has been done to a length of $\frac{3}{4}$ a mile. Foot-paths were provided to the ancient remains at the site. About $\frac{1}{2}$ a mile of the road was constructed by *shramadana* workers.

Galabedda

The pond at Galabedda was cleaned up and the barb-wire fence repaired. The neighbouring sites of Siripana, Niyandaella, Kudavehera, Maligatenna and Galapitavehera were cleared of the undergrowth.

Jaffna

The ancient sites in the peninsula were kept tidy and protected.

Rambavihara

The undergrowth in this reserve was cleared and paths provided to the ruins. The sculptures at the site were inspected and steps taken for their protection. A sculptured brick from this site is reproduced at plate XIV.

Degaldoruwa

Plans are ready for the conservation of the roof of the *Viharage* here.

Maluveyaya

Chena cultivators had cut down trees in this reserve being unaware of its boundaries. At the close of the financial year the Department re-opened the boundaries and kept a watcher at the site.

Ataragollewa

The recumbent statute at the site was cleaned and the boundaries of the site opened up at the close of the financial year. The watcher at Maluveyaya was asked to take care of this site as well.

'Alakesvara's Tomb'

Two families squatting at the so called Alakesvara's Tomb in Colombo District were prosecuted and ejected.

Pelenda

The site known as the palace site of Vidiya Bandara at Pelenda in Pasdunkorale and the ancient remains at Warakagoda were cleared of the jungle, and weeded.

Magulmaha Vihara

The *iluk* grass and scrub jungle in the area of the remains of Magulmaha Vihara in Amparai District were cleared.

INSPECTIONS AND EXPLORATIONS

As in previous years, during the year under review, too, a good deal of the time of the officers of this department was taken up by inspections and explorations. For some days in September, the Archaeological Commissioner was engaged in explorations with the Field Assistant of the Department on the north-eastern slopes of the mountainous country on the South bank of the Mahaveliganga. The area explored during the period is within the Kandy and Matale Districts. Access to this area is through Elahera or through Pallewatta along Kandy-Alutnuwara road.

Owing to the fact that the reconstruction work on the Yoda Ela is in full swing, the jungle is being cleared for settling colonists. In the process many ancient remains so far hidden in the jungle became exposed. These remains often suffer much at the hands of treasure hunters and perhaps of wanton destroyers. It is possible often to avert these mishaps with the assistance readily given by other departments. At the place called Tomutta (Map. ref. J 12/42) in the area of this exploration are the signs of an ancient colony. With the prompt receipt of information from the Government Agent, Matale, it was possible to get this land set apart for archaeological work although it was at first marked for alienation to colonists, and thus to assure that no damage was done to the ancient remains on the land.

The Government Surveyors who were working in various places in this area gave us much assistance for the explorations in their respective areas. We may mention that with the co-operation of Messrs. Gunaratnam and Wickremasinha, Surveyors, who were at the time working at Wilgamuwa, we were able to recover a Buddha statue discovered by a villager a few days prior to our visit.

An exploration was conducted in the Walave basin, during the month of August, on the request of the Uda Walave Development Board. During this period the area to be submerged in the Uda Walave tank, its neighbourhood, and the area along the bank of the river below the dam, were explored in particular.

The land around the middle portion of the Walaveganga, the mouths and lower reaches of its tributaries such as Kentuneara, Kudaara, Kivuleara, Gemadiyawalaara, Kiralaara, and Konketuara, the areas to be submerged, is almost wholly covered by jungle. No remains of any importance are found in this area, apart from a ruined dagoba dug into by treasure hunters.

The left bank of the river Walave is still thickly forested although the jungle on the right bank has been very much cleared; there are bound to be many ancient remains hidden under the jungle on this side. Many of the persons well acquainted with the area showed a reluctance to accompany us perhaps taking us to be disguised police officers trying to gather information about *ganja* plantations.

Ancient remains presently covered under the jungle are expected to be exposed when this bank is cleared for development.

Most of the remains in the area explored are found on the banks of the Walaveganga as well as of its tributaries. Gangs of clandestine gem-miners have roamed about in this area for the last three or four years. It appears that when their gem-mining fails to yield some thing worthwhile they turn their attention to the despoilation of ancient remains which are popularly believed to contain untold wealth. Thus it comes about that almost every dagoba we have noted in this area has a shaft of twenty or thirty feet depth at its centre. A pillar inscription has been broken into small pieces. On a structure at another place a shaft of about 20 feet depth had been sunk. Thrown into the pit were the four pieces of a Buddha statue and the three pieces of a Bodhisatva statue both of which have been wilfully broken up. It is only during the last two or three years that antiquities of the area have thus been destroyed in a big way.

Many of the places explored in the area have not been shown in the One Inch Sheets. All important places we came across were photographed and all inscriptions estampaged. The sculptured stones, clay figurines, pots, etc. found in the area were removed to Ambalantota where an archaeological museum is to be established. The sites explored and/or inspected in the areas referred to, and those in other areas are described below.

CENTAL PROVINCE

Kandy District

Godamunna

There is an *ambalama* (wayside resting place) 12 ft. square, in the village of Godamunna in Pahata Hewaheta. The pillars of the *ambalama* stand on a grid of wooden beams. Although the wooden posts of this *ambalama* had been carved, these carvings have been much damaged by wilful chopping. It is said that wooden posts retrieved from the King's Palace at Hanguranketa, set fire to by the Dutch in the 17th century, have been used in this structure. British troops who camped in this area after the revolt of 1818 had used this building as a butcher's shed. The chopping of the posts is said to have been done in order to obliterate blood stains found on them, after the withdrawal of the troops (Pages 266-267 *Sinhale and the Patriots*-Paul E. Peiris). It is proposed to acquire this land and to maintain it as a historical site.

Sitakotuva. Gurulupota

The ancient site of Sitakotuva or Sitalakotuva lies along a path leading down the mountain slope from Gurulupota on the Kandy-Alutnuwara Road (Map ref. J 17/49). This place may also be reached *via* Pallewatta but there is no path as such through the jungle to Sitakotuva from this

direction. At Sitakotuva are the remains of several pillared structures and several platforms. The remains on the summit of the hill are of the 'double platform' type. A flight of steps from the bottom of the hill leads up to it. From here was found a fragment of a pillar simulating the stalk of a lotus.

Hasalaka

About a quarter mile from Pallewatta bazaar on the Wilgama road is the site called Hasalaka (Map ref. J 17/42). Here, there are the remains of a *vihara* and of a dagoba. The site has been encroached on and much harm has been done to the remains.

Kotavehera, Ulpotagama

Ulpotagama (map ref. J 17/18) in Udadumbara Pahala is a thickly forested marsh land situated about $3\frac{1}{2}$ miles away from the Pallewatta bazaar on the left bank of the river Mahaveliganga. The remains of a rectangular pillared structure and of a small dagoba are seen on the site.

Kindigoda

On the left bank of the Yoda Ela at the boundary of the village of Kindigoda (Map ref. J 12/18) is a small dagoba built in rubble.

Kolongoda

Kolongoda (Map ref. J 17/20) is about 9 miles off Pallewatta on the South bank of the Yoda Ela. On the rock surface of this site are a mound containing bricks and the torso of a limestone statue. A *bhikkhu* squatting on the land has built a temporary *avasa* for himself.

Matale District

Silvatgala

Silvatgala (Map ref. 1 5/18) in Kandapahala Korale, North Matale, was inspected. The ancient aspect of everything here has now been altered.

Arangala

There is a hermitage of forest-dwelling monks set up recently on one of the slopes of the forest-clad hill named Arangala (Map ref. I 10/16). There is a narrow deep cave with drip-ledge in this site which is about 25 acres in extent. There are, however, no other worthwhile antiquities as far as can be seen at surface. The Government Agent was informed that there is no objection to leasing the land for the purposes of the forest-hermitage.

Veheragala, Naminioya

Veheragala Naminioya, (Map ref. J 11/16) in Pallesiya Pattuwa of Matale was inspected. Here, there are ancient ponds and a dagoba. Squeezes of inscriptions at the site were made.

Tomutta

The remains of a small dagoba and of oblong mounds with pillars are found at Tomutta (Map ref. J 12/41, 42) in the *Gramasevaka's* division of Wilgamuwa in Laggala Pallesiya Pattuwa on the left bank of the

Heen-ganga. The rough giant monoliths on one of the mounds have now been utilized to carry the roof of the new school building constructed there. For about half an acre around these remains, the land is strewn with potsherds. At certain points, particularly to the South of the structural remains, the layer of potsherds is several inches in thickness. About a mile away is an ancient site surrounded by a dried up moat. Here too are some structures around which are found potsherds in abundance.

Oggamuwa

Oggamuwa (Map ref. J 12/17, 18) in Laggala Pallesiya Pattuwa was re-visited. The unique moonstone found here appears to be older than the moonstones of Anuradhapura. The moonstone is broken at one end (*Ceylon Journal of Science*, Vol. II, p. 155). At this site there are the ruins of a dagoba, of an image house and a statue half buried in the earth. The inscriptions on the stones here have become more defaced now.

On this trip we were able to obtain for the department a statuette of the Buddha discovered a few days before our visit by one Ihalagedera Madduma Banda.

Veheragala

Veheragala (Map ref. J 12/2) the approach to which is through a jungle path lies about 4 miles off Oggamuwa. On the rock on the slope of this hill there are the remains of a small dagoba and some mounds with stone pillars sticking out of them. Several natural rock pools used for storing water are found in the site. An inscription in a good state of preservation is found on the eastern slope of the hill.

Kapuruwedioya and Hettipola

Kapuruwedioya, and Hettipola in Kandapahala Korale, South Matale, were inspected. At Kapuruwedioya we gathered information about the village of Melandure from Mr. Pahalagedera Ukkuwa a septugenerian of the locality.

Maligatenna (Elahera)

The reserve at Maligatenna was inspected.

SOUTHERN PROVINCE

Galle District

Sailabimbaramaya

Sailabimbaramaya in Dodanduwa (Map ref. O 18/33) of Wellaboda Pattu was inspected. The Buddha statue and the paintings in the central image-house of this vihara have been renovated recently. The inner shrine has a circumambulatory walk and beyond this on all four sides are the walls of the outer-structure. The walls on either side of the circumambulatory passage carry murals which are about a hundred years old. These paintings which depict the life story of the Buddha and certain jataka stories are well preserved.

Purana Sunandarama, Karapitiya

The Karapitiya Sunandarama in Godakanda was inspected (Map ref. O 18/44). In niches carved out on all four sides of the massive central post of the ancient vihara here, are small statuettes. Two are standing

statues and two are seated ones. A small dagoba has been constructed over the roof of the vihara.

Totagamuwa

Totagamu Vehera or Ranpat Vehera where the great scholar, Venerable Sri Rahula resided, was inspected.

Kustarajagala

The Bodhisatva statue at Weligama was re-inspected.

Balapitiya

Balapitiya Mahavihara, a protected monument, was inspected.

Matara District

Gangaramaya-Polwatta

There is a *vihara* constructed in about the Dutch period, named Gangarama Vihara in Polwatta (Map. ref. O 24/37) of Weligama Korale. In the central image-house of this *vihara* are a colossal recumbent statue of the Buddha, two seated Buddha statues, a standing Buddha statue, a figure of God Kataragama and a figure of God Vishnu. The *suvisivivarana* (24 benedictions received by the Buddha in his previous births) are depicted in moulded figures on the walls on either side of the cloistered walk outside the inner shrine. These figures have wooden cores and are finished in stucco. Above and below the moulded statues are paintings. On the whole the paintings are well preserved. Either side the two doors of the shrine are a large figure of a *deva* and a lion figure, and above the two doors of the inner shrine are two *torana* (arches). Action is afoot to make the shrine a protected monument.

Hambantota District

Purana Vihara of Galenda

The Galenda Viharaya in Dehigahalanda village (Map ref. P 17/30) of Magampattuwa was re-inspected. The Reverend *bhikkhu* who resides in the temple on this land has excavated around the ancient building. The guardstones, each 2 ft. 5 in. × 1 ft. 3 in. have been unearthed during this excavation. The Nagaraja figure found in most guardstones is absent on these. These guardstones have been removed from their original position and kept beside the dagoba.

Ancient site of Telulla

There is an ancient site named Telulla (Map ref. P 13/55) in the Bundala village division of Magam Pattu. At this site is a dagoba of circumference 98 ft. and height in present state about 10 ft., which has been ransacked by treasure-seekers. Lying near the dagoba are bricks with a thickness of about 5 inches.

To the South of the dagoba is a square building of side 23 ft. which faces the East. There are 12 large pillars on this building, 3 of which had been placed at each corner. All but one of these stone pillars are *in situ*. Each of the pillars has an average height of 8½ feet. In front of the building is a verandah measuring 12 ft. 8 in. × 13 ft. which has four stone pillars on it.

East of this structure is another, 20 ft. long and 17 ft. broad which faces the South. This structure has four rows of four pillars each on it. In the middle of this building is a Buddha statue minus the head as well as the feet, the remainder of which measures 5 ft. 2 inches. Behind the statue is an octagonal *yupa* pillar. In front of this building is another Buddha statue minus the head and feet, which, as at present, is 6 ft. high. Action is being taken to declare the site an archaeological reserve.

Hatporuwa

On the rock-surface South of the village of Hatporuwa (Map ref. P 7/59) in Magam Pattuwa are the remains of a small dagoba. This dagoba, which is now very much washed away, has been built on a square stone platform about 1½ ft. in height. On the rock on which the dagoba stands are the remains of several retaining walls.

Pillamagala

There is a cave with drip-ledge on a rock at Pillamagala (Map ref. P 12/20). Inside the cave is a wall put up during the Kandy Period. Nothing else of archaeological value was found here.

Madunagala

Madunagala in Hambantota District was inspected once again. An inscription on the rock surface is almost totally damaged by the peeling off of the rock. Only a few characters remain.

Karabagala

On a rock to the South of Madunagala known as Karabagala, there are several caves with drip-ledges. The ancient dagobas on the summit of the rock have since been repaired. Close to the dagoba is a small moonstone with the lotus motif on it. New walls have been built in all the caves to make image-houses and monks' residences. No monks are in residence now. The new work has detracted much from the archaeological value of the site.

Medilla

There is a pillar inscription in the Cotton Plantation at Medilla which has been broken in two by the heavy machinery used for felling the jungle. The breaking of the pillar, however, has not affected the inscription because the lower part of the pillar is blank.

This pillar is inscribed on all four sides but the inscription on the 1st face is different from that on the other three faces. The inscription on the first face is very worn, only a word here and there being legible. The document which begins at face 2 and continues on faces 3, and 4 is identical to the Katugahagale Pillar Inscription of Nissankamalla published in *E. Z.* Vol. III.

Again the pillar also carries interliner writing of the 15th century which contain, *inter alia*, stanzas from the now lost *Srighanananda Kavya* of Kumaradasa, of which work the information so far available was limited to a single stanza cited in the old *sanne* to the *Salalihini Sandesaya*. In the inscription the poem is referred to as *Srighanananda Kavya*. (see under Epigraphy).

We are grateful to Mr. I. P. Nanayakkara, the Manager of the Cotton Plantation, who helped us in many ways to bring the Medilla pillar-inscription to the Ambalantota Archaeological Museum.

Ancient site at Uswewa

A small dagoba of circumference 90 ft. and present height about 5 ft. found at Uswewa (Map ref. P 11/30, 31) in East Giruwapattu, has been broken into by treasure-hunters. Close to the dagoba are two spur-stones for pillars. A full brick from the site measures 14 in. \times 7½ in. \times 2 in. No other antiquity is seen in the vicinity.

Kirinda

Inspected the archaeological reserve at Kirinda.

Wanduruppe

The ancient *vihara* at Wanduruppe was inspected.

Tanalande (Ambalantota)

Inspected the ancient site of Tanalanda.

EASTERN PROVINCE

Batticaloa District

Batticaloa

The Fort at Batticaloa was inspected.

Koravanvadu

Visited Koravanvadu of Akkarai Pattu on receipt of information to the effect that ancient remains were being destroyed. No worthwhile remains are found at the site.

NORTHERN PROVINCE

Vavuniya District

Kirivehera, Navagama

The ancient site containing the Kirivehera dagoba in the village of Iratperiyakulama (Map ref. C 19/14, 15) in South Vavuniya was inspected. On the flat surface of the rock here are the remains of a dagoba at present 4 ft. in height and having a circumference of 75 feet. This dagoba which had been built in brick, has been rifled by thieves. South of the dagoba is a structure 10 ft. square with 10 pillars on it. Near this structure are the pieces of a flower altar and a piece of about 1 ft. from

the lower part of a seated statue. A Buddhist society was granted permission to repair the dagoba under the usual conditions.

NORTH-WESTERN PROVINCE

Kurunegala District

Ancient site of Katagamuwa

The ancient site of Katagamuwa in Timbiriya (Map ref. I 3/50) of Magulotota Korale in Vanni Hatpattu was inspected this year. Here, there is an *asana* stone 10 ft. 4 in. × 5 ft. 7 in. Near the *asana* stone is an uncut stone 3 ft. 6 in. × 1 ft. 4 in. The uncut stone and the *āsana* stone are each of about 1 ft. thickness. About 40 ft. from the *asana* stone is a mound which may contain the remains of a dagoba. The local residents say that there were stone pillars at this site. The site deserves closer inspection.

Konwewa

The site called Konwewa, close to the road from Mahagalkadawala to Siyambalangamuwa, which had a cave with paintings in it, was re-inspected for the purpose of declaring the site an archaeological reserve. The paintings formerly found in a pocket of the cave has now been destroyed by the removal of the plaster. A *bhikkhu* who lives in one of the caves informed us that he is not aware as to who destroyed the paintings.

Kandegedera

There is a dilapidated dagoba of circumference about 75 ft. and height about 8 ft. on a square platform in Kandegedera (Map ref. I 13/26) in Dewamedihatpattuwa. Hard by, is a structure with several stone pillars. Action is being taken to declare the site an archaeological reserve.

Ginimanna Mukalana

In the village of Ginimanna (Map ref. I 13/13) in Walgampattu Korale of Dewamedihatpattuwa is a site popularly believed to be an ancient palace site of a prince. Though this is a Crown land it is being unlawfully used for cultivation. Apart from two stone pillars and several spur-stones nothing on the site is of interest to the archaeologist.

In the same area, in the Crown land above the Randeniya temple are some paintings on the plastered surface of the cave-roof. Parts of this, including a lotus and some creeper designs have been well preserved. Though these appear to be earlier than the Kandyan period the work lacks the fineness of the paintings of the Polonnaruwa period. The Government Agent was requested not to alienate the portion of the land containing this cave to anyone.

Madawala Rajamaha Vihara

There is an old vihara in a cave in the elevated portion of the premises of the Rajamaha Vihara in Madawala (Map. ref. I 22/3) of South Udukaha Korale of Dambadeni Hatpattuwa. This *vihara* has been divided into three rooms. One of the two statuettes of the Kandy period in the room at the northern end, is a standing statue. The other statuette is seated

under a beautiful *makara torana*. The paintings on the walls here have been re-done in recent times. There are paintings of the Kandy period on the walls and on the cave roof of the main image-house.

Ruvangirilena

Ruvangirilena on the boundary of the village of Galumagallegama in Kurunegala District (Map ref. I 9/37) is a long cave situated on the hill-slope. Although the cave has drip-ledges and contains inscriptions, the walls built in front of it during recent times bear testimony to recent occupation.

Budumuttawa

The temple-on-pillars here, was inspected.

Puttalam District—Veheragala

The base of a dagoba done in brick and two square stone flower altars are found on the summit of a large rock at a place called Veheragala (Map ref. F 17/61).

Mulgirigala

About $\frac{1}{2}$ mile off Veheragala, in the village of Galkulama is Mulgirigala (Map ref. F 17/61) with its natural line of boulders. Several boulders from this outcrop of boulders have disengaged from their positions and fallen. Among these are several caves with inscriptions and one of these has been converted in recent times to a *vihara*. In a recent renovation new paintings have been done over paintings which had survived for long. At the foot of the line of boulders is a partly paved dry pond. On the rock are also found natural cisterns which had been used for storing water. To judge from the sculptured fragments found at the site there have been many ancient structures on this site at one time.

Pottuvillu

About two miles off the 77th mile post on the Chilaw-Puttalam road is Pottuvillu (Map ref. F 21/13, 14) of Kuruwikulam Korale. The small brick mound which has been at this site has been destroyed completely by treasure-hunters.

Chilaw District—Bogamuwa

In the jungle on the border of Bogamuwa (Map ref. I 1/6) in Anaivilundam Pattu are an ancient pond, the remains of a brick dagoba, and a stone pillar with Brahmi characters.

Maligatenna

In the privately owned coconut land called Maligatenna 1 in the village of Hattiniya of Yatakalani Korale is a mound with ancient tiles and brick-bats. The local residents say that this is the site of the palace of Tanivel-labahu, a kinglet of the Kotte period.

NORTH-CENTRAL PROVINCE

Anuradhapura District

Kirivehera, Katukeliyawa

Kirivehera dagoba-Katukeliyawa (Map ref. C 25/34, 35) is in Kirigollewa village of Kandutulana in Nuwaragampalata East. This dagoba built of ancient bricks has a circumference of 50 ft. and a height of about 25 feet. The brickwork is well preserved though the plaster has broken off, and there is also evidence of recent reconstruction. Close to the dagoba is a structure 17 ft. square, which has 14 stone pillars on it. The upper part of the guardstones flanking the entrance of this structure can be seen, though these are still buried. A society which asked for permission to renovate the dagoba was allowed to do so under the usual conditions.

Galgirilena

An ancient site in the village of Miwamalewa (Map ref. F 5/20) in the Ihalakendetulana of Nuwaragampalata East was inspected. The remains of a small dagoba are found on the flat stone surface of the summit of a small hillock. Several caves with drip-ledges are also found here. In one of these caves, on the plaster of a brick wall of about 3 ft. in height are paintings of the Kandy period. Among these paintings are the following representations (1) a Buddha figure seated under the hood of a cobra, (2) a *thera* carrying a flower in the hand on either side of the Buddha figure, and (3) a Kandyan chieftain. Close to the cave are the middle portion of a statue which has lost its head and feet, which now measures 5 ft. in height. There are also the fragments of two other Buddha statues.

Chamaragala, Pahalagama

There is an ancient dagoba on the Chamaragala rock in Pahalagama (Map ref. F 19/64) of Kandutulana of Kalagampalata. This dagoba built on a hummock of rock has a circumference of 110 feet. Up to about 12 ft. the shell of the dagoba is built in granite and its inside is filled with earth. This structure is flat at the top where there is a dagoba 2 ft. high and having a perimeter of 20 feet. The site is below the bund of the Balaluwewa tank.

Kagama

The archaeological reserve of Kagama where there is an ancient marble Buddha statue was inspected. A modern building is being put up on the site without permission.

Buduheenkanda

Though the large rock cave temple at Buduheenkanda has been completely renovated, ancient frescoes have survived in the smaller temple situated above it. It is proposed to copy these frescoes.

Ambaraheli Vihara

Ambaraheli Vihara (Map ref. F 25/33) in Uтуруwadunnawa of Medalastulana of Kiralawakorale was inspected. A temple-on-pillars of the Kandy period and an *asana* stone are found in close proximity here. The *asana* stone is 11 ft. × 4 ft. 7 inches. According to the resident *thero* Rev. Nikawewa Saranapala there should also be an *asana* under the temple-on-pillars. Be that as it may, it is quite apparent that the temple-on-pillars is reared on the site of an ancient *asanaghara* and that the pillars of the *asanaghara* have been used for the temple-on-pillars.

This *tampita vihara* was constructed by 'Sandagama Terunvahanse' during the Kandy period. His portrait is painted on the wall beside the entrance. *Vessantarajataka* and other frescoes on the inner walls of the vihara are well preserved. The Buddha image is of the Kandy period. The ancient ceiling has been replaced. A 'paddy-heap' shaped dagoba found on the rock above the *vihara* is well preserved. Action is afoot to declare the dagoba a protected monument. On the path leading to the dagoba is a *siripatul* stone and traces of a shrine which housed it.

Monaragala District

Ancient site at Mauara

There is an ancient site close to Mahagama (Map. ref. P 7/49) on the left bank of the Mauara, one of the largest branches of the river Valave. In this site is a dilapidated dagoba of 200 ft. circumference and height 15 feet. The dagoba has been broken into by clandestine diggers. At the top level of the dagoba was found a *yantaragala* with 25 compartments in it. It is probable that the dagoba had been built on a square platform. The dagoba and its terrace are almost completely covered with debris. On the terrace of the dagoba was found an elbow-fragment of a Buddha statue. Close to the dagoba were found several brick-bats with Brahmi-characters on them.

South of the dagoba, about 100 yards away is a structure with 16 pillars, having 4 pillars on each row. Seven of these pillars are *in situ*, and each of them stands about 3 ft. above surface level. Close to this structure is the pedestal of a stone 2 ft. 9 inches in circumference, and some spur-stones for pillars. All round the dagoba, in an area of about 20 acres are found brick structures, stone pillars, brick-bats and fragments of pillars strewn on the surface.

The lock-gate and sluice of the neighbouring Mahagama tank are well preserved. Near the sluice is the figure of a seven-hooded cobra 5 ft. 5 inches in height and 3 ft. 6 inches in breadth. On the bottom panel of this same slab of stone are alternating pillasters and seated lines sculptured in low relief. On the centre of the hood of the cobra is the representation of a *makara torana*.

Habarugala

On a flat surface of this rock (Map ref. P 7/50) were noticed several brick-bats. At the foot of this flat area of the rock is a crude balustrade stone. At the base of the rock itself is a cave with drip-ledges. Nothing much of archaeological significance is here.

Ancient site at Tamketiya

This site (Map ref. P 6/22) is on the left bank of the river Valave. On the very bank of the river is a square building with side 22 feet. On the four sides of this structure have been 10 crude pillars originally incorporated within walls. Only one of these pillars has been preserved in its entirety.

Hard by, on the East are the remains of a *vihara*. In this structure is found a small room within a larger one. The space between the two is a narrow *pradaksina patha* (circumambulatory path). At places the foundation of the brick walls of the inner room is well preserved. Twelve stone pillars had been incorporated in the walls of this inner room

which measures 21 ft. North to South and 22 ft. East to West. As reinforcement of the walls of the outer structure also had been used 12 stone pillars. The outer structure measures 36 ft. North to South and 38 ft. East to West. Nine of these pillars, each of which measures an average of 8 ft. 6 in., are still *in situ*. The entrance has been on the East. A brick from this building measures 14 in. \times 8 in. \times 2 inches.

At the centre of the building is a large pit dug by thieves. In this pit are the 4 fragments of a standing statue the head of which, however, is lost. At the broadcast the statue measures 2 feet. The figure of a *deva* which too has met a similar fate at the hands of the vandal is also found here. The feet as well as the head of this statue are missing and the present fragment measures 4½ feet.

The remains of a pillared structure which had 7 rows of 4 pillars each are found about 10 yds. to the North of the structure referred to above. Each of the 9 pillars of this structure found *in situ* measures about 6 feet. The building measures 53 ft. \times 32 feet.

To the East of the pillared structure is a dagoba 8 ft. in present height which has a circumference of about 150 feet. A brick picked up from near the dagoba measured 15 in. \times 8 in. \times 2½ inches.

East of this dagoba and about 200 yards away is another structure. It has rows of 4 pillars in each, and these measure, in the average, 3 ft. above the present surface level. The structure itself measures 18 ft. 4 in. \times 14 ft. 6 inches.

Here, in an area of about 25 acres are found stone pillars, remains of retaining walls, etc. It is proposed to declare this area an archaeological reserve. A bhikkhu who has set up a temporary *avasa* on the land is squatting here.

Seenukgala

In the village of Seenukgala (Map ref. P 1/23) in Kongala-Bintenna Korale of Wellawaya Division is a dagoba presently standing some 5 ft. on a square platform. This dagoba appears to have been dug into by treasure-hunters.

Weheragala

North of Seenukgala and about 1½ miles away is a small dagoba on a rock surface. This dagoba has been thoroughly destroyed by vandals.

Near this dagoba is a brick structure the main part of which has been a square of side 23 ft. in which the brickwork at the base is well preserved at some points. Of the twelve stone pillars which had been incorporated in the four walls of this structure, only 3 are standing at present. The entrance to this structure has been on the East. On this side has been a verandah 14 ft. long and 3 ft. wide. The foundation of this verandah consists of stone slabs. On the rock surface here are the remains of several other structures. Of these, however, the foundations are almost completely washed away. A brick picked up from this site measured 14 in. \times 8 in. \times 3 inches.

Ancient remains near the Mandanda-ferry, Nugetota

East of the mouth of Kovulara and very close to it on the left bank of the Valaveganga are the remains of an ancient structure square in plan each side measuring 19 feet. It has 16 pillars arranged in rows of 4. On the average a pillar rises 4 ft. above the present surface level.

Close to this structure is a dagoba rifled by thieves.

Tunkamegala

Tunkamegala is a flat rock in the Monaragala District (Map ref. P 6/24). On the top of the rock is a small dagoba which has been dug into. Much of the dagoba now has been washed away and the remainder does not measure more than $1\frac{1}{2}$ feet.

Serandakada

The low hill named Serandakada lies about 7 miles off the Bibile-Batticaloa road beyond the village of Kotikewala. On the globular summit of this hill are several large boulders of rock. Among these are caves some of which have at one time had walls of rubble and of bricks around them.

Above and below the drip-ledges of these caves are Brahmi inscriptions.

Therapahuwa

One and a half miles off Nakkala on the Monaragala-Bibile road, in a place called Therapahuwa on the forested slope of a hill are the remains of a dagoba and several oblong mounds with pillar stumps on them. The remains at the foot of the hill are buried under the debris fallen from higher levels, and it is possible that more remains than are known at present lie buried here. Some persons have encroached on the land and set up an *avasa* for a *bhikkhu*.

Ratnapura District**Ancient site in Ratkarawwa area**

On the right bank of the river in the area which will be submerged in the Uda Valave reservoir, is an ancient dagoba. This lies about one mile North of the dam. By means of a shaft of about 25 ft. depth sunk in the middle of the dagoba thieves have got at the relic-chamber deposits.

The dagoba is about 350 ft. in circumference and has a height of 15 feet. A full brick from the site measures 17 in. \times 9 in. \times $3\frac{1}{2}$ inches. Some inscribed bricks too were discovered. One inscribed brick and a whole plain brick were taken to the Ambalantota museum.

Mukkarugoda

Close to Ratkarawwa referred to above and to the South of it, is an ancient site containing potsherds. On the side of a pit dug by gem-miners was found a pot containing two small pots and fragments of human or animal bone in it. At this place a trial pit 10 ft. by 5 ft. was dug. At 15 in. the fragments of a pot were found. In association with these potsherds and mixed with the earth were found more pieces of bone. Below this level is a layer of rounded quartz. Gem-prospectors have been riddling the whole area with pits. This area too would be submerged in the Uda Valave reservoir.

The fragments of pottery recovered here were taken to Ambalantota. The sherds and pieces of bone from the excavation pit were brought to the Department's laboratory for examination.

To the south of this site and about $\frac{1}{2}$ a mile away from it are the remains of an ancient structure which measures $19\frac{1}{2}$ ft. in length and $16\frac{1}{2}$ ft. in breadth and has 20 pillars arranged in rows of four. The pillars now stand out about one foot above the ground level.

Area below the bund of Uda Valave reservoir

Freebooters have despoiled a small ancient dagoba situated about $\frac{1}{2}$ mile south of the newly constructed Tanamalwila-Kolambageara road, and on the south bank of the river.

A further quarter mile away to the South are the remains of an ancient building, square in plan. It has a side of 14 ft. and 4 rows of 4 pillars each. Pillars of the structure now stand out to a height of about 2 ft. 6 inches. A shaft of about 20 ft. depth has been sunk by treasure-seekers in the middle of this building.

Srinaga Vihara in Tibolketiya

Srinaga Vihara is an ancient site in Tibolketiya (Map ref. P 6/12) in Tambegam Pattuwa of Atakalan Korale. A *bhikku* who has encroached on the land has built himself an *avasa*. A small dagoba 75 ft. in circumference and presently about 3 ft. in height has been dug into by clandestine diggers. South of the dagoba is a structure with 4 rows of 4 pillars each, which measures 25 ft. in length and 23 ft. in breadth. The pillars rise to five feet above present surface level.

West of the dagoba are the remains of another structure which has had 20 pillars arranged in 5 rows. The structure measures 20 ft. \times 15 ft. 6 inches. The pillars protrude $1\frac{1}{2}$ ft. above the ground.

Palaveniyayagala in tract 2 of Chandrikawewa Scheme

A portion of an inscription of two lines indited on an expansive rock surface is found here. A considerable part of this rock has been blasted, and a portion of the inscription broken away in the process. Near the rock are found brick-bats and pieces of stone pillars. If there were any ancient remains on the rock, these have been removed in the process of dynamiting.

Karandaketiya, Panamure

A small dagoba, dug into by treasure-hunters, is found at the foot of a line of hills at Navinna in Karandaketiya (Map ref. P 6/43) Panamure of Kollonne Korale. The dagoba is almost totally destroyed. A brick at the site measures 13 in. \times 8 in. \times 2 inches. Around the dagoba are remains of retaining walls and fragments of pillars.

Ambagahavehera of Karandaketiya

This temple in Panamure was re-inspected. There is a small dagoba on a square pedestal on the temple land, bricks from all round the dagoba have been prised out. A fragmentary pillar inscription is found near the dagoba.

Bisokotuva

There is an ancient ruined and neglected tank by the name of Bisokotuva (Map ref. P 1/27, 35) in Kanduwel Pattu of Atakalan Korale. At the foot of this tank bund is a stone 3 ft. \times 1 ft. 8 in. with the sculpture of a five-hooded cobra.

Ambetota

At the foot of a rocky plateau on the left bank of Kudaoya and to the east of Yatipasgamuwaara is an ancient site called Ambetota. Three caves on this site have drip-ledges on them but no inscriptions. One of these is very large. The villagers say that a certain bhikkhu excavated this cave some two years ago. At this excavation, a seated statue of limestone has been unearthed. This statue is 2 ft. 6 in. high and measures 2 ft. in breadth. Although the excavation has been casual and unscientific the statue referred to is well preserved. It is now kept in an image-house built inside the cave. Several clay Buddha statuettes, the figure of a *deva*, clay lamp stands, terracotta drain linings and other clay objects have also been unearthed in this excavation. Of these, the heads and other fragments of two Buddha statues, the head of a *deva* figure, a clay lamp stand and a piece of a terracotta drain have been removed to the Ambalantota museum (see plate XV).

At this site is a piece of a headless granite Buddha statue measuring 3 ft. 2 inches in height and 1 ft. 7 inches in breadth.

A *bhikkhu* has been residing here for a time. It is proposed to excavate the large cave on this site.

Sembakuttigala

On a rock surface close to the point at which the cart road from Kolambageara to the river Valave falls to Kudaoya, and to the north of it, is a small dagoba dug into by unauthorized diggers. This dagoba has almost totally disintegrated.

Raminikota

There is an ancient site on the northern slope of the hill called Raminikota (Map ref. P 1/35) in Kandavel Pattu of Atakalan Korale. About 5 acres of land here is enclosed within a stone *prakara*. In the northern end of this enclosed area is a dagoba almost completely destroyed by treasure hunters. Within the *prakara*, at various places, are stone pillars, remains of retaining walls, plain guard-stones, tiles and brick-bats. Near the dagoba are a *yantaragala* with three compartments, a plain moonstone and a portion of an inscribed pillar written upon on two sides. The remains at surface level have been destroyed in the process of chena cultivation. A brick from the site measures 12 in. \times 9 in. \times 3 inches.

Beyond this area there are potsherds all over the northern slope. It is said that people who prospect for gems on the sly in this area have picked up beads, pieces of necklaces and similar antiquities. An excavation in the area may yield good results. A whole brick and some tiles from this site were removed to the Ambalantota museum.

Panahaduwa

In the village of Panahaduwa in Thambegam Pattu of Atakalan Korale is an ancient site (Map ref. P 5/43) where there are the remains of two buildings and a dagoba plundered by thieves. One of the buildings measures 35 ft. \times 19 ft. and has 6 rows of 4 pillars each. Some of the pillars are well preserved and stand 5 ft. 6 in. or so over ground level.

The other building also is near by and has its entrance from the East. On either side of the entrance are two balustrade stones. This building measures 26 ft. North to South and the pillars stand five in a row on this side and are on an average about 3 ft. 9 in. above ground level.

East of these buildings is the dagoba referred to above. The two buildings themselves have been dug into. Strewn all over the site are brick-bats and broken tiles.

Panahadukele, Guremedeyaya

A pillar-inscription on an abandoned chena, found at this site has been broken up by some one who was probably anxious to get at the treasure which he thought was inside. The damage is said to have been done about 2 years ago. Although some of the fragments contain letters there were not more than one or two pieces which had whole lines in them. The writing had been executed between guide-lines. Estampages of some fragments were prepared.

Ruins at Kalagediara

Near the mouth of the Kalagediara on the South bank of the Valaveganga is an ancient site with a dagoba of circumference about 100 yards and present height about 6 feet. This dagoba too had attracted the attention of thieves long before we became aware of it, and hence is in a bad state of disrepair. Near the dagoba are two balustrade stones made of limestone, which probably belonged to one of the structures on the site. These balustrade stones are unique in that each one of them incorporates the guardstone on that side, that is, each balustrade and its guardstone are made in one unit out of the same stone. The figure on the guardstone is broken above the level of the knees and its original height cannot be conjectured. Near the dagoba is a *siripatul* stone 3 ft. square.

West of the dagoba are the remains of a structure which too has suffered a similar fate at the hands of thieves. It is in such a state of disrepair that even its ground plan cannot be imagined now. Some pillars are found in the structure and at its centre is the piece of a broken standing statue, about 2 ft. high.

South of this structure are remains of another building, rectangular in plan. One of its sides is 27 ft. in length, and it has 36 pillars in rows of six each. The average height above ground of a pillar is 3 feet.

A brick from the site measures 13 in. \times 8 in. \times 2½ inches. All round the site are seen pieces of pillars, brick-bats, broken tiles and portions of retaining walls. A temporary *avasa* has been constructed on the land though no one is in residence. Since the land deserves to be systematically excavated it is proposed to declare it an archaeological reserve.

Several sculptured bricks and an inscribed brick were removed from the site to the Ambalantota mesum.

Sri Chandrasekararamaya

The Sri Chandrasekararamaya in Opanaika (Map ref. L 25/36, 37, 45) in Helapalle Pattu of Kadawata and Meda Korales has a *vihara* inside a cave which has a drip-ledge. The statues and paintings in the *vihara* have been repaired.

The resident *bhikkhu* has applied for a lease of the Crown land which adjoin these premises. We raised no objection to the lease since nothing of archaeological interest is found on the Crown land referred to.

Valimaluwe Mukalana

There is a natural cave in the range of hills in the village of Valimaluva (Map ref. L 24/14) in Meda Pattu of Navadun Korale. A Buddhist society had asked for a lease of this land and the government agent was informed that there was no objection to the lease.

Dombagammana

Two caves in the Donibagammana Group of Estates in the Dombagammana village (Map ref. L 24/30) in Meda Palata in Navadun Korale were inspected at the request of the Member of Parliament for Nivitigala. These are natural caves and yield nothing of interest to the archaeologist.

Ganegangoda and Kottegangoda

The site of the Kataragama devale in Kottegangoda (Map ref. L 24/45) of Meda Pattu of Navadun Korale was inspected. The *devale* is an old one but has been renovated.

In the adjacent site of Ganegangoda is a 1½ ft. fragment from the bottom of a pillar which carries the sun and moon representations invariably found in *attani* pillars but the portion of the pillar we have, does not contain any part of an inscription. About 100 yards away are two spur-stones for pillars. There is nothing else of value to the archaeologist here.

Aramonapola

The *vihara* at Aramonapola, a protected monument, was inspected.

Sankhapala Vihara

Inspected the so-called Phussadeva Sohona at Sankhapala Vihara.

Kegalle District**Kodapalukanda**

Kodapalukandamukalana of Ranvala (Map ref. I 23/30) in Othara Pattu of Beligal Korale was inspected. On the southern slope of this mountain are about 15 caves with drip-ledges. In one of these caves there are two inscriptions and drip-ledges. The inscriptions are indited below both the drip-ledges. At this cave are the remains of rubble walls put up during the Kandyan period.

On a level place on the slope of the hill has been a dagoba which has been dug into and destroyed by sly diggers. A brick from this site measures 15 in. × 8 in. × 3 inches.

Opposite a large cave near by are prepared spur-stones for pillars and a portion of a plain moonstone. In the area of the cave large *asoka* trees grow wild. A Buddhist Society hoping to set up a forest-hermitage had asked for a lease of the land and we informed the Government Agent that there is no objection to the granting of the lease.

Dippitiya

Inspected the sculptures and wood carvings at the *viharage* at Dippitiya (Map ref. L 4/22).

Ganegoda Vihara

The sculptures at Ganegoda Vihara at Alavatura near Bulathkohupitiya were inspected. It is proposed to bring the site under the purview of the Antiquities Ordinance in order to protect the sculptures here (see plate XVI).

Ganegama

The ancient site at Ganegama near Undugoda (Map ref. L 4/26, 27) was inspected.

Deliwala

The Kotavehera at Deliwala (Map ref. I 19/51) was inspected. The reconstructions at this site are being done according to the whim of the resident *bhikkhu*.

Naranbedda

Enquiries were made for an inscription at Naranbedda (Map ref. I 24/10) but without avail.

Padidora

At Padidora the 1952 finds from the dagoba were photographed. The inscriptions too were inspected.

Wattarama

Noted the particulars about the four inscriptions and the *āsana* stone at Wattarama (Map ref. I 24/7). On the *āsana* stone is a sculpture of the sacred-feet.

Atugoda

The inscription on the bund at Atugoda (Map ref. I 24/57) and the surrounding area were inspected.

Dehimaduwa

The inscription at the ancient site of Veheragala in Dehimaduwa (Map ref. I 24/37) was inspected.

Kappagoda

At Kappagoda (Map ref. L 24/53, 54) photographs were taken of the moonstone and the balustrade stone. Inspections were also made of the inscriptions at the site.

Waharakgoda

The inscriptions at Waharakgoda (Map ref. L 8/24) were inspected.

Ambulukanda

The ancient site at Ambulukanda and the neighbourhood were inspected. An estampage of the inscription on a cave at this site was made.

Fortress at Attapitiya

. Went to the site of the fortress at Attapitiya (Map ref. I 24/62) and collected information regarding it. The land now belongs to the retired Headman of Pallepamunuwa.

Ranwala

Inspected the forest-hermitage at Ranwala in Beligal Korale.

A report on the chemical treatment of antiquities during the year furnished by the Assistant Commissioner (Chemist) is reproduced below :

CHEMICAL TREATMENT OF ANTIQUITIES

by

R. H. DE SILVA

B.SC. HONS. (CEY.), B.SC. HONS (LOND.), D. PHIL (OXON)

“ Library

Eleven books on Scientific and Technical subjects were purchased, and the five journals mentioned in the report for 1962-63 were periodically received.

Equipment

Apparatus for thin layer Chromatography (Desaga) was purchased through the Crown Agents, London.

Laboratory

The Technical Assistant is being trained in the examination and conservation of antiquities.

Five hundred and fifteen old coins were conserved.

Field Work—Sigiriya

This station was periodically visited and the ground of the paintings in the 'fresco pockets' was consolidated. The clay ground laid on the northern face of the Rock before access is gained to the lion's platform was pointed using Polyfilla.

The gallery wall was last treated for the removal of extraneous matter and algae in 1959. The same treatment was afforded during the year under review.

Degaldoruwa

The work of filletting the broken edges of the painted plaster which was started in 1959 was completed.

Kundasale

The carved stone doorway of the Dambarana Devale close to the Agricultural Department's Farm School had been disfigured by a coating of lime. This coating was removed by dissolution in very dilute hydrochloric acid and washing.

Ganegoda

The vihara in Ganegoda village, Kandupitapattuwa, Beligal Korale, Kegalle District, has carved stone columns and coping stones reminiscent of Yapahuva and Gadaladeniya. The stonework is covered in many areas with growths of algae and lichen, and work on the elimination and inhibition of these growths was commenced.

Anuradhapura

The limestone sedentary statue of the Buddha recovered from the excavation of the *āsana*-site near Borrough's Pavilion was more or less completely coated with 'Polyfilla' (vide ASCAR 1962-63, p. G 77). Strips of cloth were next impregnated with plaster of Paris and wound round the statue to hold the whole intact prior to removal to the Anuradhapura Museum. This bandaging is to continue.

Avkana

A steel scaffolding was erected round the colossal standing Buddha statue and paper made into pulp with rain and distilled water was applied for the purpose of removing soluble salts from the granite rock. After a few months when the paper pulp had completely dried, the hardened material was removed, and a silicone resin R220 water repellent solution was applied on the statue.

Polonnaruwa

At the Tivanka Pilimage the consolidation of the ground of the wall paintings, reported in the previous year, was continued.

Growths of algae were removed as far as possible using alcoholic ammonia.

Ratnapura

Cleaning of the paintings covered with soot in the Mahasaman Devale which was started in the previous year was continued and completed.

The preservative treatment imparted to the woodwork (beams and rafters) in the *digge* reported last year was continued to completion (see ASCAR 1962-63, p. G 77).

Gal oya

At Rajagala the conservation of the ground of the paintings in the Great Cave was continued.

Three broken *nāgarāja* guardstone of an uncommon type excavated in building No. 2 were repaired using Araldite resin."

EPIGRAPHICAL RESEARCH

THE researches and publication work started in 1962-63 were continued during the year under review. As has already been stated under 'Publications' Vol. V, Part 3 of the *Epigraphia Zeylanica* is in the final stages of printing. It contains the following papers:—

- (1) Akurugoda slab-inscription of Phussadeva.
- (2) Uttimaduva slab-inscription.
- (3) Pillar-inscription from Mihintale.
- (4) Pillar-inscription at the Eastern Gate of the Citadel of Anuradhapura.
- (5) Mahakalattava pillar-inscription.
- (6) Sigiriya pillar-inscription of Mahapa Kassapa.
- (7) Inginimitiya pillar-inscription of Mahapa Kassapa.
- (8) Halbe pillar-inscription of Mahapa Kassapa.
- (9) Ellevewa pillar-inscription of Dappula IV.
- (10) Ellevewa pillar-inscription of Abhasalamevan.
- (11) Aturupolayagama pillar-inscription of Mahapa Uda.
- (12) Kapuruvadu-oya pillar-inscription of Gajabahu II.
- (13) Kahambiliyava slab-inscription of Vikramabahu I.
- (14) Brahmi inscriptions in caves at Kaduruvava.
- (15) Inscriptions of Nissamkamalla at Rankot-Vehera Pilimage.
- (16) Slab-inscription of Nissamkamalla at Vanduruppe.
- (17) Slab-inscription of Nissamkamalla at Rambavihara.
- (18) Giritale stone-seat inscription of Nissamkamalla.
- (19) Panduvasnuvara stone-seat inscription of Nissamkamalla.
- (20) Veragama sannasa.
- (21) Medawala rock-inscription.
- (22) Medawala copper-plate.

Of these Nos. 13 and 14 are by Professor Paranavitana and the rest by us.

We gratefully acknowledge the immense assistance given by Professor Senerat Paranavitana this year too in the preparation of the *Epigraphia Zeylanica*. Many interesting facts about the history of Ceylon thus far unknown, came to light in the course of this work. In examining for the purpose of re-editing the slab-inscription attributed to Mahinda IV and published as No. 8 in *E. Z.* Vol. I by Dr. Wickremasinghe, and certain other inscriptions, it was noticed that there were other writings later superimposed on several inscribed stones. Since this writing is very small these

inscriptions include a deal of information. A portion of one of these documents would appear as an appendix to the paper on the Giritale stone-seat inscription, No. 18 of *E. Z.* Vol. V, part 3 now in print.

A list of inscriptions collected by the officers of this department during the year and a description of these furnished by the Assistant Commissioner (Epigraphy) is subjoined.

EPIGRAPHY

by

W. SADDHAMANGALA KARUNARATNE

M.A. (CEYLON), PH.D. (CANTAB.)

“Thirteen inscriptions with dates ranging from *circa* 2nd century B.C. to the 12th century A.D. were discovered during the year. The inscriptions are a representative collection covering these 1400 years and therefore they portray a cross-section of the epigraphical records of the Anurādhapura and the Polonnaruwa periods. They are discussed below in their chronological order.

Circa 2nd century B.C.

A slab was discovered in the vicinity of the *āsanaḡhara* excavations near Ratana-pāsāda, Anurādhapura (see list of Inscriptions, No. 2) with Early Brāhmi writing of, *circa* 2nd century B.C. Twelve *akṣaras* are indited on two sides of a broken slab.

The *akṣaras* on one side read :

.. pati Śuma-puta Śumanaha

If the first word is restored as ‘gapati’ the translation would be :

.... of Śumana, the son of the householder Śuma.

On another side of the same slab, there are two letters *ra*, *su*, the significance of which cannot be ascertained.

3rd -5th centuries A.D.

Another fragmentary slab found at the same site is of peculiar interest (No. 7). This contains three lines of writing which palaeographically belong to three different periods :

1st line	...(pa)cina balagama...
2nd line	...matayaha ji...
3rd linega Aba mahara.....

The date and the conjectural translations are :—

1st line (5th century A.D.) The village of Balagama in the Eastern Quarter

2nd line (4th century A.D.) (If restored as Amatayaha jita, it means)
the daughter of the minister.

3rd line (3rd century A.D.) the great king Abhaya.

As the slab is very fragmentary, nothing of importance emerges from the contents.

A rock-inscription from Pälaveniyāgala in the Chandrikāvāva Scheme of the Sābaragamuva Province (No 9) contains two lines of the Brāhmī script of *circa* 4th century A.D. The reading is as follows :—

- 1 viharayehi mahasaga
- 2 na Bayadakayaha ḍa (ya)

The first line denotes the *mahāsaṅgha* of a particular *vihāra* whose name is not preserved. The second line probably refers to an irrigation channel called Abhaya if we take aḍaya as 'canal' and Bayadakaya as 'water-course named Abhaya'.

6th-7th centuries A.D.

This is a period in which inscriptions are comparatively rare. In most of the inscriptions of this period, the phrase 'vaharala cidivi' or 'viherila sadava' or a variant form appears. Professor Parānavitana has interpreted this phrase to mean "freed from slavery". Two inscriptions found near Ambasthala Dāgāba at Mihintale contain this phrase. The readings are as follows :

No. 4

1. Rayanagana sama darayana vahara-
2. -la [ci] eka yahala
3. sa pala

No. 5

1. Magalava Pudara kalayu Pudala
2. eka danakara di vaharala sa[da]-
3. -vaya mahapala tamahaṭa sava[sa]-
4. -tanaṭaya
5. Magala yugala
6. pala ma ya ganana
7. vayu ma da sayaka kaha-
8. -vana divaya mahapala
9. savasatanāṭaya

Another inscription from Vcherabāṅdigala, Laggala Pallesiya Pattuva, Matale District (No. 13) also seems to contain this phrase. A fresh rubbing has to be taken for a clearer text.

9th-11th centuries A.D.

Five pillar inscriptions which belong to the end of the Anurādhapura period were found during the year. The earliest of these seems to be the one found at Panāmure (No. 10). Unfortunately this is too worn to be of any value but the few letters that are preserved show that it may belong to the 9th century A.D. The pillar from Nakā Vehera (No. 1) belongs to a king whose throne name is Sirisaṅgboy and is dated in his seventh regnal year on the 12th day of the month of Vesak. It records a grant of 14 kalaṅdas of gold probably to a monastic institution. The pillar from the New Town, Anurādhapura (No. 6) belongs to a king whose throne name is Abhā Salamevan and is dated in the seventh regnal year on the 10th day of the month of Durutu. Pirittirad Kasbā who figures in the Bilibāva pillar-inscription of Kassapa V (E.Z. Vol. II, p. 40) is mentioned here too. The pillar from the Uda Walawe Scheme (No. 12) is very much weather worn and that from Gurugoḍeyāya (No. 11) is broken into 17 pieces.

Two Nissamkamalla inscriptions (1187-1196A.D.)

While editing the slab-inscription at the North gate of the Citadel at Polonnaruwa, Dr. Wickremasinghe states that a copy was found at the East gate too (E.Z., Vol. II, p. 157). A broken slab which was found during the year at the East gate (No. 3) may be probably a part of the slab referred to earlier by Dr. Wickremasinghe. This portion contains the warning given by King Nissamkamalla to traitors. The relevant reading with restorations from the earlier edition is as follows :

1. vedayi sitā agñā[nayen andhavū lo]-
2. kayāhata ās dennāse[satatayen]
3. boho avavāda anu[sāsanā koṭa]
4. rājadroha nam pañcā[nantaryakarmma]
5. se nokatayutu deyekā[yi dharmmanīti]
6. dakvanaseyek prāñā[tipātādi duṣca]-
7. -rita kalāhuda viṣa[kāvoda tumū matu nasiti]
8. rājadroha nam[kalavunda unge vargga]
9. -da un hā ek[vūvan nasayi eheyin]
10. rājadroha nam

It is interesting to note that a *gāvuta* pillar of king Niśsamkamalla was discovered in the Southern Province near Maḍilla at Ambalantota (No. 8). This contains the usual panegyric account of the king's virtues and the setting up of the *gāvuta* pillar."

MONUMENTS REGISTER

As stated on pp. G 95-96 of our *Report* for 1960, we have collected in the files whatever information that could be gathered during the course of inspections regarding ancient sites, remains of buildings in them and whatever other antiquities found in those sites.

An intensive effort was made to complete the collection of information with regard to the Central Province, and the work regarding much of Kandy District was completed. Through the assistance of District Revenue Officers preliminary reports on ancient sites within their respective districts were obtained. Whenever the opportunity could be availed of the Field Assistant of the department took part in the monthly circuit meetings of D. R. OO. Sites were visited and full details of archaeological monuments and of finds recorded. The work on the *Monuments Register* with regard to the District of Kandy was facilitated by the fact that the department was engaged in excavation, conservation or renovations at several sites in the neighbourhood of Kandy, for example, Kundasale, Gurudeniya, Galmaduva and Hindagala. We must record our appreciation of the help rendered by D. R. OO, *Gramasevakas*, school teachers and others in bringing ancient sites and antiquities to our notice and supply us with information about them.

C. E. GODAKUMBURA,
Archæological Commissioner.

Colombo 7, May 21, 1965.

APPENDIX I

List of Inscriptions Copied during the Period October 1, 1963 to September 30, 1964

No.	Date of Find	Type of Inscription	Plac of Find	Period and King	Script and Language	Remarks
1	14.3.64	Slab	Nakā Vehera, Maradanakadawela, Kanadurā Korale, Nuwaragam palāta East, Anuradhapura District, North Central Province (F10/47)	Circa 10th century A.D. 7th year of a king who had the throne name Sira-saṅgboy	Sinhala-Sinhala	Fragment. Worn. Mentions a grant of 14 kalāṇḍas of gold
2	14.6.64	Slab	In the vicinity of the Āsanaghara Excavations near Ratnapāsāda Anuradhapura (F9/4)	Circa 2nd century B.C.	Early Brāhmī Ancient Sinh.	Incomplete. Reads "— pati Śūmaputa Śūmanaha"
3	6.7.64	Slab	In the forest near the East gate of the Citadel, Polonnaruwa (G22/12)	12th century A.D. Nissain kamalla (1187-96 A.D.)	Sinhala-Sinhala	Only a piece. Duplicate of the North Gate Inscription of Nissainkamalla published in E.Z. Vol. II, p. 157, which contains warnings to rebels and traitors
4	9.7.64	Step	On a stone-step in the Western side of the pavement of the Ambasthala Dagoba, Mihintale (F9/8)	Circa 6-7 century A.D.	Brāhmī-Sinhala	3 lines. Only one line and a few letters are legible. Mentions 'vahasala'
5	9.7.64	Slab	On the Western side of the stone-wall of the Ambasthala Dagoba, Mihintale (F9/8)	do.	do.	Weather worn Mentions 'vahasala'
6	10.7.64	Pillar	Bandaranaike Mawatha, near Mal-watu Oya, New Town, Anuradhapura (F9/11, 12)	Circa 10th century A.D. 7th year of a king who had the throne name Abhā Salamevan	Sinhala-Sinhala	Now at the Archaeological Museum, Anuradhapura
7	11.7.64	Slab	Near the Āsanaghara excavations, Anuradhapura (F9/4)	Circa 3rd, 4th and 5th centuries A.D.	Brāhmī-Sinhala	Fragment. 3 incomplete lines which belong to three different periods. 1st line, 5th century, 2nd line, 4th century, 3rd line, 3rd century

8	..	2.8.64	..	Pillar	..	Cotton Plantation, Mādilla, Ambalantota, Giruwāpattuwa East, Hambantota District (P17/22, 23)	12th century A.D. Nissamkamalla (1189-96 A.D.)	Sinhala-Sinhala	..	Now at the Archaeological centre (Old Rest House Building), Ambalantota. A Nissamka <i>gāruṭa</i> pillar
9	..	22.8.64	..	Rock	..	Pālavēniyāgala in Tract 2, Chandikā-wewa Development Scheme, Kolonna Korale, Diya-potagama, patituwa, Sabaragamuwa (P 11/8)	Circa 4th century A.D.	Brāhmi-Ancient Sinh.	..	3 incomplete lines. Akṣara 'sa' is peculiar
10	..	23.8.64	..	Pillar	..	Aṁbagahavehera, Panāmurē, Kolonna Korale, Diya-potagama, Sabaragamuwa Province (P6/43)	Circa 9th century A.D.	Sinhala-Sinhala	..	Illegible. A pillar fragment
11	..	27.8.64	..	Pillar	..	Panahaṅkale, Gurumādēyāya, Atakalan Korale Kandevelpatuwa, Sabaragamuwa Province (P1/35, 36)	Circa 10th century A.D.	Sinhala-Sinhala	..	Borken into 17 pieces
12	..	30.8.64	..	Pillar	..	Remanikota, Uda Walawe Scheme, Atakalan korale, Kandevelpatuwa, Sabaragamuwa Province (P1/35)	Circa 10th century A.D.	Sinhala-Sinhala	..	Mostly worn
13	..	11.9.64	..	Rock	..	Veherabāṅdigala, Laggala Palle-siya, Pattuwa, Matale District (J12/2)	Circa 6-7th centuries A.D.	Brāhmi-Sinhala	..	Mentions veharala? A fresh estampage has to be taken.

Appendix II

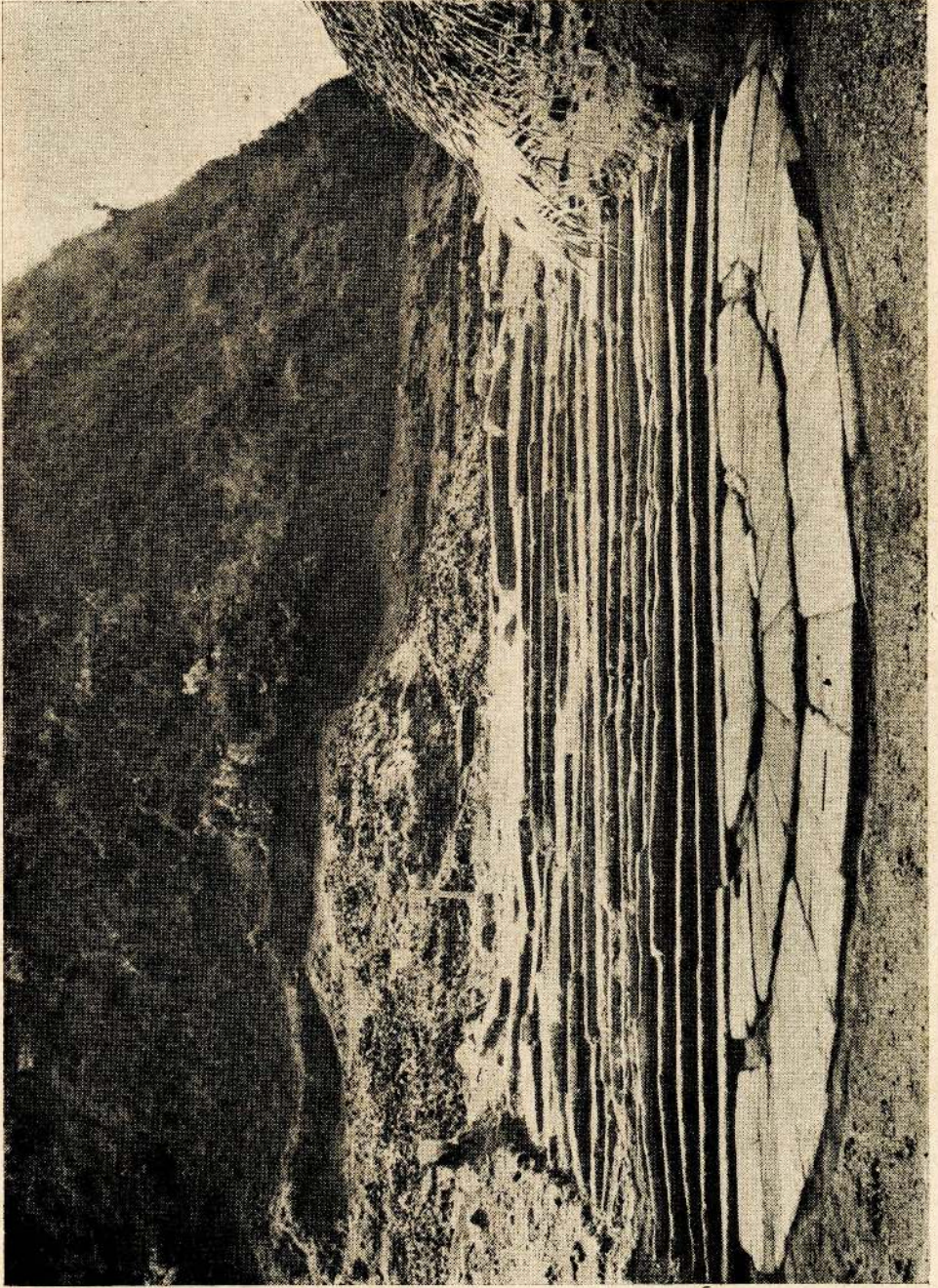
SITES PROTECTED, 1963-64

<i>Province</i>	<i>District</i>	<i>Monument</i>	<i>Plan No.</i>	<i>Date and No. of Gazette</i>
Central	.. Kandy	.. Degaldoruwa	.. T.P. 102, 564	.. No. 14,040 of May 22, 1964
Central	.. Kandy	.. Atabage Naga Sri Bodhi Vihare	T.P. 124, 074	.. No. 14,092 of July 3, 1964
Western	.. Colombo	.. Keragala Purana Vihare	—	.. No. 14,142 of August 14, 1964
Central	.. Kandy	.. Dambarawa Devale	Petiya No. 101, 917	.. No. 14,172 of Sept. 18, 1964
North-Western	Kurunegala	.. Padeniya Purana Raja-maha Vihara	Lot 3 in F. V. P. 2733	No. 14,172 of Sept. 18, 1964

Appendix III

Sites Declared Archaeological Reserves in 1963-64

<i>Province</i>	<i>District</i>	<i>Village</i>	<i>Name of the allotment</i>	<i>Plan No.</i>	<i>Date and No. of Gazette</i>
North-Western	Puttalam	.. Kalpitiya	.. Katteadikani	Lots 1 to 8 in PPA 1655	No. 13,931 of Jan. 21, 1964
North-Central	Anuradhapura	.. Kattiyawa	.. Maligakele	.. Lots 16 to 21 in FVP 394	No. 13,931 of Jan. 24, 1964
Western	.. Colombo	.. Pita Kalle	.. Veherakanda	Lots 1 and 2 in PPA 2323 and lot 1 in PPA 3103	No. 14,080 of June 26, 1964
North-Western	Kurunegala	Siyambalgamuwa and Katupatweva	Siyambalgamuwa Mukalana	Lots 2 and 3 in FTP 7 and Lot 39 in FVP 1880	No. 14,146 of August 21, 1964

I අනුයාගි දිගුමේ ඇතුළු මල්ලේ සඳකඩයමේ මුහුණතේ, අභයගිරි දාගොඩ

II මැණික්දෙණින් මැටියෙන් කළ වාමන රූප ඉතාක් Three terracotta gana figures from Manikdena

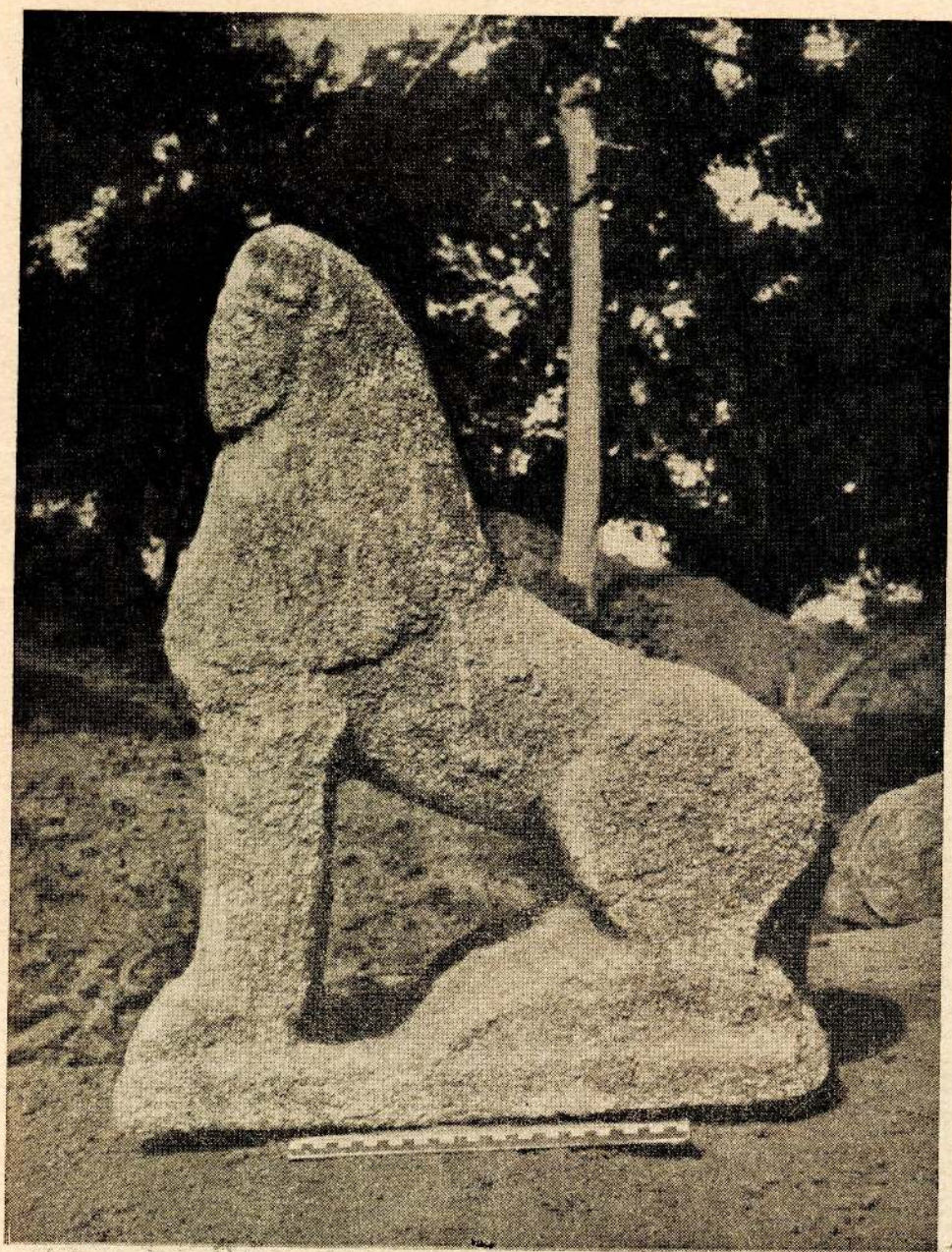
III රජගලින් මුරගලක් Guardstone from Rajagala

IV රජගලින් මුරගලක් Guardstone from Rajagala

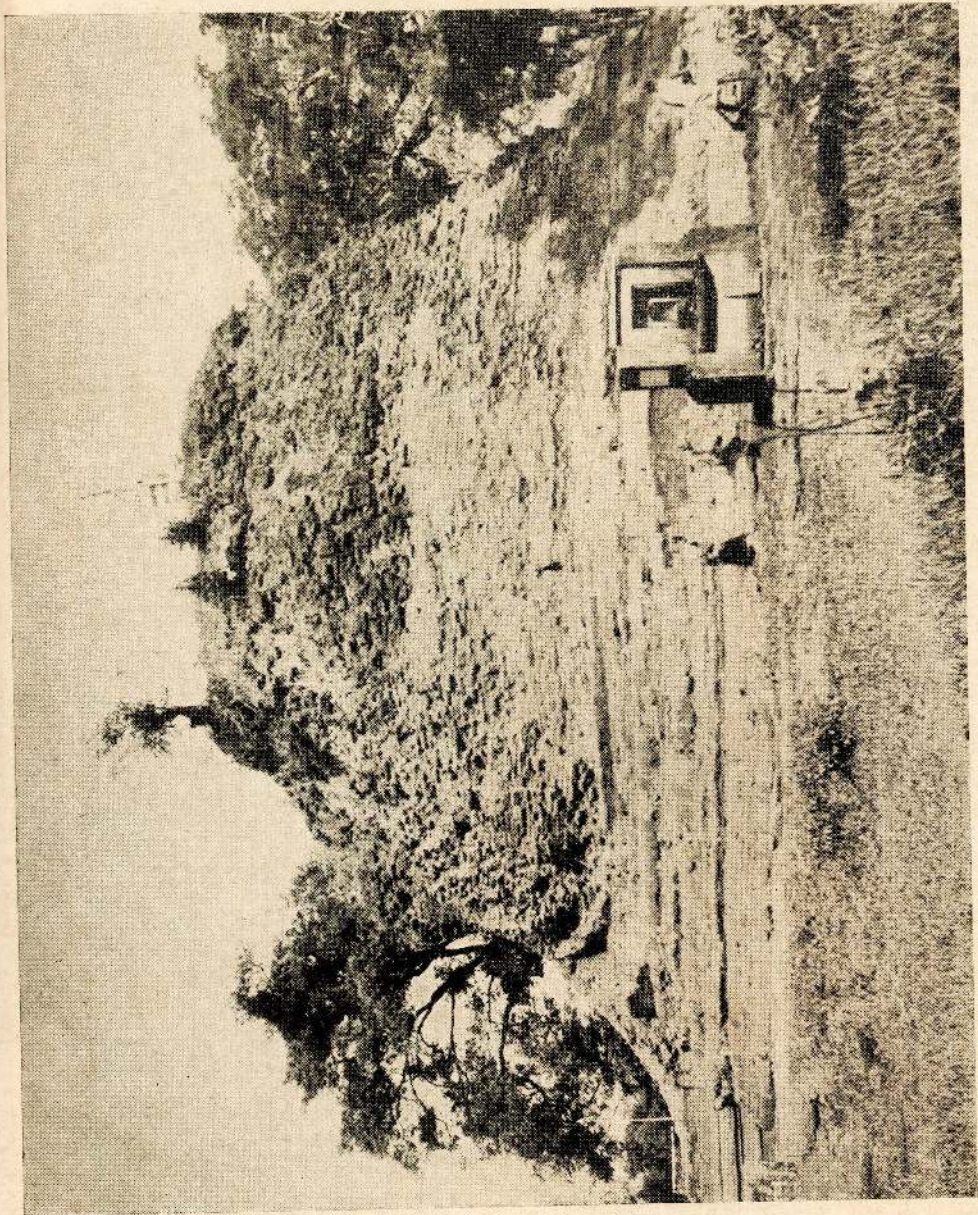
V රජලෙන් රූකම් කළ ගඩොලක් Sculptured brick from Rajagala

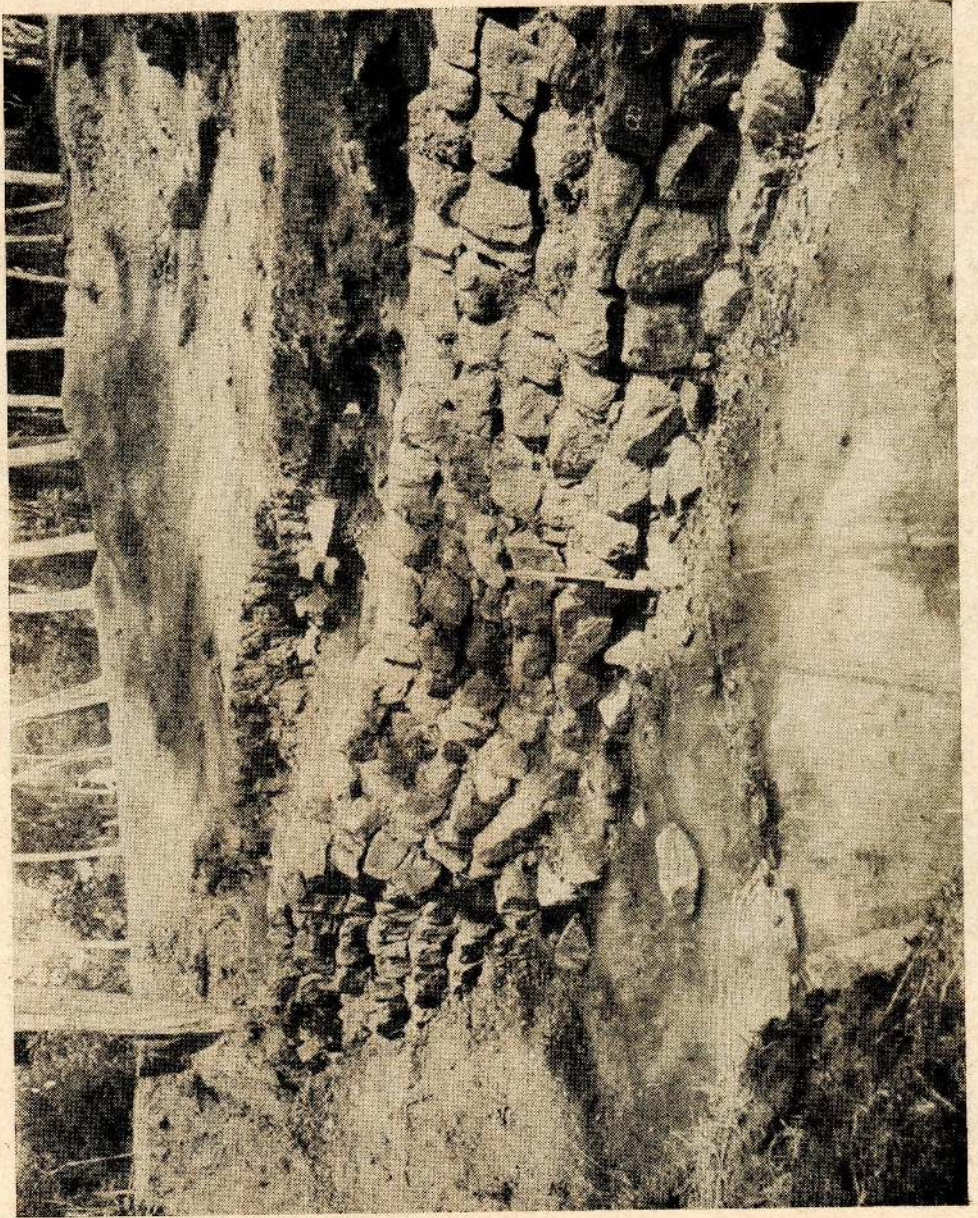
VI දිඝවාපියෙන් ගලින්කළ සිංහරූපයක් Stone sculpture of lion from Dighavapi

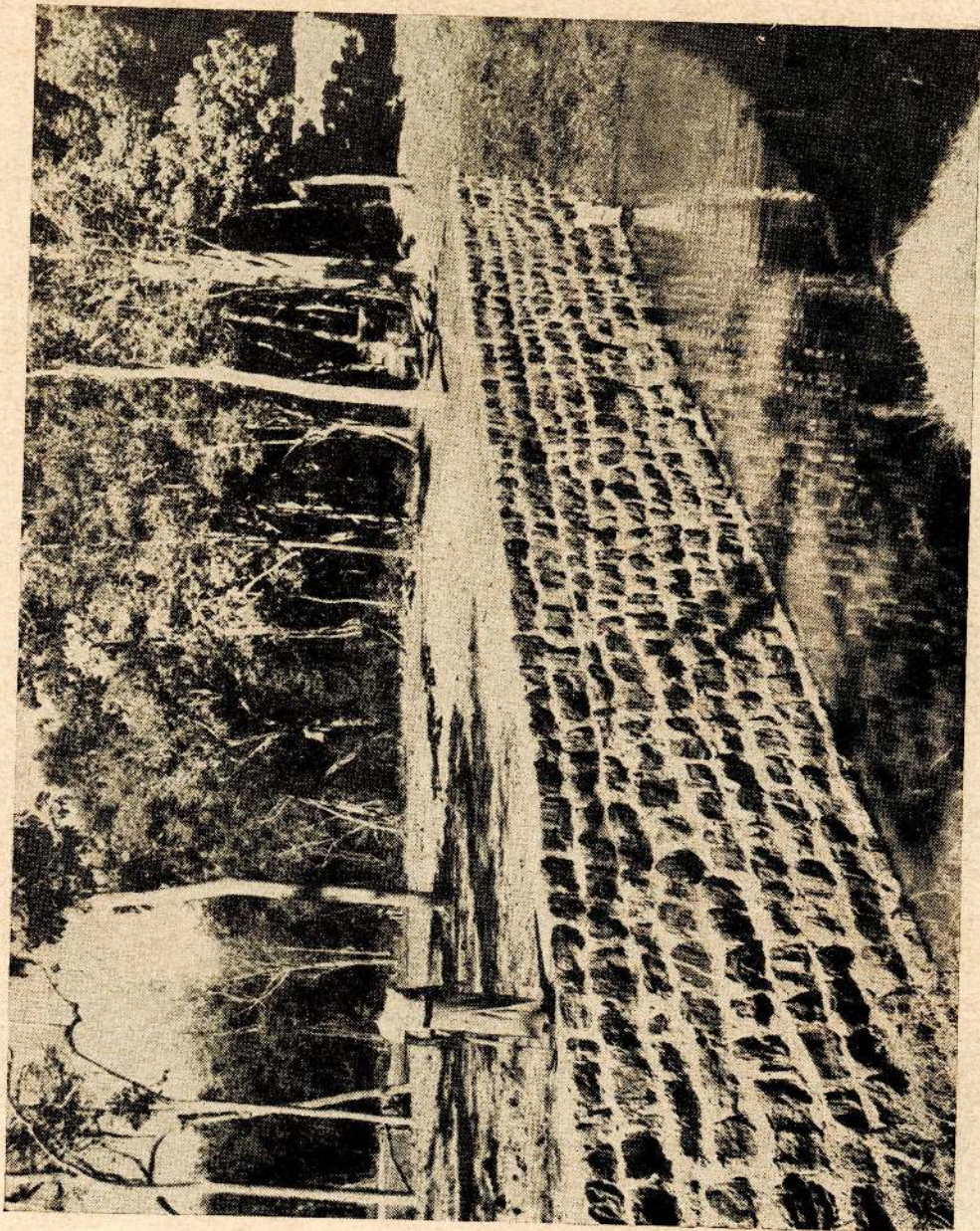
VII - යෝමමනී අවෙක්කය කැණීමට පෙර Somavati dagoba before excavation.

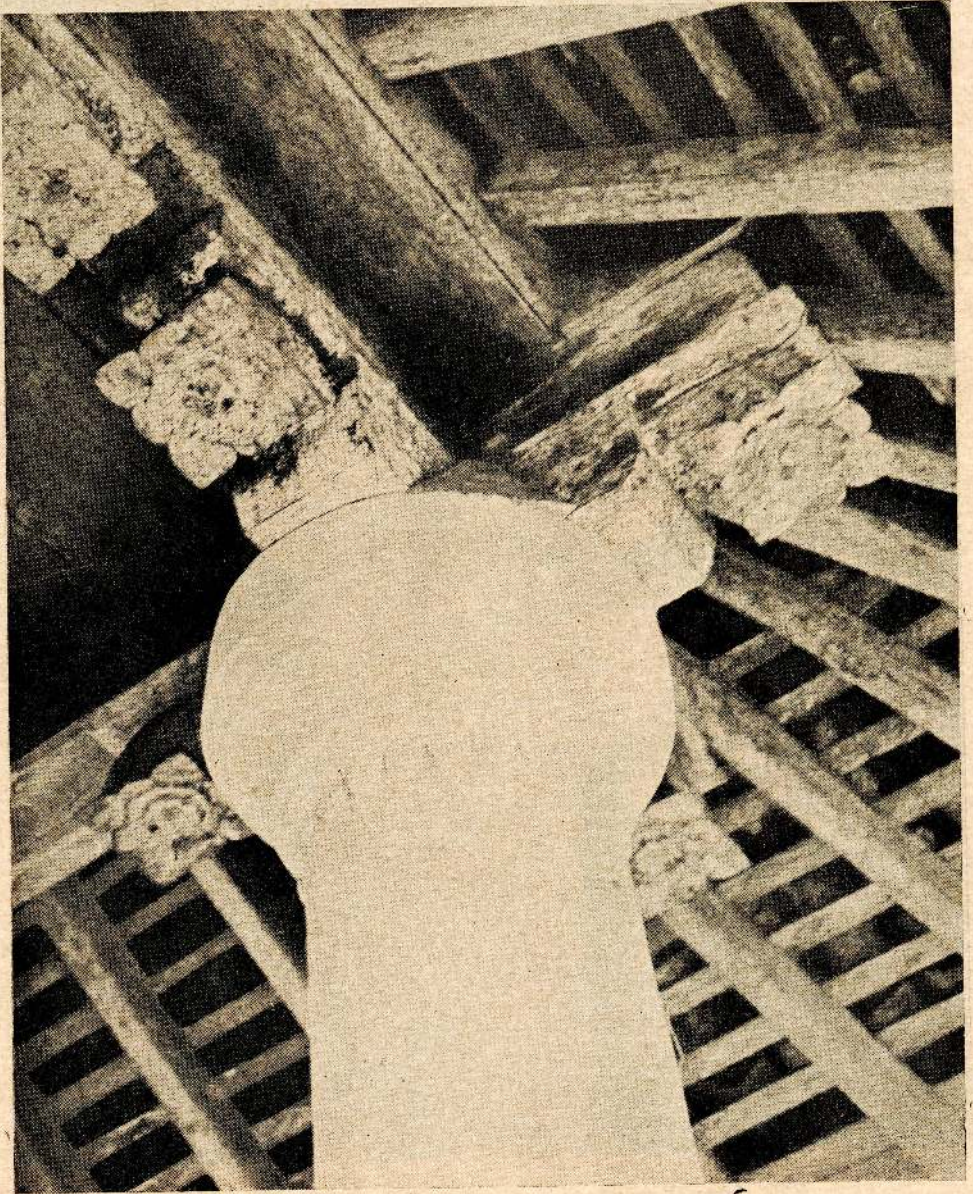
VIII සෝමවතී මෙවනාය කැණීමෙන් පසු Somavati dagoba after excavation

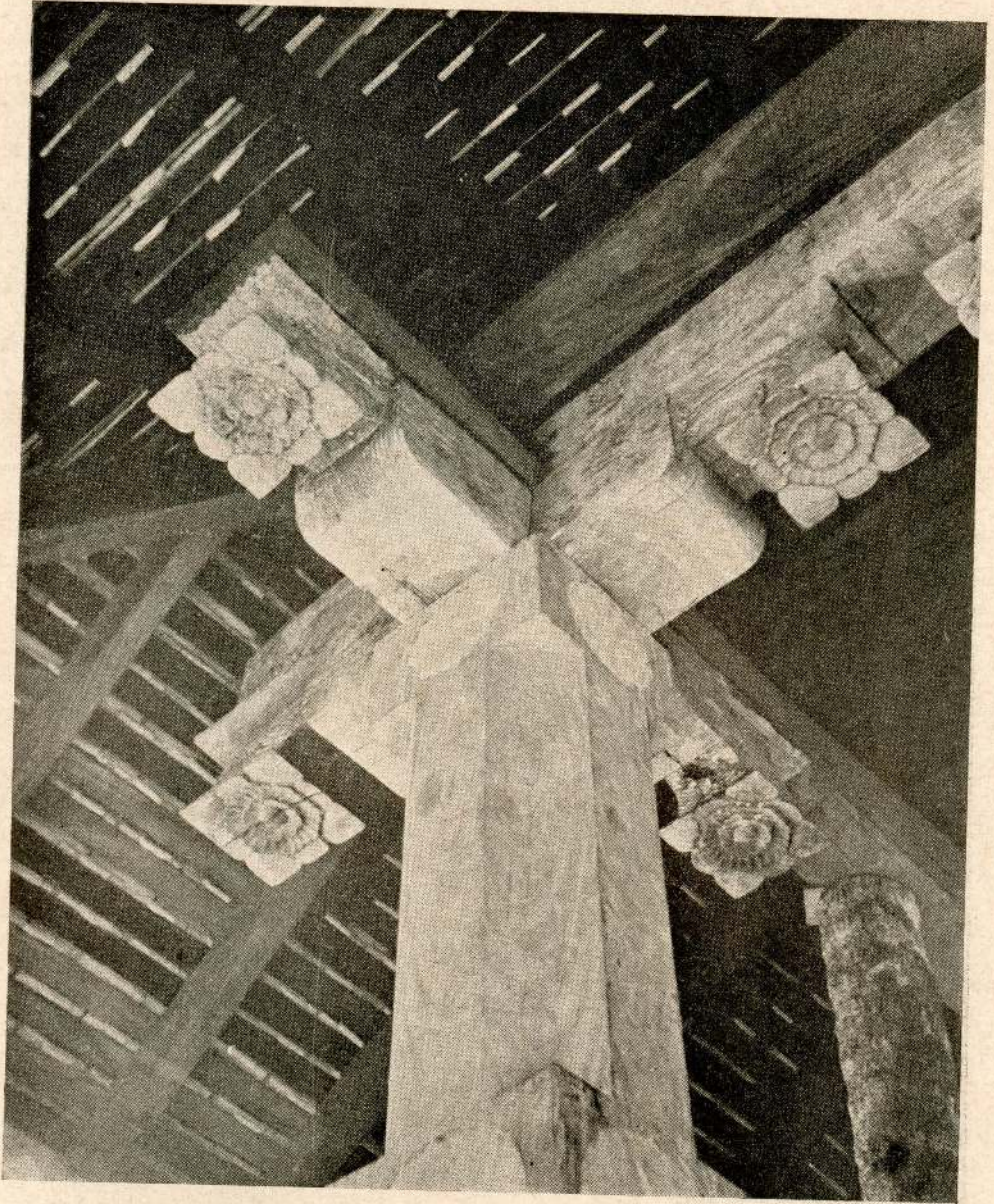
IX. පිහිරියේ පිටත බිත්තියේ බැම මුළු කොටසක් දැක්වීමට පෙර. Wall of outer moat, Sigiriya before conservation.

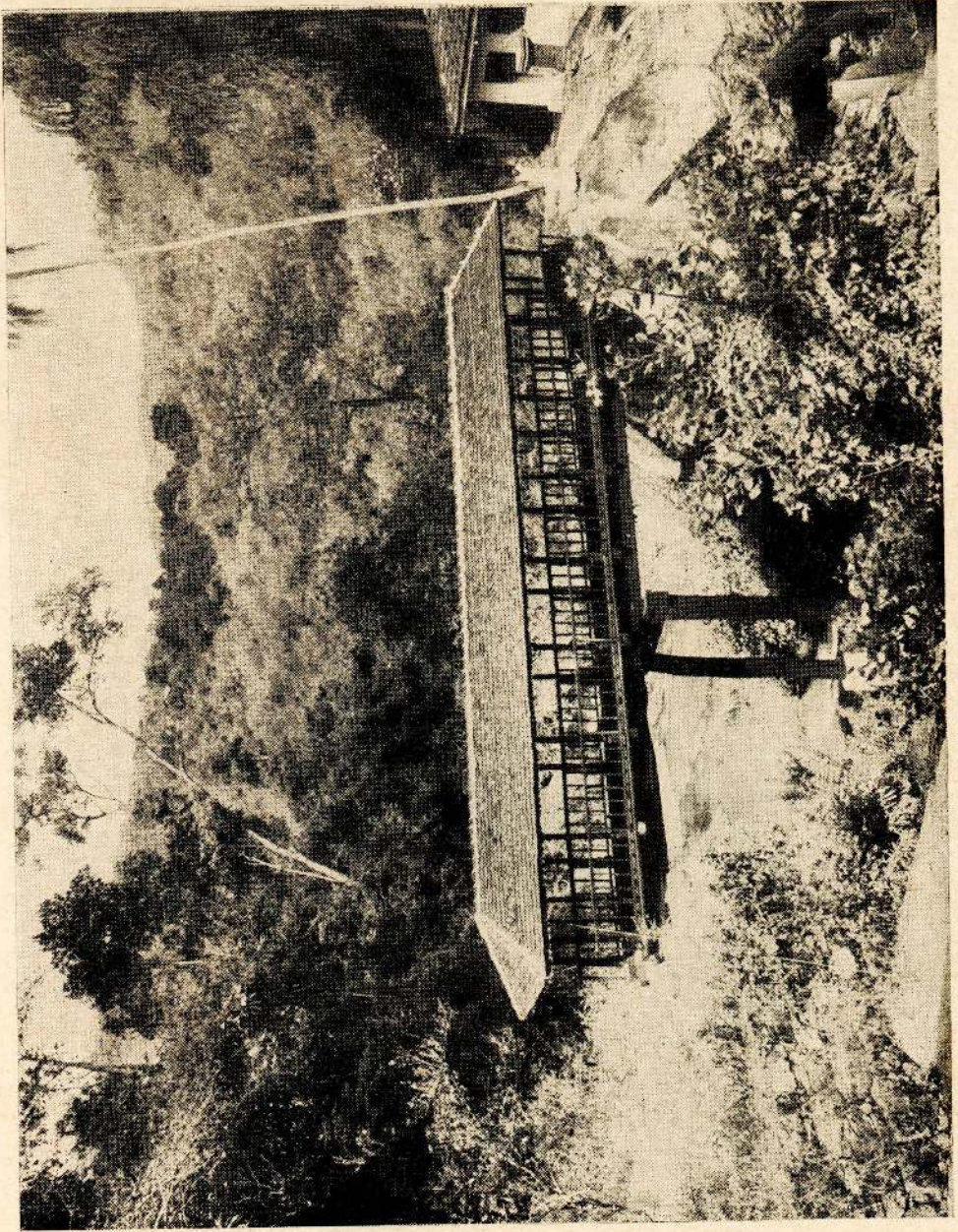
X. පිරිසිටි පිටත බිත්තියේ පසු වන පසු, සිරියා, සිරියා පසු වන පසු

XI රත්නපුරේ මහසමන්දේවාරාමයේ බුදුගෙයි කුළුණක් තහවුරු කිරීමට පෙර
Pillar of image house, Mahasaman devale, Ratnapura before conservation

XII රත්නපුරේ මහසමන්දේවාරාමයේ බුදුගෙඩි කුළුණක් නවවැරදීමෙන් පසු
Pillar of image house, Mahasaman devale, Ratnapura after conservation

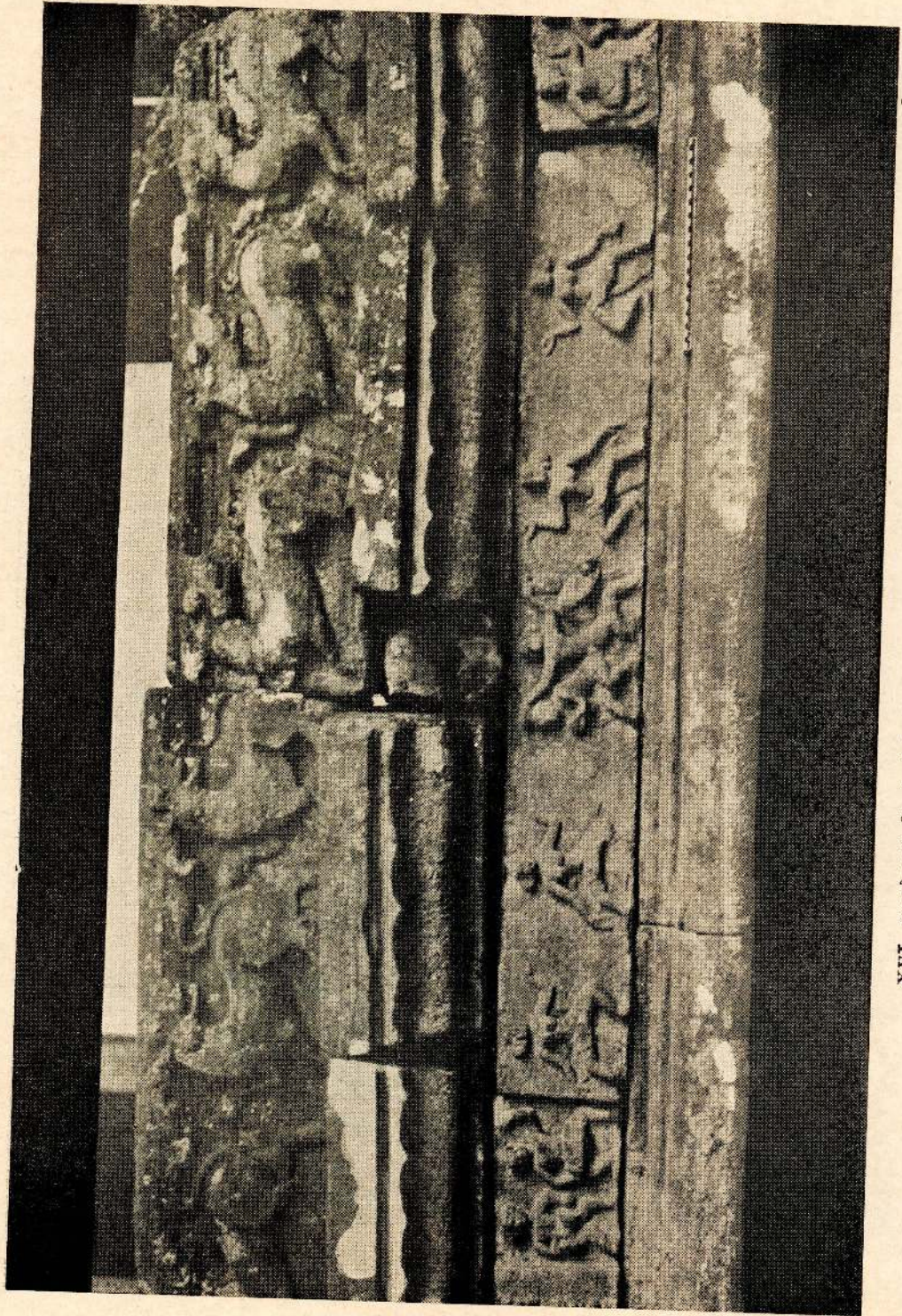
XIII බෝගොඩ ශ්‍රී පාලම නගරයේ පිහිටි බඳුනු පුරාවිද්‍යාත්මක වස්තු. බඳුනු පුරාවිද්‍යාත්මක වස්තු

XIV രമിംഗം മഹാരാജൻ ദ്വൈതം കല അലങ്കാരം Sculptured brick from Rambavilasa

XV අම්බොට්ටි මැටි මිස් Terracotta heads, Ambetotia

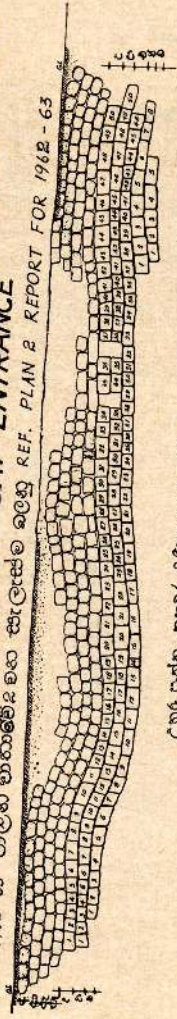

XVI ගණේහාරි විහාරයේ රැකූමි ස්‍රීප්‍රතිමා ස්‍රීප්‍රතිමා ස්‍රීප්‍රතිමා ස්‍රීප්‍රතිමා ස්‍රීප්‍රතිමා
Sculptures at Gandhara Vihara

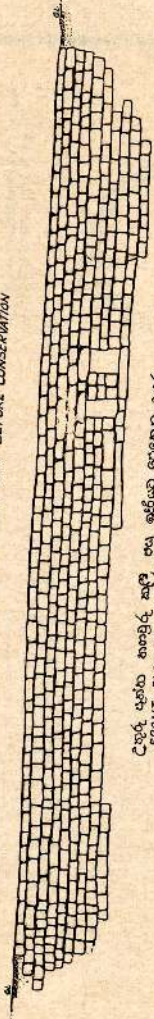
සීගිරිය මධ්‍යම බාහිර මෝස්තරයේ මුහුදු පිටු
SIGIRIYA WESTERN OUTER MOAT ENTRANCE

1962-63

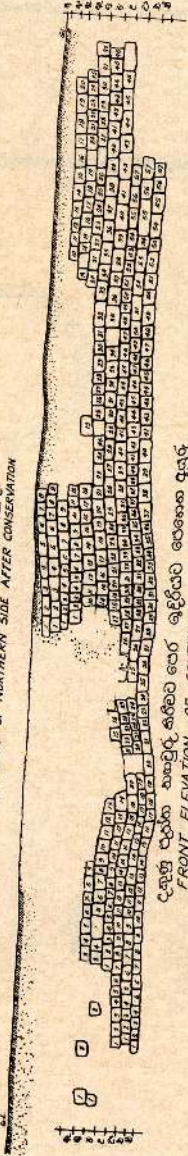
මාලන මාසයේදී වන සැලැස්ම බලන්න. REF. PLAN B REPORT FOR 1962-63

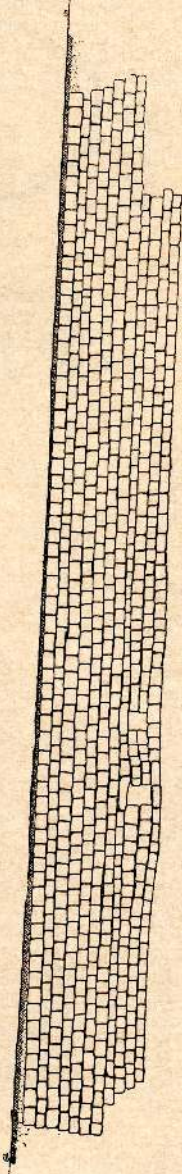
උතුරු පසුබිම නැවත සැලසීම පෙර ඉදිකළ බාහිර පසුබිම
FRONT ELEVATION OF NORTHERN SIDE BEFORE CONSERVATION

උතුරු පසුබිම නැවත සැලසීම පසු ඉදිකළ බාහිර පසුබිම
FRONT ELEVATION OF NORTHERN SIDE AFTER CONSERVATION

උතුරු පසුබිම නැවත සැලසීම පෙර ඉදිකළ බාහිර පසුබිම
FRONT ELEVATION OF SOUTHERN SIDE BEFORE CONSERVATION

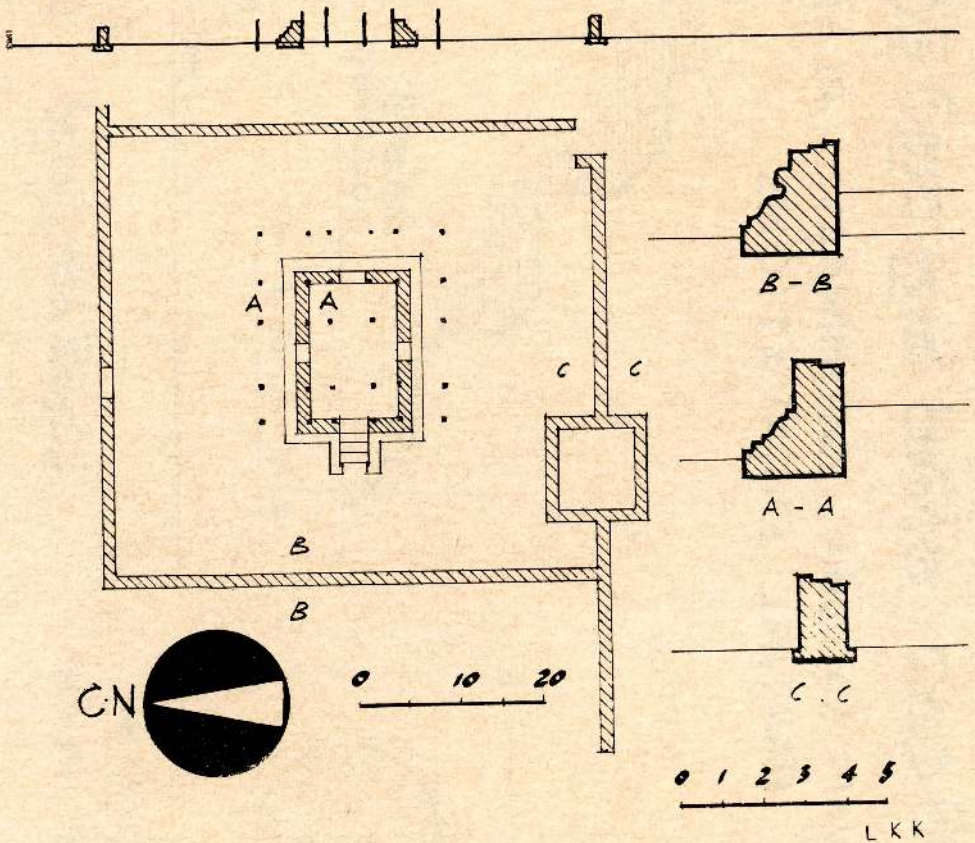
උතුරු පසුබිම නැවත සැලසීම පසු ඉදිකළ බාහිර පසුබිම
FRONT ELEVATION OF SOUTHERN SIDE AFTER CONSERVATION

0.5 ELT. LAL

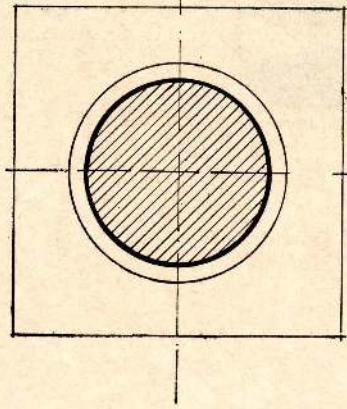
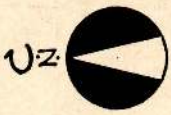
පඬුවස්නුවර භූමිගස්ටනුදුර්ග පිහිටි ගොඩනැගිල්ල

BUILDING EXCAVATED TO THE NORTH-WEST OF THE PALACE AT PANDUVASNUWARA

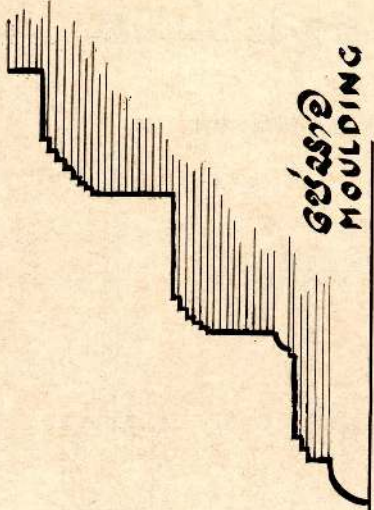
දිගවාපි දැවැන් තරමක් කැණු පසුව මූලික සැලැස්ම

DIGHAVAPI DAGOBA PRELIMINARY PLAN
AFTER PARTIAL EXCAVATIONS

0 40 80 120 160

සැලැස්ම PLAN

පෙරහැනු
MOULDING

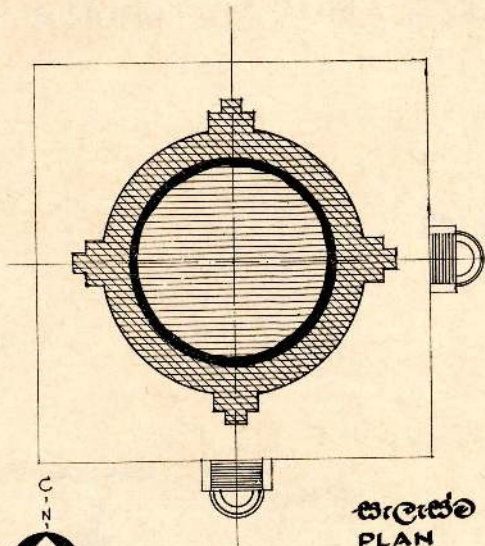
0 2 4 6 8 10

0 8 16 24 32 40

දැනටේ හොඳෙන් ELEVATION

L.K.K

'සොමවතිය' දාගැබ පිහිටා ඇති අයුරු
 'SOMAWATHIYA' DAGABA

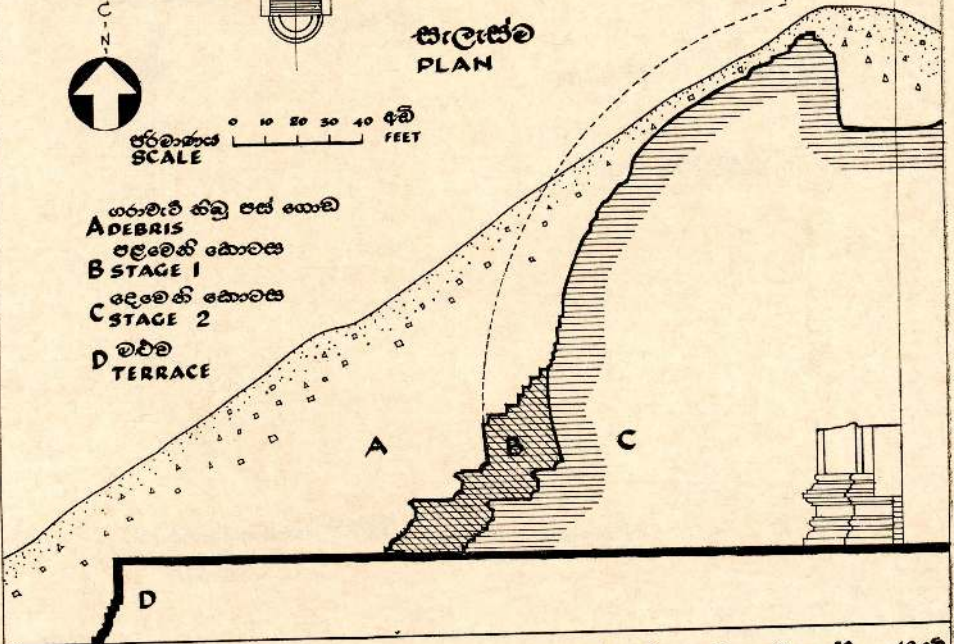

අදහස්කරනලද
 රැඩිය
**PROPOSED
 RESTORATION**

පරිමාණය 0 10 20 30 40 අඩි
SCALE

- A ඔරුමේ තිබූ පස් ගොඩ
A DEBRIS
- B පළමේ කොටස
B STAGE I
- C දෙවේ කොටස
C STAGE 2
- D මඩම
D TERRACE

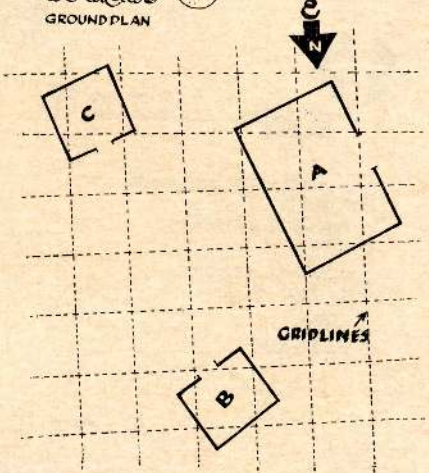
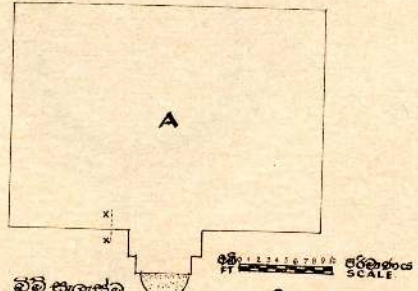
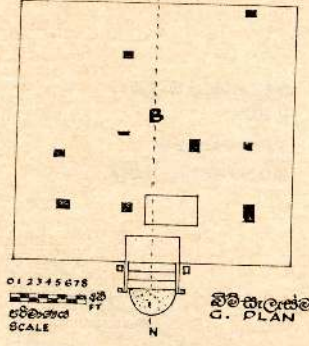
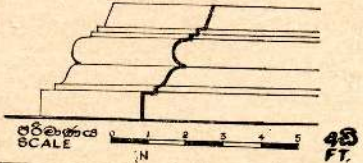

**භාස්කප්පුම
 CROSS SECTION**

පරිමාණය 0 10 20 30 40 අඩි
SCALE L.K.K.

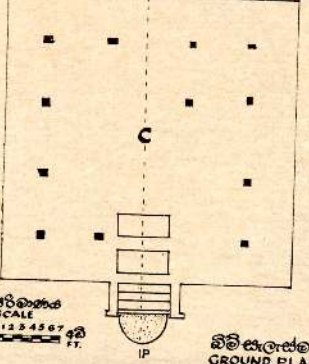
අනුරාධපුර ජානාමලයේ ගොඩනැගිලි BUILDINGS AT PĀNAṂBALUYA ANURADHAPURA

X-X අතර මොරළුව
MOULDING AT X-X A

පරිමාණය
SCALE 0 20 40 60 80
සමාහාරයේ විමිසැලැස්ම
PLAN OF THE SITE

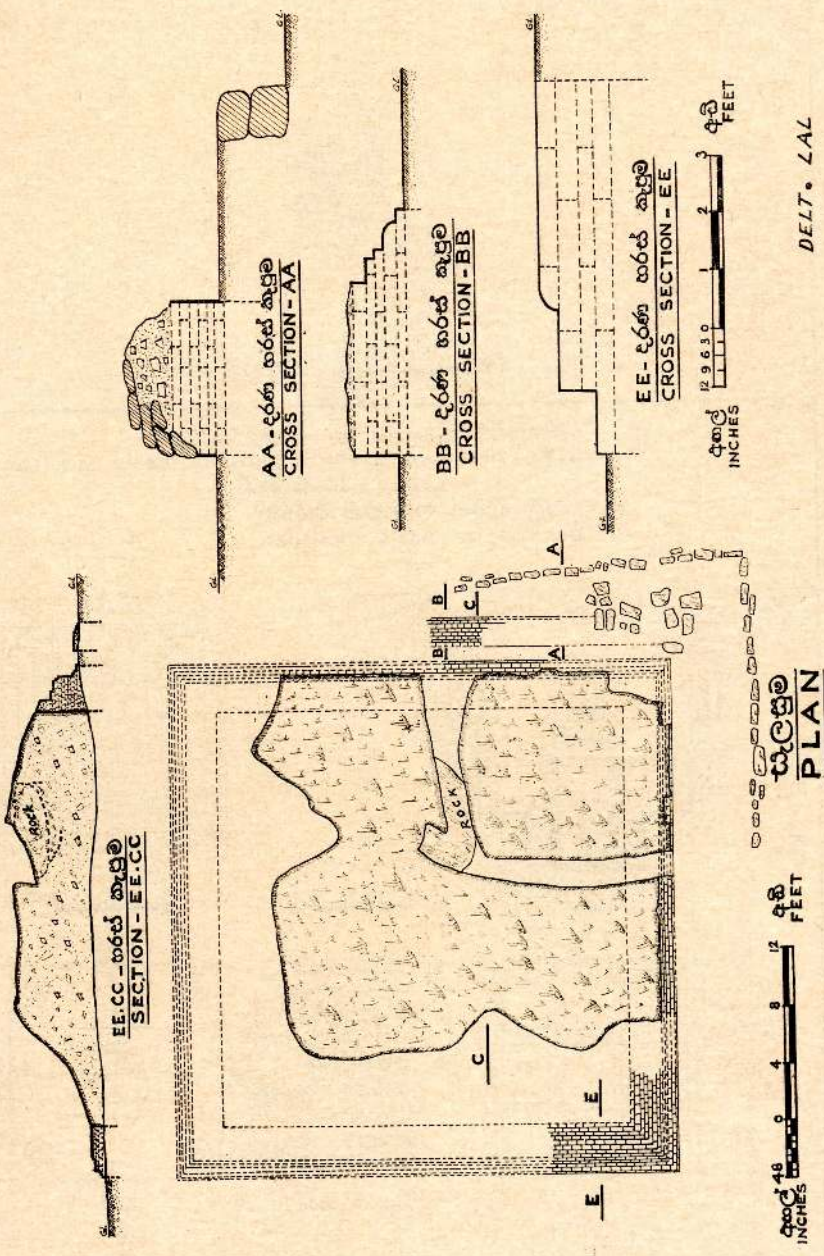
මරළුකැපුම
CROSS SECTION P-P

මරළුකැපුම
CROSS SECTION N-N

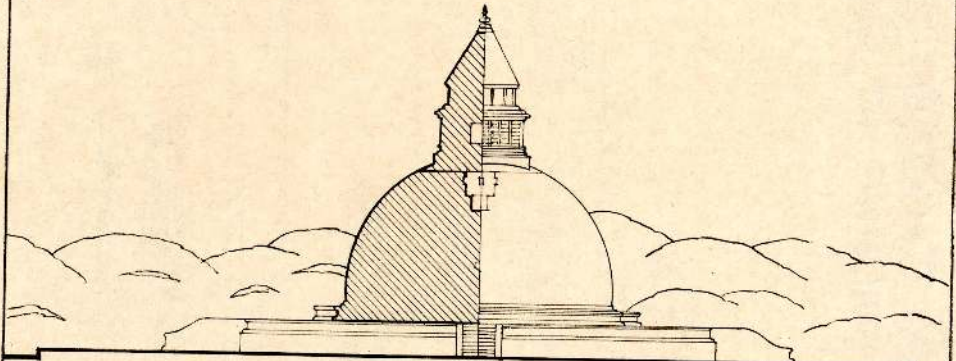
UPALI

ಗುರುದೇವಾಲಯದ ಸಂರಕ್ಷಣೆ ಮತ್ತು ಮರಣಶಿಲೆಗಳ ಸಂರಕ್ಷಣೆ CONSERVATION PLAN OF ANCIENT BUILDING AT GURUDENIYA

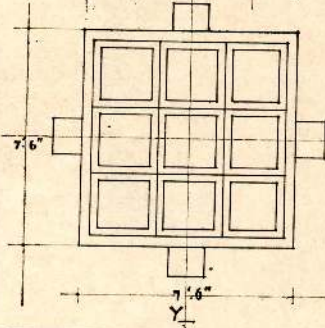
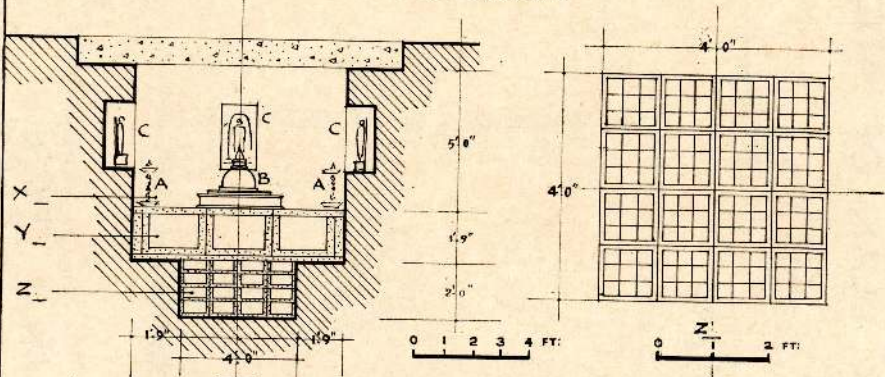
DELTA. LAL

කතරගම කිරිවෙහෙරෙහි නිධන් ගඟිය
RELIC CHAMBER OF KIRIVEHERA
AT KATARAGAMA

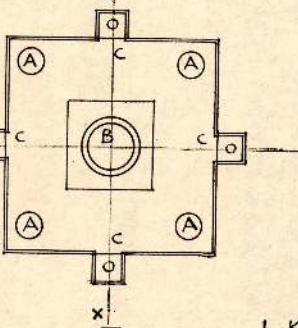

වෙහෙරෙහි සැලැස්ම හා නිධන් ගඟිය
 ELEVATION AND SECTION SHOWING RELIC CHAMBER
 9 5 10 15 20 25

පහළු නිධන් ගඟියෙහි විස්තර
 DETAILS OF RELIC CHAMBER

- A පහන් චිත්තල
LAMPS BRASS
- B නිධන්පෙව්විය රිදී
RELIQUARY SILVER
- C සතරවරම්
දෙව් රූප ලෝකුණු
STATUES OF 4
GUARDIAN DEITIES
(WOOD & BRONZE)

L. K. K.

